

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

DIPLOMSKA NALOGA

OSAMOSVAJANJE MLADIH

Mentor: doc. dr. Srečo Dragoš

Mateja Slapnik

Ljubljana, 2011

PODATKI O DIPLOMSKI NALOGI

Ime in priimek: Mateja Slapnik

Naslov diplomske naloge: Osamosvajanje mladih

Kraj: Ljubljana

Leto: 2011

Št. strani: 96

Št. slik: /

Št. tabel: 3

Št. bibl. opomb: 0

Št. prilog: 2

Mentor: doc. dr. Srečo Dragoš

Deskriptorji: mladi, podaljšana mladost, dejavniki osamosvajanja, individualizacija, prehodi iz mladosti v odraslost, stanovanjske in bivanjske razmere, podaljševanje izobraževanja, zaposlovanje.

Izvleček:

Naloga prikazuje mlade na prehodu iz obdobja mladosti v odraslost v sodobnem času. V teoretičnem delu obravnava bistvene značilnosti obdobja sodobne mladosti in različna področja, ki pomembno vplivajo na podaljšano mladost. V empiričnem delu je predstavljena raziskava, s katero sem želela ugotoviti, kateri dejavniki pomembno vplivajo na osamosvajanje mladih.

Namen naloge je prikazati življenje mladih na prehodu v odraslost, dejavnike, ki vplivajo na osamosvajanje mladih, in ovire, ki jim otežujejo takšno pot.

Title: Young people gaining independence

Descriptors: young people, extended youth, factors of attainment of independence, individualization, transitions from youth to adulthood, housing conditions and accomodation, extended education, employment.

Abstract:

The diploma discusses young people in their transition process from youth to adulthood in contemporary time. The theoretical part displays essential characteristics of contemporary youth and various areas, which have a mayor influence on extended youth. A survey on attainment independance factors is displayed in the empirical part of the diploma.

Purpose of the diploma is to show the lives of young people in transition process from youth to adulthood, factors, which influence their attainment of independence and the obstacles which make this process more difficult for them.

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

DIPLOMSKA NALOGA

OSAMOSVAJANJE MLADIH

Mentor: doc. dr. Srečo Dragoš

Mateja Slapnik

Ljubljana, 2011

PREDGOVOR

Sodobna družba je družba sodobne mladosti, drugačnega pojmovanja mladosti in čas podaljšane mladosti. Je tudi čas, v katerem tradicionalni kriteriji odraslosti ne zdržijo več in se znajdemo v zmedu, saj so prehodi iz mladostništva v odraslost in z njimi povezane meje danes čedalje bolj nejasne.

Za temo osamosvajanja mladih sem se odločila predvsem iz dveh razlogov: prvi je ta, da pri večini mladih opažam kasnejše osamosvajanje, in drugi, da sem tudi sama na poti osamosvajanja, ki je z marsikaterega vidika naporna in se me tema osebno dotika. Danes večkrat slišim, da smo mladi tisti, ki študiramo v nedogled, vlečemo status, smo neodgovorni, živimo pri starših, ne želimo odrasti itd. Te očitke kot pripadnica skupine mladih poslušam tudi sama, še posebej od tistih, ki so nekaj generacij starejši. Pa so takšni očitki upravičeni? Smo mladi res postali hedonisti in do tridesetega leta živimo na račun staršev ali živimo v času, v katerem se kljub številnim možnostim soočamo z ovirami, ki nam preprečujejo, da bi se osamosvojili?

To je bil med drugimi tudi povod za diplomsko nalogo. Želela sem ugotoviti, kateri so tisti dejavniki, ki vplivajo na osamosvajanje mladih. Pri tem sem se osredotočila na osem pomembnih področij: posameznikovo doživetje mladosti in odraslosti, vpetost intervjuvank v družino, prijateljstvo, partnerstvo, trenutne obremenitve, družbeni položaj mladih in vlogo izobraževanja, vrednote mladih in osebnostne lastnosti ter materialno stanje, možnost zaposlitve in dosedanje izkušnje. V ta namen sem izvedla osem poglobljenih intervjujev s prijateljicami, ki končujejo študij ali so diplomirale v obdobju enega leta. Želela sem ugotoviti, kako doživljajo svoje osamosvajanje ter od bliže pogledat ovire, ki jim to otežujejo.

Z diplomsko nalogo sem tako želela ugotoviti, kateri so dejavniki, ki najmočneje vplivajo na osamosvajanje mladih in na katerih področjih vidijo ovire, ki jih doživljajo kot tiste ključne na tej poti.

ZAHVALA

Hvala vsem najbližjim, ki ste mi v času pisanja diplomske naloge stali ob strani in verjeli vame.

Hvala vsem intervjuvankam, ki ste z menoj delile svojo osebno zgodbo in tako pripomogle k praktičnemu delu diplomske naloge.

Zahvaljujem se mentorju doc. dr. Sreču Dragošu za vso strokovno pomoč in podporo pri izdelavi diplomskega dela.

KAZALO

PREDGOVOR	3
1. TEORETIČNI UVOD	7
1.1. DEFINICIJA MLADOSTI	7
1.2. NASTANEK POJMOV MLADOST IN MLADI ODRASLI	8
1.3. PREHODI V ODRASLOST	9
1.3.1. Individualizacija	10
1.4. OSEBNOST IN OBLIKOVANJE IDENTITETE	11
1.4.1. Kriza identitete	12
1.4.2. Identitetna difuzija	13
1.5. DRUŽINA	14
1.6. SOCIALNI IN EKONOMSKI POLOŽAJ MLADIH	19
1.6.1. Socialna ranljivost	19
1.6.2. Stanovanjske in bivanjske razmere mladih	21
1.6.2.1 LAT-faza	22
1.7. IZOBRAŽEVANJE IN ZAPOSLOVANJE MLADIH	23
1.7.1. Podaljševanje izobraževanja mladih	24
1.7.2. Zaposlovanje mladih	26
1.8. VREDNOTE MLADIH	27
2. PROBLEM	30
2.1. Raziskovalna vprašanja	30
3. METODOLOGIJA	32
3.1. VRSTA RAZISKAVE	32
3.2. MERSKI INSTRUMENTI IN VIRI PODATKOV	32
3.3. POPULACIJA IN VZORČENJE	32
3.4. ZBIRANJE PODATKOV	33
3.5. OBDELAVA IN ANALIZA PODATKOV	33
4. REZULTATI	36
4.1. Posameznikovo dojemanje mladosti in odraslosti	36
4.2. Vpetost intervjuvank v družino	39
4.3. Prijateljstvo	43

4.4.	Partnerstvo	44
4.5.	Trenutne obremenitve	45
4.6.	Družbeni položaj mladih in vloga izobraževanja	46
4.7.	Vrednote mladih in osebnostne lastnosti	49
4.8.	Materialno stanje, možnost zaposlitve, dosedanje izkušnje	50
5.	RAZPRAVA	53
6.	SKLEPI	67
7.	PREDLOGI	71
8.	VIRI IN LITERATURA	73
9.	PRILOGE	78
9.1.	VPRAŠALNIK	78
9.2.	KLJUČNI CITATI INTERVJUVANK	79
10.	POVZETEK	95

SEZNAM TABEL

Tabela 3.1.: Kategorija »posameznikovo dojetanje mladosti in odraslosti«	35
Tabela 5.1.: Prikaz osnovnih podatkov intervjuvank	61
Tabela 5.2.: Prikaz podatkov po področjih in podpodročjih za posamezne intervjuvanke	62

1. TEORETIČNI UVOD

1.1. DEFINICIJA MLADOSTI

Če pogledamo nekaj desetletij v preteklost, opazimo, da je življenje sledilo napovedljivemu in splošno sprejetemu linearnemu vzorcu odraščanja. Šolanje je sovpadalo z mladostjo, delo z odraslostjo, umik s trga dela pa s starostjo in upokojitvijo. Danes takšnega življenjskega poteka ne zasledimo več. Če za začetek pogledamo področji šolanja in dela opazimo, da se prepletata skozi vse življenje. Šolanje že dolgo ni več samo domena mladih in služba tudi ne samo domena odraslih. Kot pravita Ule in Miheljak (1995: 39), je »obdobje, ko so se mladi veselili dela, odrasli pa obujali spomine na svoje šolske dni, minilo«. Prehodi v odraslost so vse bolj nejasni, odmikajo se od tradicionalnih pričakovanj in so vse bolj pluralistični.

Kako lahko potem sploh definiramo, kaj je mladost in kaj so mladi? Poznamo več definicij, v nadaljevanju jih navajam le nekaj.

Mladina je v SSKJ¹ definirana kot »mladi ljudje, zlasti med štirinajstim in petindvajsetim letom«, medtem ko pojem mladost razloži kot »doba v človeškem življenju od otroštva do zrelih let«.

Ule (2008: 120–121) mladost definira kot »družbeni status, ko se mlad človek pripravlja in opravlja obveznosti za prehod v odraslost, in lahko seže čez obdobje adolescence oziroma psihosocialnega dozorevanja«. V nadaljevanju (2008: 131) piše, da je mladim skupen socialni status, ki jih razlikuje od statusa odraslih, je poseben socialni prostor, kjer se mladi na poseben način oblikujejo in ustvarjajo posebne oblike kulture, prostega časa in zabave.

Leskovšek (1999: 74) ugotavlja, da je družbeno skupino mladih težko opredeliti, saj se težave pojavijo že pri kriteriju, katera leta so tista, ki jih uvrščamo v obdobje mladosti. Obstaja konsenz o spodnji meji mladosti, tj. med 14. in 15. letom, konsenza

¹ <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html>

o zgornji meji pa nimamo, saj sega vse od 25. in do 30. leta in tistih, ki so mladi po srcu. Tudi Zupančič (2004: 511) piše o tem, da je zgornjo mejo mladostništva zelo težko določiti. Različne stroke (npr. pravo, sociologija, psihologija) uporabljajo različna merila, med katerimi so ena bolj objektivna, druga spet subjektivna.

Ule (2008: 121) opozarja tudi na to, da je za razumevanje mladosti treba poznati tudi družbene kontekste, v katerih ta poteka.

1.2. NASTANEK POJMOV MLADOST IN MLADI ODRASLI

Mladostništvo so začeli preučevati šele konec 19. stoletja, ko se je izoblikovala posebna starostna skupina posameznikov, ki se je v pomembnih točkah (psiholoških, socioloških in kulturnih značilnostih) razlikovala od otrok in odraslih. Z industrializacijo in migracijo, ki je nastopila v poznem 19. stoletju, je prišlo do spremembe družbenega pojmovanja izobrazbe in dela. Mladi so spoznali, da manj kvalificirano delo prinese nizko plačo in majhen osebni napredek, za kvalificirano delo pa so potrebovali izobrazbo. Tako so ljudje začeli bolj ceniti izobrazbo, leta šolanja so se podaljšala, s tem pa so posledično kasneje nastopili z delom. Mladostništvo je tako postalo posebno razvojno obdobje – vrstniki so ustvarjali »mladostniško« subkulturo, razmeroma ločeni so bili od odraslih, saj se z njimi niso družili na delu, odrasli pa so spremenili svoj pogled na njih (npr. mladostniki so bili odvisni od njih, skrbeti je bilo treba za njihovo prihodnost) (Zupančič 2004: 513).

Morch, Côté in Hurrellmann (2000, 2000, 1996 v Ule, Kuhar 2003: 40–41) ugotavljajo, da se je med klasično mladostjo in odraslostjo pojavilo novo obdobje, ki ga imenujejo polodrasli ali mladi odrasli. Za mlade odrasle je značilno, da so po vseh tradicionalnih merilih, kot so npr. starost, izobrazba, že odrasli, vendar še niso dosegli socialnega statusa odraslih v tradicionalnem pomenu, torej niso ekonomsko neodvisni, nimajo redne zaposlitve, nimajo svoje družine. Obdobja mladih odraslih pa ne smemo zamenjati s postadolescenco, ki nastopi pred mladimi odrasli in za katero je značilno podaljševanje nekaterih oznak mladosti, npr. izobraževanje, eksperimentalni življenjski stil, reflektiranje družbenih razmer, aktivno soočanje z družbo. Mladi odrasli so rezultat sodobnih družbenih razmer. Gre za obdobje, ki ga označujejo leta v drugi

polovici dvajsetih let in se vse bolj podaljšuje čez trideseta leta. Na eni strani pomeni prekinitev z mladostniškim statusom, na drugi pa zastoj v prehodu v odraslost.

1.3. PREHODI V ODRASLOST

Življenjski potek v družbeni skupnosti zaznamujejo različni prehodi med življenjskimi obdobji. Posameznik ob tem pridobi specifične družbene vloge, pravice in dolžnosti. Sodobna mladost, kakršno poznamo danes, pa se odločno razlikuje od mladosti v tradicionalnih družbah ali v družbah klasične industrijske moderne, za katere so značilni jasno in natančno opredeljeni moduli odraslosti, za vsak sloj in spol posebej.

V sodobnih družbah ni več tako, vendar še vedno ločimo tri odločilne dimenzije oziroma kategorije odraslosti: ekonomska neodvisnost, lastna družina in kompetentnost v javnostih (trg, poraba, kulturna in politična javnost). Danes velja, da je ravno za te tri kriterije značilno, da postajajo čedalje bolj nedorečeni, spremenljivi in problematični zaradi naslednjih razlogov (Ule, Miheljak 1995: 17):

- Ekonomska neodvisnost je vprašljiva zaradi velikih in hitrih sprememb na področju dela in zaposlitve, saj se odpravljajo trajne in trdne zaposlitve in vse bolj prevladujejo občasne zaposlitve in nujnost dodatnega šolanja. Vse to pa vpliva na podaljšano ekonomsko odvisnost in podrejenost šolskim institucijam.
- Lastna družina je pod vprašanjem zaradi povečane pluralnosti različnih oblik družinskih skupnosti. Težko je določiti »normo« na tem področju, saj se spolne vloge v družini in družbi spreminjajo in predvsem relativizirajo.
- Vstop v javnost se danes že veliko bolj pomika v otroštvo (npr. biti kompetenten kupec in porabnik), tako da je ta kriterij najmanj relevanten.

Ule in Kuhar (2003: 63) pravita, da je v moderni družbi težko definirati, kdo je odrasla oseba. Navajata le nekaj trendov, ki so del tega prehoda:

- izobraževanje: vse več mladih se izobražuje dlje, kot so se mladi v preteklosti;
- zaposlovanje: pojavijo se povezave med izobraževanjem, brezposelnostjo, vseživljenjskim učenjem, s poudarkom na samorealizaciji v poklicu;
- vsakdanje življenje: prevladujejo vzorci vedenja, ki jih predstavljajo mediji (moda, spolnost, komuniciranje, šport);

- zapuščanje izvirne družine: se zavleče, saj so dlje časa ekonomsko-materialno, čustveno in socialno odvisni od staršev;
- poroka: povprečna starost moških in žensk ob prvi poroki se zvišuje;
- snovanje družine: za rojstvo prvega in pogosto edinega otroka se odločijo kasneje;
- zunajzakonske skupnosti: naraščajo, obenem pa narašča tudi število samskih mladih.

Življenjske izkušnje mladih so se v modernih časih spremenile: spremenila so se družinska in prijateljska razmerja, mladi pridobivajo različne izkušnje v času izobraževanja in pri iskanju zaposlitve, oblikovanju življenjskih stilov ... Vse te spremembe pa v prvi vrsti najbolj občutijo mladi in se tako soočajo s tveganji, ki jih generacija njihovih staršev ni poznala (Rener 2000: 95).

1.3.1. Individualizacija

Na nedoločenost meja med mladostjo in odraslostjo pa med drugimi vpliva tudi individualizacija mladosti in življenjskih stilov nasploh.

Družboslovci so pojem individualizacije oziroma individualiziranja življenjskih potekov razvili v zadnjih desetletjih, da bi lažje razložili strukturne spremembe v življenju ljudi, ki so se pojavile v drugi polovici 20. stoletja. Beck in Giddens (1998, 1991, v Ule, Kuhar 2003: 22) govorita o treh dimenzijah individualizacije:

- dimenzija osvobajanja: posameznik se osvobaja od vnaprej določenih družbenih oblik, iz tradicionalnih odnosov gospodovanja in oskrbovanja v individualno vodeni življenjski potek;
- dimenzija odčaranja: izguba tradicionalne gotovosti in transparentnosti, izguba zaupanja v vodilne družbene norme in strukture;
- dimenzija reintegracije: pojavijo se nove družbene povezave in odnosi med ljudmi, ki jih posamezniki oblikujejo v skladu s svojimi osebnimi interesi, hotenji in življenjskimi stili, pojav povezanih življenj.

Beck (2009: 199) individualizacijo med drugim definira kot »biografijo ljudi, ki se osvobodijo iz naprej danih fiksacij, da postane odprta, odvisna od odločitev in je kot

naloga položena v roke vsakega posameznika«. Tako se biografija, ki je že družbeno vnaprej določena, pretvori v biografijo, ki jo sestavimo mi sami. Tukaj pride do razkoraka med tradicionalno in moderno družbo, saj bi za tradicionalno družbo lahko rekli, da je posamezniku že vnaprej določen socialni položaj, medtem ko si ga posameznik v moderni družbi oblikuje sam.

Pojem individualizacija pa v sebi združuje protislovja. Posamezniki se po eni strani osvobajajo tradicionalnih vezi in s tem povezanih odvisnosti, ki pa se zamenjajo s prisilami družbenih institucij (prisile trga dela, potrošne eksistence ter standardizacij in kontrol, ki so v njih zaobjete), na katere pa nimajo veliko vpliva (Beck 2009: 194). Beck (2009: 197) v nadaljevanju piše, da z odvisnostjo od institucij narašča posameznikova občutljivost na krize. Ključ zavarovanja življenja je po njegovem mnenju na trgu dela, kjer pa pomembno vlogo odigra dosedanje izobraževanje. Komur je eno ali drugo nedostopno, je v nezavidljivem položaju.

Tudi Dahrendorf (1994, v Ule, Kuhar 2003: 23) opaza, da je pojem individualizacije tako dober, saj povečuje množico in kakovost možnosti in alternativ, ki so posamezniku na voljo v dani situaciji, obenem pa zmanjšuje obseg in moč medosebnih povezav in trdnih skupnosti ter zavezanosti posameznikov tem povezavam in skupnostim.

1.4. OSEBNOST IN OBLIKOVANJE IDENTITETE

Mladi so v obdobju odraščanja na poti raziskovanja, iskanja samega sebe, svojega jaza in svoje identitete. Sprašujejo se, kdo pravzaprav so, kaj želijo doseči, kam želijo v življenju priti. To pa za to vihravo obdobje ni nič nenavadnega, saj kot pravijo Bajzek et al. (2008: 24), je lastna identiteta »v nenehnem iskanju in izgrajevanju«.

Oblikovanje identitete in posameznikove osebnosti pa je močno povezano z okoljem, v katerem posameznik gradi identiteto in v katerem vzpostavi temeljne človeške odnose. Danes v psihologiji poznamo veliko modelov in koncepcij, ki skušajo razložiti samo delne in posamezne vidike osebnosti. Osebnost pa je sestavljena tako iz duševnih, vedenjskih in telesnih značilnosti, ki se pri posamezniku združujejo v celoto (Kompore et al. 2001: 213).

Podrobneje bi predstavila prvo res znano in uveljavljeno teorijo vseživljenjskega razvoja osebnosti, ki jo je oblikoval Erik Homburger Erikson. Po njegovem konceptu se osebnost razvija po notranjih zakonitostih, kjer si sledijo razvojne faze v nespremenjenem vrstnem redu. Vsebina razvojnih faz je določena z razvojem jaza, ki se oblikuje v vedno zrelejše identitete in samopodobe. V vsakem razvojnem obdobju se sooča z dejavniki, ki lahko spodbujajo razvoj v smeri nadaljnje faze oziroma osebne rasti, in na drugi strani z dejavniki, ki ovirajo osebni razvoj. Erikson soočenje teh dejavnikov imenuje razvojna kriza, kjer se pojavi značilna dilema med dvema nasprotujočima si usmeritvama. Razplet krize in oblikovanje identitete je odvisna tako od posameznika kot od njegovega najožjega okolja.

Na vsaki stopnji se pojavita značilna identiteta in samopodoba, ki je izid razrešitve temeljnih psihičnih soočanj, problemov in konfliktov prejšnje stopnje. Poudarjal je vlogo socialnih dejavnikov, zato njegove razvojne faze imenujemo tudi faze psihosocialnega razvoja (Musek 1999: 102–103).

1.4.1. Kriza identitete

Osredotočila se bom na peto od osmih razvojnih faz, ki se pojavi v obdobju adolescence in je obenem pomembno obdobje za oblikovanje identitete. V tem obdobju se posameznik odloči, ali bo uspešno razvil vlogo odrasle osebe in tako v prihodnosti uspešno razrešil nadaljnje faze razvoja ali pa bo drsel v identitetno zmedenost, kjer mu ne bo jasno, kdo je in kaj hoče, in bo le s težavo sprejemal vloge in naloge odrasle osebe. Ne smemo pa pozabiti, da na uspešno razrešitev pete stopnje razvoja vplivajo (ne)uspešno razrešene predhodne stopnje, saj je, kot pravita Marjanovič Umek in Zupančič (2004: 35), po Eriksonovi teoriji značilna hierarhična integriranost.

Da bi se identitetna kriza uspešno razrešila, mora mladostnik sprejeti samega sebe, razviti ustrezno samopodobo, obenem pa je pomembno, da ga drugi sprejmejo in dobi podporo pri prizadevanjih za samostojno vključitev v družbo. Praper (1999: 93) dodaja, da ugoden izid iz adolescente krize sloni na mladostnikovi zmožnosti postopne diferenciacije, individualizacije in separacije. Lahko se zgodi, da ob

raziskovanju in preizkušanju različnih vlog v mladostništvu naleti na hude ovire in konflikte, ostane brez jasnih smernic in ne oblikuje stabilne in konsistentne podobe o sebi. Takrat govorimo o zmedeni identiteti, ki se kaže na področju intimnosti in partnerstva, časovne perspektive (zmožnost načrtovanja prihodnosti) in na področju delavnosti (Musek 1999: 105).

Mladostniki pa so danes v še težji vlogi, kot so bili v preteklosti, čeprav tako tradicionalni kot sodobni konteksti niso preveč strpni in naklonjeni identitetni krizi. Nekoč je posamezniku pripadnost neki skupnosti dajala trdne in definirane vrednote, ki so usmerjale ravnanje posameznika in ga tudi definirale, imel je močne sorodstvene vezi, lokalne skupnosti ter tradicijo, ki ga je povezovala s preteklostjo in usmerjala v prihodnost. V obdobju pluralizma pa je slika precej drugačna, saj skupnost in posameznika gledamo in interpretiramo drugače, kot smo ju v preteklosti (Bajzek et al. 2008: 25). Ule (2008: 71) tako pravi, da spremenjeni družbeno-ekonomski odnosi mlade silijo v razvoj negotove ali identitetne zmede.

Danes ne poznamo več enotnih meril, ki bi jih posameznik lahko prevzel, to pa povzroča negotovost, ki se je prenesla na vsa področja. Mladostniki imajo zato še težjo nalogo, saj mora posameznik, kot pravijo Bajzek et al. (2008: 25), v sebi odkriti pogoje za relativno varnost, s tem pa v sebi razvije refleksivne procese in si s tem ustvarja lastno osebno identiteto. Bajzek et al. (2008: 27) v nadaljevanju pišejo, da je prihodnost težko predvideti, zato je mladi človek vržen samo v sedanost. Mladi tako izgubijo trdno zunanje središče, ob katerem bi lahko gradili svojo identiteto.

1.4.2. Identitetna difuzija

Marcia (1994, povzeto po Ule 2008: 73) je v osemdesetih in devetdesetih letih nadaljeval z raziskavami in ugotovil, da vse več mladih ne gradi pozitivne identitete, temveč identitetno difuzijo, ki ima več različic. Status identitetne difuzije je razdelil na štiri podstatute:

1. Kulturno adaptivna difuzija: zanjo sta značilni odprtost za spremembe in nezavezanost, mladostnik izkorišča možnosti, ki se mu ponujajo, vendar vidi tudi druge možne izbire. Ne čuti se vezan na nič, saj vedno obstaja druga

možnost. Takšna identiteta je odgovor na negotove in hitro spreminjajoče se razmere.

2. Motena difuzija se kaže kot zastoj v razreševanju krize identitete, saj jo spremljajo socialna osamitev, neuspehi v vsakdanjem življenju, pobeg v fantazije in sanjarjenje kot obramba pred polomi v realnem življenju.
3. Brezskrbna difuzija: mladi so dobro socialno vključeni, imajo veliko stikov, a brez globljih čustvenih vezi in časovne povezave. Ta tip identitete dobro ustreza sodobnemu potrošniškemu stilu življenja.
4. Razvojna difuzija je prehodni pojav na poti k predelani identiteti, ki jo spremljajo nejasnost, neodločnost in negotovost. Vir za razrešitev identitetne krize iščejo pri nekemu, na katerega se lahko naslonijo, običajno so to starši. To pa lahko pojasni tudi silno zaupanje staršem in ostajanje v izvornih družinah.

1.5. DRUŽINA

Družina je v življenju vsakega posameznika izredno pomembna zaradi mnogih razlogov, predvsem pa je, kot pravita Berger in Luckmann (1980, v Čačinovič Vogrinčič 1998: 23), prvi socialni sistem, v katerem otrok živi. S svojimi značilnostmi vpliva na osebnost otroka v vseh fazah njegovega razvoja, pri tem pa odigrajo pomembno vlogo pomembni drugi, torej otrokovi starši.

Starši niso samo tisti, ki otroka pripeljejo na svet, temveč so njihove naloge bolj kompleksne. Vpliv družine na razvoj otroka se kaže v vzgoji, je posrednik ciljev, vrednot in idealov, predstavlja naj bi prostor, kjer posameznik doživlja ljubezen, sprejemanje, občutek zaželenosti, varnosti ... Temu pa ni vedno tako in moteni družinski odnosi lahko pripeljejo do negativnih pojavov. Musek (1995: 169) med drugim pravi: »Tam, kjer odpove družina, se začenja katastrofa posameznika in družbe.« O tem pišem tudi v nadaljevanju, kjer bom v naslednjih točkah izpostavila le nekaj nalog družine, ki pomembno vplivajo na proces osamosvajanja:

- Navezanost

Ker je družina tudi prostor, kjer otrok vzpostavi prve odnose z drugimi in prve navezanosti, ki otroka oblikujejo in zaznamujejo v nadaljnjem življenju, ne smemo mimo teorije navezanosti, ki jo je razvil John Bowlby (v Gostečnik 2010: 110–111). Bowlby je navezanost poimenoval kot trajen čustveni odnos med starši in otrokom, kjer mu starši pomenijo varen pristan ne glede na njihovo dejansko navzočnost. Na osnovi njihovega odnosa pa se razvijejo notranji delovni modeli navezanosti. Ti modeli ustvarjajo in modelirajo prepričanja o njegovi vrednosti in vplivajo na vrste in način interakcij v odrasli dobi ter se oblikujejo drugi čustveni odnosi v odraščanju. Gostečnik (2010: 115) v nadaljevanju piše, da so stili navezanosti, ki se oblikujejo v primarnem odnosu, neposredno povezani z načinom, kako so matere vzgajale svoje otroke.

- Vzgoja

Že dolgo vemo, da je vzgoja otrok velikega pomena za otrokov osebnostni razvoj. Če so starejše generacije v preteklosti zagovarjale avtoritarno vzgojo, danes naj ne bi bilo več tako. Sodobna družba je prinesla spremembe tudi v zasebni sferi, ki se kažejo v odnosu med starši in otroki. Ule (2008: 82–83) pravi, da je vzgojo, ki je temeljila na konformnosti in konvencionalnih normah obnašanja, zamenjala vzgoja h konkurenčnemu individualizmu in refleksivni avtonomnosti. Tako lahko rečemo, da vzgojni vzorci družine prehajajo od tradicionalnih avtoritarnih do takšnih, ki podpirajo otrokovo individualnost in osebni razvoj. O tem govorijo tudi Bajzek et al. (2008: 116), saj naj bi starši postajali vedno bolj svetovalci in usmerjevalci na življenjski poti, ki jo mladostniki oblikujejo v tem času.

Podrobneje predstavljam stile vzgoje, ki pomembno vplivajo na oblikovanje posameznika. Good (v Zupančič, Svetina, 2004: 596) navaja, da je v odnosu pomembno, da starši mladostnika vključujejo v odločanje, ga poslušajo in se pogajajo z njim, da postavijo jasne meje in ga nadzorujejo. Pomembno je, da ga spodbujajo k oblikovanju svojih stališč in samoocenjevanju itd. Tudi Skynner in Cleese (1993: 184) govorita o tem, da so pomembne meje, ki jih starši postavijo v odnosu z otroki. Pravita, da se otroci počutijo bolj varne, če vedo, kdaj se lahko sprostijo in kdaj znorijo, saj jim red pomaga pri samoobvladovanju.

To je vzgoja, ki otroku zagotovo pomaga, da pridobi zaupanje vase in se lažje sooča s težavami, ki ga čakajo v odraslosti. V vseh družinah pa ni vedno tako, zato v nadaljevanju predstavljam tri stile vzgoje in posledice, ki jih otroci lahko doživijo ob takšnem ravnanju staršev. Pri tem se bom oprla na Gostečnika, ki v svoji knjigi *Srečal sem svojo družino* te tri vrste vzgoje poimenuje: avtoritarna, vsedopuščajoča vzgoja in vzgoja za odgovornost.

- Družina z avtoritarno vzgojo

To je družina, kjer starši svoje otroke vzgajajo s pomočjo kazni, ustrahovanja, prepovedi. Če otrok naredi kar koli narobe, je to zato, ker ni ubogal. Otroka zato grobo kritizirajo, podcenjujejo, še posebno, če se to razlikuje od zamisli, čutenja in mnenja staršev. Starši so tisti, ki najbolje vedo, kaj je dobro za njihovega otroka, obenem pa se čutijo odgovorni za vse (npr. otrokov šolski uspeh), zato so otroci v vlogi nekoga, ki je podrejen njihovi volji, mnenju, in morajo brezpogojno ubogati, sicer so starši globoko užaljeni in razočarani. Otroci nimajo možnosti odločati, se ne čutijo odgovorne za nekaj in ne morejo občutiti posledic svojih odločitev. Naučijo se ne razmišljati s svojo glavo, sebe pa doživljajo kot nezmožne česar koli.

Kriza se začne, ko otrok postane mladostnik in začne izražati želje in zahteve po samostojnosti, hkrati pa se boji, dvomi v svoje sposobnosti in vase. Zaradi svoje nesamostojnosti mu je mnenje staršev pomembno, kljub temu da tega ne upa priznati. Takšna vzgoja posamezniku daje navidezno varnost (prepovedi, zapovedi), vendar pa ne upošteva mladostnikovih želja. To v njem vzbudi občutke jeze in besa, posledično še pri starših, kar pripelje do začaranega kroga obtožb, kritik, jeznih izbruhov. Gostečnik meni, da je takšna vzgoja lahko zelo uničujoča, saj mladostnika obravnavajo kot manjvrednega, kot bitje, ki ni sposobno odgovornosti. Starši vsako nasprotovanje ali prekršek, ki ga naredi, grobo zatrejo kot neustrezno ali kaznujejo. To je za mladostnika v tistem času zelo pomembno, saj je njegova samozavest še zelo negotova in potrebuje starševske spodbude. Gostečnik pravi, da je takšna vzgoja predvsem čustvena zloraba, saj se v mladostniku naselijo bojazen, nemir, teror, strah, groza in bojazen pred svetom in ljudmi v njem (1999: 137–139). Zupančič in Svetina (2004: 595) dodajata, da je to tudi vzgoja, ki zavira postopno doseganje samostojnosti.

- Vsedopuščajoča ali permissivna vzgoja

Pri takšni vzgoji je vloga staršev do otrok navidezno podrejena, saj otrok postavlja pogoje, ki jih starši uresničujejo. Otroku ne postavijo nobenih mej, mladostnik odloča po svojih željah, vendar starši prevzemajo odgovornost za njegovo ravnanje. Tako otrok ne začuti povezave med svojimi odločitvami in posledicami dane odločitve (Gostečnik 1999: 142). Skynner in Cleese (1993: 185) poudarjata, da otrok potrebuje meje, zato lahko preizkušanje teh poteka v nedogled. Starši pri tem ostajajo neodločeni in jih je strah, da bodo nepriljubljeni, otroci pa posajajo čedalje bolj nemogoči. Gostečnik (1999: 142–144) še dodaja, da mladostnik iz takšne družine težko odide, saj občuti veliko občutka krivde, da se upira tako »dobrim« staršem, obenem pa čuti jezo ob svoji nesamostojnosti. Počuti se negotovega glede sebe, nesposobnega resničnega življenja, nesamostojnega in si želi, da bi mu lahko starši stali ob strani.

- Avtoritativna vzgoja ali vzgoja za odgovornost

Izhodišče vzgoje za odgovornost je obojestransko spoštovanje in zaupanje. Mladostnik zelo jasno ve, kje so meje, pozna strukturo in obliko pravil, vrednot, norm, kar mu daje občutek varnosti. Ko mladostnik naleti na težavo, mu starši pustijo, da se ukvarja z njo, obenem pa mu stojijo ob strani in mu pomagajo videti tisto, česar sam še ne zmore, vendar je končna odločitev mladostnikova (v primer, da bi se mladostnik z nekim vedenjem ranil, bodo to odločno preprečili). Posledice odločitve nosi sam. V takšni vzgoji se mladostnik postopoma uči odgovornosti, uči se postavljati meje in svobodo, v kateri se bo dobro počutil in osebnostno zorel. Takšen mladostnik bo iz družine prinesel vzorec odgovornega starševstva, v kateri se bo čutil ljubljenega, zavarovanega in želenega, ter lastno odgovornost za odločanje in posledice, ki sledijo dani odločitvi (Gostečnik 1999: 147–149).

Vidimo, kako lahko stil vzgoje med drugimi vpliva na posameznikovo dojemanje samega sebe, občutka kompetentnosti v svetu odraslih, in tudi kako starši lahko ovirajo ali spodbujajo otroka na poti osamosvajanja.

- Delegacija in nerešljiva drama ločitve

V tem delu bi se navezala na Stierlinov pojem delegacije in nerešljive drame ločitve (v Čačinovič Vogrinčič 1998: 64–65). Zanj je socializacija dodeljevanje vlog, saj se otrok v procesu socializacije vpelje v družbeno pričakovane vloge. Stierlin uvaža

pojem delegacija – »delegirati«, ki pomeni predati poslanstvo, poslati nekoga v misijo, »biti delegiran« pomeni prevzeti poslanstvo, prevzeti misijo. Ob tem pa poudarja, da vloga ni isto kot delegacija, saj vloga še omogoča distanco, delegacija pa ne več, saj je osebna prisega zvestobe. Pojem delegacij zajema dramo sleherne družine, ločitev staršev in otrok. Otrok je delegiran, ko dobi dovoljenje in spodbudo, naj se osamosvoji, vendar lahko odide le pogojno, saj ostane privezan na dolgi vrvice, kar pomeni, da odide in ostane hkrati. Otrok je odposlan v samostojnost, vendar s poslanstvom, ki ga mora opraviti za starše. Dolga vrstica delegiranosti med drugimi tudi pomeni, da nas oblikujejo družinske izkušnje, pomeni pa tudi, da se posameznik vse življenje tako ali drugače spoprijema s svojimi starši.

Drama je nerazrešljiva zato, ker se družine ni mogoče osvoboditi. Družina je tista, ki nas spremlja vse življenje in lahko neodvisnost doseže le, če se od nje razmeji in odstopi od tega, da bi z njo obračunal. Prestati mora navezanost na družino, kar pomeni, da jo mora sprejeti, se spraviti z njo, da bi se je osvobodil in prevzel odgovornost za življenje.

- Povezovanje in oddaljevanje

Družina ima več psiholoških nalog, med najpomembnejše štejemo ohranjanje ravnotežja med navezanostjo in samostojnostjo. Za družino je značilno, da so člani med seboj povezani, obenem pa se ločijo med seboj. Družina naj bi upoštevala oba vidika, lahko pa da prednost enemu ali drugemu. Na tem mestu bi se oprla na Stierlinov koncept vezanosti in izrinitve. Tako lahko v vsaki družini najdemo centrifugalne (oddaljevanje) in centripetalne sile (povezovanje). V idealni družini bi morale biti oboje sile v ravnovesju, vendar to velikokrat ni tako. Če prevladujejo centripetalne sile, govorimo o odnosu vezanosti. To pomeni, da vsi ravnajo po predpostavki, da sta varnost in zadovoljitev možni le v družini, zunanji svet pa je sovražen in zastrašujoč. Starši svoje otroke tako še močneje privežejo nase in zavrejo razvoj njihove samostojnosti. Če pa prevladujejo centrifugalne sile, prihaja do obratne situacije in govorimo o odnosu izrinitve. Starši otroka doživljajo kot oviro, zato si želijo, da se čim prej ločijo. Otrok je s tem prepuščen samemu sebi, nima časa eksperimentiranja, nihče mu ne daje občutka, da je pomemben, in prehitro postane samostojen (Stierlin v Čačinovič Vogrinčič 1998: 66–67).

1.6. SOCIALNI IN EKONOMSKI POLOŽAJ MLADIH

Razmere v širši družbi vplivajo na to, ali imajo mladi občutek perspektivnosti ali ne. Brez zaupanja v družbeni napredek so namreč želje po osebnem napredku lahko abstraktne in brez podlage. Mladi se danes v življenju vse več srečujejo z različnimi problemi in strahovi, ki se vežejo na njihov socialno-ekonomski položaj. To pa dokazuje tudi raziskava Mladina 2010, kjer so kot najpogostejše strahove navedli strahove, povezane z zaposlovanjem in materialnim osamosvajanjem, pomanjkanjem denarja, stanovanjskim problemom in strahom, da se ne bi mogli zaposliti. V primerjavi z raziskavo Mladina 2000 pa so se vsi strahovi precej povečali (Musil, Lavrič 2011: 411–412). To ni nič presenetljivega glede na današnje razmere v družbi, saj, kot dodaja Ule (2008: 137), globalni kapitalski interesi in procesi posameznika ovirajo pri doseganju pglavitnih pravic: ekonomske in socialne samostojnosti.

Tudi strategija ostajanja doma, ki jo bom podrobneje predstavila v nadaljevanju, se pri mladih izkaže kot racionalna odločitev, saj si pri tem zagotovijo socialno-ekonomsko varnost, skupaj s sistemom socialnega varstva pa predstavlja precej uspešen mehanizem preprečevanja revščine in zadovoljevanja svojih potreb. Nagode et al. (2009: 74) pravijo, da bi bilo treba izboljšati pogoje za lažje osamosvajanje mladih, kar pa je samo s podporo socialnega varstva in drugih javnih politik težko, saj so ti del širših in kompleksnih družbenih in ekonomskih procesov, ki so mladim trenutno precej nenaklonjeni.

1.6.1. Socialna ranljivost

Danes v literaturi večkrat zasledimo izraz »socialna ranljivost mladih«, ki se povezuje s položajem mladih, ki ga imajo danes v družbi.

Pojem socialna ranljivost se je začel pojavljati v devetdesetih letih, ko so v analitskem instrumentariju družbenih ved s konceptom socialne izključenosti interpretirali najbolj družbeno ranljiv del mlade populacije. Pojem socialne izključenosti pa je v politično govorico vpeljala Evropska komisija 1989 in je najprej označeval skupino ljudi, ki nimajo pokritega socialnega zavarovanja. V devetdesetih

sta se pojem in njegova uporaba razširila v govorico evropskih institucij in sociološke in socialnopolitične diskurze, ne da bi koncept kdaj bil predmet natančne analize (Chisholm 1997 v Rener 2000: 16).

Anketiranci v raziskavah pa so sami bolje opredelili koncept kot politična in strokovna stroka. Razumeli so ga kot »občutek pomanjkanja družbenega pripoznanja in kot občutek nemoči, da bi lahko spremenili lastno situacijo« (Rener 2000: 116).

Socialne ranljivosti torej ne moremo povezovati toliko z materialno prikrajšanostjo (npr. brezposelnost, nizek mesečni prihodek), temveč bolj z izključenostjo iz pomembnih družbenih razmerij (šibki odnosi do države, do trga delovne sile in zaposlitve, šibke povezave v družinskih in drugih omrežjih zasebnih odnosov) (Mandič 1999: 17). Ti občutki so statistično značilni za tisto populacijo, ki nima lastnih virov dohodkov, je nezaposlena, ima izkušnjo dezorganizirane družine in nima kakovostnih socialnih mrež (Rener, 2000: 116). Mladi danes pripadajo različnim družbenim razredom in se zato med seboj razlikujejo tako po količini kot vrsti virov, možnosti in priložnosti. Poti, ki jih v življenju prehodijo, pa so bolj odvisne od umestitev in podpor v navedenih podsistemih.

Družina in družinsko okolje mladih sta v pogledu socialne ranljivosti velikega pomena. Rener (2000: 107–108) pravi, da se dodatno krepijo dejavniki, ki znotraj slojev krepijo diferenciacijo mladih, predvsem glede na (ne)obstoje družinskih podpor. Ko nastopita selekcija in tekmovalnost za vstop v šole ali zaposlitve, so družinske čustvene podpore in družinske socialne mreže odločilnega pomena. Mladostnik, ki se doma ne počuti dobro in ne čuti dovolj podpore, zazna prve znake socialne ranljivosti.

Pri socialni ranljivosti ne moremo govoriti samo o (ne)podpori staršev, saj so poleg socialnega, ekonomskega in kulturnega kapitala staršev pomembne tudi interakcijske kompetence otrok. Sem prištevamo vse od pozitivne samopodobe, socialnih in drugih veščin do splošne razgledanosti. To pa se v končni fazi spet povezuje z družinskim ozadjem in (ne)dostopnostjo virov v širšem družbenem okolju.

1.6.2. Stanovanjske in bivanjske razmere mladih

Stanovanjske in bivanjske razmere mladih imajo široke družbene posledice za mlado generacijo. Odhod iz izvirne družine in prehod k samostojnemu gospodinjstvu sovpada s prevzemanjem vloge odraslega, npr. samostojno vodenje gospodinjstva, vodenje financ, obenem pa prinaša tudi spremembo v odnos med mladimi in starši.

Danes pa večkrat zasledimo, tako v teoriji kot tudi v praksi, da mladi ostajajo doma dlje in tako odlašajo z osamosvojitvijo in ustvarjanjem lastne družine. Ali lahko govorimo o prostovoljni odločitvi ali gre bolj za prisilo zaradi odsotnosti drugih možnosti, ki bi jim omogočile lažji prehod?

Leskovšek (1999: 72) pravi, da je razlogov veliko, poudarja pa, da mladi živijo v odvisnem odnosu do svojih staršev, podaljšano bivanje doma pa mlade prikrajša za izzive samostojnega in neodvisnega življenja (npr. ne prispevajo k družinskemu proračunu, imajo malo delavnih nalog znotraj družine). V nadaljevanju (1999: 89) pove, da so pglavitni razlog za to, da mladi podaljšujejo bivanje doma, predvsem zmanjšane možnosti pridobitve stanovanja in manjše možnosti zaposlitve.

Mladi imajo danes večkrat občutek nemoči, kako se sploh osamosvojiti, če je tako težko priti do svojega stanovanja. Temu ni bilo vedno tako. Samo spomnimo se na primer časov pred dvema desetletjema, ko je z letom 1991 v veljavo stopil tako imenovani Jazbinškov zakon, na osnovi katerega so lahko najemniki družbena stanovanja odkupili pod ugodnimi pogoji (SLONEP, dom in nepremičnine: Zgodovina nepremičninskega trga²). Včasih je bilo lažje priti do stanovanja, saj so bila stanovanja bolj dostopna in tako generacija naših staršev skoraj ni poznala stanovanjskega problema, kot ga poznajo mladi v Sloveniji danes, ko se morejo bolj ali manj znajti sami s pomočjo najbližjih. O tem govori tudi Mandič (1999: 5–6), ki pravi, da je pravica do stanovanja kot temeljna človekova pravica pri nas slabo poznana in malo vključena v pravo in stanovanjsko politiko. Tako v družbi velja prepričanje, da je posameznik sam odgovoren za stanovanjsko oskrbo.

² <http://www.slonep.net/info/nepremicninski-trg/zgodovina>

Choroszevicz in Wolf (2010 v Lavrič, Klanjšek, 2011: 349) govorita o pomenu materialnih zmožnosti, ki vplivajo na odselitev. Sem uvrščata dostopnost ustrezne zaposlitve, dohodek, cene stanovanj in najemnin.

Rezultati raziskave Mladina 2010 kažejo naslednjo sliko. Delež mladih, ki med 25. in 29. letom v obdobju 2000–2010 živijo doma, se je s 45,4 % povečal na 66,8 %. Treba je poudariti, da se je ta delež enakomerno povečeval ne glede na zaposlitveni status tudi tistih mladih, ki imajo zaposlitev za nedoločen čas. Vzrokov za takšno ravnanje ne moremo iskati samo v zaposlitvi oziroma brezposelnosti mladih, temveč se skrivajo tudi nekje drugje. V nadaljevanju opozorita, da je z odselitvijo od doma povezano tudi to, kje mladi bivajo s starši (v hiši ali stanovanju). Mladi, ki bivajo v hiši, se pozneje odselijo kot tisti, ki bivajo v stanovanju, kljub zaposlitvi, saj je bistveni dejavnik v tem primeru to, da primanjkuje stanovanjskega prostora. Na odselitev pa vplivajo tudi dohodki, ki morajo biti dovolj visoki, da si lahko privoščijo najem ali odplačujejo kredit za nakup lastne nepremičnine (Lavrič, Klanjšek 2011: 350–355).

Tako lahko sklenem, da so materialne možnosti zelo pomembne za osamosvajanje mladih in se kažejo kot pomemben dejavnik verjetnosti odlaganja odselitve od doma, vendar pa položaj mladih ni tako enostaven, saj ne smemo zanemariti vplivov drugih dejavnikov, kot so na primer čedalje višja vključenost mladih v terciarno izobraževanje, različni kulturni dejavniki in drugo.

1.6.2.1 LAT-faza

Ko govorimo o sodobni mladosti, ne moremo mimo pojma LAT-faza, ki pomeni živeti skupaj in narazen (angl. living apart together). Kot sem že omenila, čedalje več mladih preživi svojo podaljšano mladost v domu svojih staršev in Slovenija v tem pogledu ne zaostaja za drugimi državami.

Rener (1996: 139) LAT-fazo definira kot »obdobje novega načina poldružinskega obdobja«. LAT-faza je torej vmesna faza med družinsko odvisnostjo in od izvirne družine relativno neodvisnim življenjem. Zanj je značilna ekonomska odvisnost ali polodvisnost od staršev ob hkratni socialni neodvisnosti. To pa se lahko kaže v različnih oblikah, kot je na primer:

- živeti doma v času podaljšanega šolanja (20–26 let);
- živeti doma tudi po zaključku šolanja in vstopu v zaposlitev;
- živeti doma z občasnim življenjem drugje;
- živeti doma z rednim obiskovanjem starševske družine in kontinuirano uporabo njenih uslug in storitev.

Filipović (2005: 199) poudarja, da ni nujno, tudi če se mladi že odločijo in gredo na svoje, da bo tako tudi ostalo. Pravi, da se v današnjem času pogosto dogaja, da se mladi vrnejo nazaj v izvirno družino zaradi različnih razlogov (npr. nezmožnost lastnega preživljanja, prekinitve partnerske zveze).

To pa ne pomeni, da si mladi ne želijo na svoje in ustvariti svojega gospodinjstva. Dumon (1993 v Renner 1996: 139) pove, da so študentje oziroma predvsem študentke že v poznih šestdesetih letih, ko je nastopila kulturna revolucija (dotikala se je predvsem študentke populacije), doseganje avtonomije povezovali z odhodom od doma. Danes težko govorimo, da je to drugače, saj se med mladimi kaže želja po osamosvajanju, ki vključuje tudi selitev od doma. Že mladi v raziskavi Mladina 95 govorijo o tem, da je LAT-faza bolj prisila kot pa izbira, saj si v veliki večini želijo živeti sami ali s partnerjem, vendar predvidevajo, da bodo med 25. in 30. letom živeli doma, kljub temu da to ni njihova želena situacija (Renner 1996: 140).

1.7. IZOBRAŽEVANJE IN ZAPOSLOVANJE MLADIH

Eden izmed prehodov iz mladosti v odraslost je tudi prehod iz obdobja šolanja v zaposlitev. Ta prehod je pomemben, saj mladim omogoča neodvisnost, ki pa se jim v sodobni družbi vedno bolj odmika. Danes lahko opazimo trend podaljševanja študija, saj skoraj celotna generacija nadaljuje šolanje po končani srednji šoli. Rakar (2009: 36–37) govori o tako imenovani »masivizaciji«¹ terciarnega izobraževanja.

Delo je za ljudi v industrijskem svetu dobilo nov pomen, saj je poklic, ki ga je posameznik opravljal, nastopil kot medsebojna identifikacijska šablona, na osnovi katere lahko ocenimo ljudi: osebne potrebe, ki jih imajo, sposobnosti, ekonomski in družbeni položaj. Mislimo, da če poznamo posameznikov poklic, da že kar poznamo njega/njo. Poklic, ki ga posameznik opravlja, nam dejansko daje nekaj osnovnih

informacij glede posameznikovega dohodka, sposobnosti, socialnih stikov in drugo (Beck 2009: 204).

Ko se študij konča, jih čaka neprijetna realnost, ki mlade velikokrat prizadene. Na trgu delovne sile so se pojavili novi zaposlitveni vzorci (npr. pomanjkanje delovnih mest, službe za določen čas), ki jih spravijo v stisko in negotov položaj.

1.7.1. Podaljševanje izobraževanja mladih

Pravica do izobraževanja je pomembna, saj znanje pomembno določa posameznika, njegovo možnost in sposobnost umeščanja v družbo. Pravica do izobraževanja je obenem ena izmed temeljnih pravic, ki je med drugimi zapisana tudi v Konvenciji ZN o otrokovih pravicah. Kovač Šebart et al. (2005: 125) poudarjajo pomemben 28. člen Konvencije, s katerim se države obvezujejo, da otrokom priznavajo pravico do izobraževanja, naj bi nudile vsem obvezno in brezplačno dostopno osnovno izobraževanje, spodbujale različne oblike srednjega šolanja in drugo. Tako naj bi bilo na osnovi osebnih sposobnosti vsakemu otroku in mladostniku dostopno srednje splošno in poklicno ter visokošolsko izobraževanje.

V današnji družbi tako lahko govorimo o demokratizaciji dostopa do vseh ravni šolanja, ki za sabo potegne višjo izobrazbeno raven prebivalstva, s tem pa se tudi povečuje konkurenca na samem trgu dela. Mencin Čeplak (2000: 141) pravi, da se vedno bolj poudarja pomen izobrazbe, ki ima vpliv na našo poklicno prihodnost in kakovost življenja. Če se le malo ozremo okoli sebe, lahko opazimo, da starši že zelo zgodaj obremenjujejo svoje otroke s pričakovanji glede njihovega šolskega uspeha, ki je pomemben kriterij za nadaljevanje šolanja in s tem posledično njihove prihodnje poklicne poti.

Ule in Mihelj (1995: 55–56) govorita o pritisku na mlade, ki narašča, da dosežejo čim višjo izobrazbo, si ustvarijo čim boljšo kariero, visoko kulturno raven, ki je povezana s priznanji, nazivi, ki omogočajo družbeno promocijo, privilegije in drugo. Ta pritisk pa podpirajo tudi starši. Tako se mladi čim več in dlje časa izobražujejo glede na pretekla leta, kar pa je dokazala tudi raziskava Mladina 2010. Delež vseh študentov se je v zadnjem desetletju zvišal za približno 30 %, saj imajo študentje v

starostni skupini 19–24 let skoraj 70-odstotni delež. Če podrobneje pogledamo skupino 19–29 let, pa opazimo dvig števila študentov s 25,5 % na 41 %. To Slovenijo uvršča visoko nad povprečjem EU-27 po vključenosti mladih v izobraževanje (Flere, Tavčar Krajnc 2011: 97–99). Če pogledamo starostno skupino 25–29 let, lahko v rezultatih raziskave Mladina 2000 in Mladina 2010 opazimo precejšnje razlike, saj se je delež rednih študentov povečal s 3,7 na 14 % (Klanjšak, Lavrič 2011: 132). Tako lahko še enkrat potrdim trend podaljševanja študija.

Trbanc (2005: 170) piše o tem, da se izobraževanje mladih podaljšuje iz različnih razlogov. Po eni strani gre za izobraževalne politike, ki mlade spodbujajo, da ostajajo v izobraževanju oziroma nadaljujejo na terciarni stopnji; po drugi strani gre za zviševanje izobrazbenih prizadevanj med mladimi in pričakovanja, da jim bo višja izobrazba omogočila boljša delavna mesta. Mladi velikokrat izberejo nadaljevanje izobraževanja, saj se želijo izogniti zelo verjetni brezposelnosti.

Urad RS za makroekonomske analize in razvoj v Poročilu o razvoju 2009 (2009: 27³) opozarja še na en razlog podaljševanja študija in to so ugodnosti, ki jih prinaša študentski status (možnost dela preko študentskega servisa, socialna in zdravstvena zavarovanja in drugo). Tako lahko ta status na neizprosni trgu delovne sile marsikateremu mlademu omogoča boljši socialno-ekonomski položaj, zato to možnost izkoriščajo. Na to med drugimi opozarja tudi ravnatelj višje strokovne šole šolskega centra Celje, Alojz Razpet, ki pravi, da ustanove terciarnega izobraževanja postajajo nekakšne nove socialne ustanove, in meni, da je treba rešitev iskati predvsem na Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve, saj pravice do statusa ne podeljujejo šole, ampak samo ugotavljajo, kdo ima pravico do vpisa (RTV SLO: Študij zaradi statusa, in ne zaradi znanja⁴).

³ http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/pr/2009/por2009.pdf

⁴ <http://www.rtv slo.si/slovenija/studij-zaradi-statusa-in-ne-zaradi-znanja/240729>

1.7.2. Zaposlovanje mladih

Odnos do dela, ki so ga imeli ljudje v tradicionalnih družbah, se je skozi čas spremenil. V preteklosti so predpostavljali, da ko je posameznik vstopil v firmo ali podjetje, bo tam ostal vse življenje in je tako lojalnost zamenjal z življenjsko gotovostjo. Danes pa so zaposlitve v zahodnem svetu postale negotove, ekstremna oblika te negotovosti pa je nezaposlenost. Mladim danes na delu ne pomenita veliko samo plačilo in kariera, ampak jim je ravno tako zelo pomembna samorealizacija, s tem pa v ospredje prihajajo postmaterialne vrednote samorealizacije (Ule 2000: 78).

Če je še pred nekaj desetletji veljalo, da tveganje brezposelnosti upada z doseženo ravno izobrazbe in da naj bi diploma zagotovila varnejši vstop na trg dela, danes težko govorimo o tem (Klanjšak, Lavrič 2011: 141–142). Vse več je namreč diplomantov, ki po končanem študiju ostajajo brezposelni ali jih »doletijo« nove oblike zaposlitve, saj je še posebej za mlade značilna velika prožnost zaposlovanja (za določen in nedoločen čas, različne oblike študentskega dela, honorarna in občasna dela). Vse to pa vpliva na pogostost menjavanja obdobj med zaposlitvijo in brezposelnostjo ter možnosti polne ekonomske in socialne osamosvojitve mladih (Ignjatović, Trbanc 2009: 40). Pri tem se je treba vprašati, zakaj je tako in s čim lahko mladi konkurirajo na trgu delovne sile.

Trbanc (2005: 163–164) navaja značilnosti mlade delovne sile, ki so lahko objektivno določljive (npr. novo znanje, pomanjkanje izkušenj) in tako imenovane mehke lastnosti, ki jih predpisujejo mladim, čeprav lahko veljajo samo za določene posameznike znotraj skupine (npr. manjša odgovornost, pripadnost, nezrelost). Po drugi strani pa so lahko mladi nosilci pozitivnih lastnosti: bolj dovzetni za spremembe v delovnem procesu, bolj inovativni, pripravljeni sprejeti različne zaposlitve (za določen čas, slabše zaposlitve). Tako lahko vidimo, da imajo mladi tudi lastnosti, ki jim dajejo prednost na trgu delovne sile, vendar se mladi kljub temu zavedajo, da jih bo po koncu šolanja ogrožala morebitna brezposelnost.

Prehod iz izobraževanja v zaposlitev pa je mogoče vsaj malo olajšati, če bi bilo močnejše povezovanje izobraževanja in zaposlovanja. O tem med drugimi opozarja tudi Mladinski svet Slovenije v programskem dokumentu Izobraževanje mladih (2010:

6⁵), saj šibko povezovanje vidijo v neskladju med povpraševanjem na trgu dela in strukturo izobrazbe mladih. Kot sem že omenila, vedno več mladih nadaljuje šolanje na terciarni stopnji, medtem ko se strokovne in poklicne šole praktično praznijo. Vse to skupaj s pomanjkanjem karijerne orientacije v izobraževalnem sistemu povzroča prej omenjeno neskladje, zmanjšuje zaposljivost mladih in jim otežuje pot osamosvajanja. Vse to pa vpliva tudi na podaljševanje dobe študija in nizko motivacijo za zaključitev študija.

1.8. VREDNOTE MLADIH

Vrednote so v življenju vsakega posameznika izjemno pomembne in nas, kot pravi Musek (2010: 473), usmerjajo, vodijo življenje in odnose z drugimi ter mu dajejo smisel. So pojmovanje ali prepričanje o želenih končnih stanjih in vedenjih. Vsak posameznik izoblikuje svoj vrednostni sistem vrednot, znotraj katerega ločimo pomembnejše in manj pomembnejše vrednote, in to Musek (2000 v Bajzek et al. 2008: 57) poimenuje hierarhija vrednot.

Izvor, nastanek in oblikovanje vrednot umestimo v obdobje osnovnega razvoja osebnosti, torej v dobo zgodnjega otroštva do adolescence, vendar se vrednote v pravem pomenu oblikujejo šele v mladostništvu. Res je, da so vrednote relativno stabilne in trajne, vendar pa to ne pomeni, da so nespremenljive. Vrednote, vrednostne orientacije, sistemi in hierarhije se lahko spreminjajo skozi vse življenje, tako da govorimo o razvoju vrednot skozi življenje. Pri oblikovanju vrednot imajo odločilno vlogo tudi posameznikove izkušnje. V času socialnega učenja pridobimo informacije o splošno veljavnih vrednotah kulture, ki jih osvojimo in ponotranjimo, področja, kamor vlagamo veliko energije pa avtomatično pridobijo na vrednosti (Musek 2000: 76).

Danes velikokrat slišimo, predvsem starejše generacije, da so »mladi brez vrednot«. Vendar Bajzek et al. (2008: 90) pravi, da je ta trditev neresnična, saj raziskave, ki so jih delali na mladih, zanikajo to izjavo. Vrednostni sistem mladih je danes nekoliko

⁵ http://www.mss.si/datoteke/dokumenti/MSS-131-10-PP_izobrazevanjemladih.pdf

drugačen, saj so se spremenile določene vrednote, vrednostne orientacije in način dojemanja vrednot. Zdi se, da so vrednote, ki so veljale še nekaj desetletij nazaj, začele razpadati, to pa v resnici ni tako. V času, ko je prevladovala še klasična mladost, je človek nujno sprejel in ponotranjil dokaj fiksni vrednostni sistem odraslih. Te razmere so se začele spreminjati, ko so mladi začeli vstopati v podaljšano izobraževanje, ki velja hkrati kot življenjska šola, ki dokončno izoblikuje osebnostni značaj človeka in mu da trdne vrednote (Nastran Ule 1996: 86).

Velike družbene spremembe se ne zrcalijo samo v ekonomskem in političnem področju, vendar se kažejo tudi v vrednostnem sistemu. Tranzicija razmejuje dva sistema: prejšnjega, ki je temeljil na družbenolastninskih odnosih in socialističnem gospodarstvu, in novega, ki temelji na zasebnem lastništvu in tržnem gospodarstvu. Spremenil se je položaj delovnega in z njim povezanega socialnega položaja posameznikov in skupin (Musek 2000: 249–250).

Ule (2000: 77) meni, da imamo danes opravka le s konfliktom vrednot, z dvema v stilu in vsebini različnima slikama družbe, politike, demokracije. Mladi se danes soočajo s svetom, ki ne razpada na dva tabora, ampak kaže nepregledno množico razlomov, preskokov, razpok. Tako meni, da je prihodnost postala mnogodimenzionalna. Mladi čutijo te spremembe, ki se kažejo v spremembi vrednotnih orientacij, in tudi drugih življenjskih sprememb, ki se odražajo na treh poglavitnih področjih življenja: zasebnosti, poklicnem delu in javnosti oziroma politiki.

V moderni družbi pa je prišlo do kulturne modernizacije mladine, to je proces, ki se mu ni mogel iztrgati noben družbeni sistem, vendar pa so se sistemi nanj odzvali različno. Če vzamemo za primer »nezahodne« družbene sisteme, je bil to proces pozahodnjenja mladine, obenem pa je bil to uvod v pozahodnjenje vsakdanjega življenja vseh generacij. Zinnecker in Watts (v Ule 2008: 179) pozahodnjenje poimenujeta kot »intenzivno razširjanje oziroma globalizacijo zahodnih sociokulturnih vzorcev in vrednotnih usmeritev med mladimi v preostalih delih sveta v zadnjih desetletjih«.

Coleman in Husén (1985 v Nastran Ule 1995: 88–90) sta ugotovila, da so se sredi osemdesetih spremenile vrednostne usmeritve in tako govorimo o »ekspresivnih«

vrednotah in informacijski vrednostni usmeritvi. Značilnosti ekspresivne vrednostne usmeritve so: težnja k samoizpolnitvi v poklicni karieri, v izobraževanju težnja k širšim poklicnim profilom in osebnostnemu razvoju, fleksibilno menjavanje zaposlovanja in izobraževanja in drugo. Informacijska vrednostna usmeritev pa zajema predvsem: zanimanje in uporabo novih informacijskih tehnologij, pri delu so orientirani na cilje, ki so osebnostno relevantni za posameznika, ne čutijo vezanosti za določeno zaposlitev ali organizacijo in drugo. Tako je sledil premik vrednostnih usmeritev od »materialno-kariernih« k »post-materialnim-osebnostnim« in s tem premik v samem značaju vrednot.

2. PROBLEM

Idejo za diplomsko nalogo sem dobila, ko sem vstopila v absolventskega staž in me je pred zaključkom študija čakala samo še diploma. Diploma ne pomeni samo zaključka študija, ampak tudi prehod iz obdobja študija v zaposlitev. To pa je le eden izmed prehodov, ki mlade spremljajo na prehodu iz mladosti v odraslost.

Odraščati v današnjem času je drugače, kot so odraščanje poznale generacije naših staršev, saj je prehod iz mladosti v odraslost danes veliko težji. Mejniki, ki so jih poznali še v času naših staršev, torej okoli 20, 30 let nazaj, ne zdržijo več. Govorimo o spreminjanju ustaljenih življenjskih potekov, kjer imamo mladi ogromno možnosti, a obenem tudi omejitve. Spremembe v življenjskih potekih pa se kažejo na različne načine: s podaljševanjem odvisnosti od staršev, podaljšanim izobraževanjem, podaljšanim bivanjem doma, kasnejšo socialnoekonomsko neodvisnostjo, kasnejšim ustvarjanjem družine in drugo. Opazila sem, da se mladi osamosvajamo kasneje, razlogov za to pa je veliko. Tako sem si v diplomski nalogi zadala, da želim raziskati, katere so poti osamosvajanja mladih in kaj je mladim na tej poti skupno in v čem se razlikujejo.

Namen diplomske naloge je spoznati in raziskati življenjske poti mladih, ki so na prehodu iz mladostništva v odraslost. To so študentje, ki zaključujejo študij ali so v roku enega leta diplomirali in so že vstopili na trg delovne sile. Želela sem ugotoviti, kateri so tisti dejavniki, ki najmočneje vplivajo na osamosvajanje mladih.

2.1. Raziskovalna vprašanja

Raziskovalna vprašanja sem razdelila v osem sklopov oziroma na osem področij, ki sem jih želela raziskati z intervjuvanjem mladih:

- Posameznikovo dožemanje mladosti in odraslosti:
 - ✓ kako intervjuvanke same sebe vidijo in po čem presojujejo, ali so že odrasle, mlade ali nekje vmes;
 - ✓ koliko so že samostojne in neodvisne in za kakšno samostojnost in neodvisnost gre.

- Vpetost intervjuvank v družino:
 - ✓ kako družina oziroma odnos s starši vpliva na osamosvajanje mladih;
- Prijateljstvo:
 - ✓ kakšen je pomen prijateljstva za intervjuvanke;
 - ✓ kakšen je pomen osebnega stika v prijateljskih odnosih.
- Partnerstvo:
 - ✓ ali imajo tiste intervjuvanke, ki so v daljši partnerski zvezi, že skupne cilje, in katere so ovire pri doseganju teh.
- Trenutne obremenitve:
 - ✓ kaj jim v tem obdobju predstavlja največjo obremenitev;
- Družbeni položaj mladih in vloga izobraževanja:
 - ✓ kako intervjuvanke vidijo položaj mladih v družbi in kako družba gleda na mlade;
 - ✓ kakšno stališče zavzemajo glede podaljševanja študija.
- Vrednote mladih in osebnostne lastnosti:
 - ✓ katere so najpomembnejše vrednote intervjuvank,
 - ✓ katere so osebnostne lastnosti, ki jim pomagajo pri soočanju z izzivi.
- Materialno stanje, možnost zaposlitve in dosedanje izkušnje:
 - ✓ kako intervjuvanke vidijo svoje materialno stanje;
 - ✓ kaj menijo o zaposljivosti mladih in kje se vidijo po diplomi.

3. METODOLOGIJA

3.1. VRSTA RAZISKAVE

Raziskava je kvalitativna in poizvedovalna. Kvalitativna je zato, ker sem v raziskavi zbirala besedne opise, ki se nanašajo na raziskovani problem (Mesec 1997: 40), poizvedovalna pa, ker sem se v raziskavi seznanila z osnovnimi značilnostmi mladih odraslih, poskušala raziskati njihova življenja in najti dejavnike, ki vplivajo na osamosvajanja mladih (Mesec 1997: 37).

3.2. MERSKI INSTRUMENTI IN VIRI PODATKOV

Merski instrument, ki sem ga uporabila pri pridobivanju podatkov, so bile smernice za intervju, ki so bile delno strukturirane. Merski instrument je bil razdeljen na 8 večjih kategorij: posameznikovo dojemanje mladosti in odraslosti, vpetost intervjuvank v družino, prijateljstvo, partnerstvo, trenutne obremenitve, družbeni položaj mladih in vloga izobraževanja, vrednote mladih in osebnostne lastnosti ter materialno stanje, možnost zaposlitve in dosedanje izkušnje. Vsaka kategorija je vsebovala še dodatna oporna vprašanja, ki so mi služila kot vodilo za vodenje intervjuja.

Vire podatkov predstavlja 8 polstrukturiranih intervjujev, ki so priloženi v prilogi.

3.3. POPULACIJA IN VZORČENJE

Raziskava, ki sem jo izvedla v Sloveniji v času med 26. majem in 24. julijem 2011, zajema študentke, ki končujejo študij (zaključujejo 4. letnik ali so absolventke) ali je od njihove diplome minilo največ eno leto in so že vstopile na trg dela.

Vzorec je neslučajnostni, priročni in ga sestavlja 8 intervjuvank, starih med 23 in 25 let. 6 intervjuvank je imelo v času raziskave status študenta, 1 status zaposlene in 1 intervjuvanka status iskalke zaposlitve na zavodu. 4 intervjuvanke bivajo doma s starši, 3 v zasebnem stanovanju ali študentskem domu, ki si ga delijo s sostanovalci, 1 intervjuvanka pa biva s fantom in še z drugimi sostanovalci. Vse razen ene intervjuvanke opravljajo delo v različnih oblikah zaposlitve.

Do intervjuvank sem prišla brez težav, saj sem v raziskavo vključila skupino prijateljic, s katerimi imamo dobre in zaupne odnose.

3.4. ZBIRANJE PODATKOV

Podatke sem zbirala s pomočjo intervjujev v času od 26. 5. do 24. 7. 2011, ki sem jih opravila s skupino prijateljic. Intervjuji so trajali od 45 minut do ene ure in pol. Pri pridobitvi soglasja za sodelovanje v intervjujih nisem imela problema. Vse intervjuje sem opravila sama, zaradi lažjega zapisa transkripcije pa sem jih posnela z diktafonom. Z vsemi intervjuvankami sem se dobila ločeno, skupaj z intervjuvanko sva določili dan in uro, ki je obema najbolj ustrezala. Intervju sem izvedla v mirnem in varnem okolju, kjer naju ni nihče motil (intervju sem največkrat izvedla na domu). Vzdušje med izvedbo intervjujev je bilo sproščeno. Vse so bile obveščene, da bodo intervjuji uporabljeni za namen diplomske naloge, na začetku intervjuja pa sem jasno poudarila, da je intervju anonimen, saj so se v njem odpirale osebne teme. Imena intervjuvank so v diplomski nalogi naključno izbrana.

3.5. OBDELAVA IN ANALIZA PODATKOV

Empirično gradivo, ki sem ga zbrala s pomočjo intervjujev, sem kvalitativno obdelala. Najprej sem na osnovi zvočnih zapisov, ki so bili posneti z diktafonom, naredila transkripcijo vseh intervjujev v celoti. Dele besedila sem v Microsoft Wordu obarvala z osmimi različnimi barvami, na osnovi osmih glavnih tem, ki sem jih raziskovala v diplomski nalogi, vsako kategorijo s svojo barvo:

- ✓ oranžna: posameznikovo dožemanje mladosti in odraslosti,
- ✓ zelena: vpetost intervjuvank v družino,
- ✓ svetlo modra: prijateljstvo,
- ✓ temno modra: partnerstvo,
- ✓ vijolična: trenutne obremenitve,
- ✓ roza: družbeni položaj mladih in vloga izobraževanja,
- ✓ rjava: vrednote mladih in osebne lastnosti,

✓ siva: materialno stanje, možnost zaposlitve in dosedanje izkušnje.

Kjer so se teme pokrivala, sem dodatno s klicajem označila tisti del besedila, na katerega se je nanašala druga tema. Za problem nepomembne dele besedila sem izpustila. Enotam kodiranja sem pripisala izraze oziroma pojme, ki jim ustrezajo. Pri kodiranju sem uporabila metodo odprtega kodiranja (angl. brainstorming). Pri tem sem sorodne pojme združila v kategorije in podkategorije.

Zaradi lažje analize sem v Microsoft Excelu oblikovala tabele, kjer sem kode hierarhično uredila, nato pa sem oblikovala sklepno tabelo s frekvencami za vsako kategorijo posebej.

Primer tabele s citati, ki sem jo oblikovala pri analizi podatkov, predstavlja tabela 1.

Tabela 3.1.: Kategorija »posameznikovo dojemanje mladosti in odraslosti«

		INTERVJUJI				
PODKATEGORIJE	POJEM	Ana	Zoja	Nikolina	Neža	Dolores
def. Sebe	def. sebe vmes	... nekje na prehodu med mladostnikom in odraslim. Mislim, da še nisem popolnoma odrasla oseba ...	... nekje na meji.	Se mi zdi, da se ne počutim ne odraslo in ne kot mladostnik, glih neki vmes, kot da sem na nekem prehodu.	Neki vmes.	
		... če se osredotočim na občutke, lahko rečem, koker kdaj, odvisno od situacije, ne bi mogla zdej reči eno ali drugo.	... nisem še čist odrasla, samostojna, nekje na meji.			
		... spet odvisno, kok pogledam, v nekaterih stvareh sem neodvisna in v katerih ne.	Mislim, sej jz sm že samostojna in neodvisna v določenih točkah ...			
	odrasla				Odrasla mogoče, ker delam, sama služim denar ...	Ja, jz sebe vidim že bolj kot odraslega.
						Drugače pa, ne vem, se mi zdi, da sm že kr med odraslimi.

4. REZULTATI

4.1. Posameznikovo dojemanje mladosti in odraslosti

Večina intervjuvank se definira nekje vmes, bolj proti meji odraslosti kot pa na meji z mladostnicami, npr.:

»Ne vidim se kot mladostnico niti kot odraslo osebo v izpopolnjeni meri.« (Sabina)

»... nekje na prehodu med mladostnikom in odraslim. Mislim, da nisem še čisto odrasla oseba ...« (Ana)

Intervjuvanke presojaajo o tem, ali so mlade, odrasle ali nekje vmes na prehodu na osnovi različnih dejavnikov. Omenjajo tako zunanje kazalce, ki se kažejo navzven, kot tudi notranje, ki se povezujejo z njihovimi občutji.

Velik pomen še vedno dajejo zunanjim kazalcem, po katerih presojaajo, da so ali da je nekdo drug odrasla oseba. Zelo velik pokazatelj je finančni kazalec, saj finančno neodvisnost jemljejo kot pomembno ločnico med mladostjo in odraslostjo, npr.:

»Da bi pa res bila popolnoma samostojna, mi pa manjka še ta finančni vidik.« (Ana)

S finančno neodvisnostjo se tesno povezuje tudi služba, ki jim omogoča finančno neodvisnost. Pri tem jim je pomembno, za kakšno službo gre, saj finančno neodvisnost močno povezujejo z redno zaposlitvijo. Npr.:

»... ko bom res dobila eno redno službo, pa tudi po moje predvsem povezano s financami, v veliki meri.« (Ana)

Le ena oseba se preživlja izključno s študentskim delom in štipendijo, ki jo trenutno še ima, vendar tudi pri njej ne moremo govoriti o popolni finančni neodvisnosti, saj ji starši za določene stvari še vseeno prispevajo denar (npr. plačujejo telefon).

Z zunanjimi znaki, ki kažejo na odraslost, pa dajejo velik pomen tudi skrbi zase. Npr.:

»Odraslo je spet, ko si sam sposoben za sebe skrbet ...« (Nikolina)

Polovica intervjuvank se strinja, da je pomemben dejavnik tudi bivanje na svojem, torej stran od staršev. Npr.:

»Da ko greš na svoje, ... takrat pa si odrasel.« (Neža)

Za intervjuvanke pa niso pomembni samo zunanji kazalci, ampak tudi občutja oziroma notranje dogajanje, na osnovi česa se lahko opredelijo tako, kot so se. Zelo velik pomen dajejo zrelosti, ki se kaže v različnih stvareh, vsaka jo opredeljuje nekoliko drugače (razmišljanje o prihodnosti, pripravljen iti na svoje). Npr.:

»Da še vseeno nekako razmišljam o svoji prihodnosti ...« (Zoja)

Z zrelostjo se povezuje tudi lastno dožemanje samega sebe, torej kako intervjuvanke vidijo same sebe. Npr.:

»... sebe pa še zlo težk dojemam kot odraslo.« (Zoja)

»... zrela samo za določene stvari, v določenih stvareh sm pa še v razvoju. V bistvu nočem odrasti, hočem neprestano rasti.« (Sabina)

Po njihovem mnenju je odgovornost precej pomemben element, odgovornost do sebe in drugih. Npr.:

»Ma, da saj veš sprejemati odgovornost in da jo znaš izraziti. Ne rečem, da moram vse vedeti, marsikaj se naučiš, ampak tko, večji del, nesprenevedanja. Da sam urediš stvari, ne pa, sej mi bodo oni zrihtali al pa starši. V tem kontekstu, kje je moj delček odgovornosti v tem, v čem se vpletena. To!« (Sabina)

Ravno tako je pomemben stik z družino, ki te lahko dojema že kot odraslo osebo ali še vedno kot otroka, koliko se tudi same počutijo samostojne v odnosu z njimi, koliko se še vedno opirajo na njih. Npr.:

»Mogoče te starši bolj tko dojemajo, ker prej si njihov majhen otroček, pol ko maš pa partnerja, svojo družino, se odseliš, pa se odlepiš od njih. Saj pri meni je blo tko, da sm se mal odvezala od njih na ta način.« (Melita)

Intervjuvanke svojo samostojnost opredeljujejo skozi več elementov, med najpomembnejše štejejo naslednje: službo (npr. že delajo), odgovornost (npr. stojijo

za svojimi besedami), zrelost (npr. zmožne zrelih odločitev), svobodno početje (npr. da lahko stvari počnejo neodvisno), ločeno življenje od staršev (npr. živijo ločeno ali pa je njihovo življenje ločeno od njihovega), razmišljanje o prihodnosti (npr. želijo se osamosvojiti, iti na svoje), da znajo poskrbeti zase in čustvena samostojnost (npr. ne potrebujejo več toliko čustvene podpore).

Iz odgovorov intervjuvank lahko razberem, da se vprašane ne preživljajo same, da še vedno potrebujejo pomoč staršev in so s tem (delno) finančno odvisne od staršev. Kljub temu da vse razen ene delajo (preko študentskega servisa, le ena je zaposlena), še vseeno potrebujejo finančno podporo staršev, saj bi brez tega le s težavo shajale, npr.:

»Po drugi strani pa je tuki finančna odvisnost, ki me pa dela precej odvisno od njih.«
(Zoja)

»Živim pri starših, to še ne pomeni, da izkoriščam ta status. Moj denar je moj denar in si priskrbim stvari zase.« (Sabina)

Stvari, ki so jim všeč in se vežejo na status, ki ga intervjuvanke imajo v tem obdobju, je kar nekaj, med najpomembnejšimi bi izpostavila finančno ugodnost, ki jo imajo v tem obdobju. Ta se kaže kot dodatna finančna pomoč staršev, npr.:

»Kar je prednost, je to, da lahko na ta način privarčujem kakšen dinarček za naprej, to mi je všeč.« (Sabina)

»... zdej še zanalašč vlečem status in tudi finančno boljš čez pridem in starši mi še pomagajo ...« (Zoja)

Stvari, ki jih v tem obdobju motijo, je zelo malo (občutek koristoljubja, nelagodje, omejena svoboda). Npr.:

»... evo, tuki maš, nekaj si kupi, verjetno, če ne bi imeli, mi niti ne bi dali ..., no, to mi zbuja neko nelagodje, ko se ne znam odločit, al mi je to všeč al mi ni všeč, tak bom rekla ...« (Ana)

4.2. Vpetost intervjuvank v družino

Odnos, ki ga imajo intervjuvanke v sedanosti s starši, je raznolik. Svoj odnos z njimi opisujejo tako s prijetnimi kot tudi z manj prijetnimi lastnostmi. Na splošno lahko iz odgovorov razberem, da je v njihovih odnosih veliko ljubezni, da so starši še vedno tisti ljudje, na katere se večina obrne v času krize, jim nudijo podporo (tako čustveno kot tudi finančno). Npr.:

»... vem, da se v kriznih trenutkih še vedno lahko obrnem na njih, in se še vedno ...«
(Ana)

V večini odgovorov je bilo možno zaslediti spremembe, ki so se zgodile skozi čas v odnosu, ali pa so intervjuvanke spremenile pogled na odnos, npr.:

»Lahko rečem, da imamo veliko boljši odnos med sabo, kot smo ga imeli pred petimi leti, ko sem bla še najstnica, ko sem živela še v nekih iluzijah. Zdej pa tud sama dojemam določene stvari tako, kot jih tudi onadva.« (Polona)

Omenjale so tudi večjo svobodo, ki jo imajo v odnosu, ločenost od njih, npr.:

»Spoštujeta mojo zasebnost, meje, ki jih postavim.« (Dolores)

»Da, dejansko ima moja družina ločeno življenje, ki se lahko z mojim preplete, ni pa zdej eno z drugim pogojeno ali pa odvisno ali da bi šlo za kakšen nadzor.« (Ana)

V odnosih pa ni vedno samo lepo, ampak pride tudi do konfliktov in z njimi povezanih neprijetnih občutkov, kot so, da ne dobijo dovolj čustvene podpore, da se ne razumejo, da si ne zaupajo vsega, občutki nelagodja, npr.:

»... to dela na tak način, da kar koli rečeš, da te nazaj zabije, pa ji ni prav, da me pri ničemer ne spodbuja, mi ne nudi neke podpore, ki bi si jo želela, vsaj jz čutim tako.«
(Neža)

Dve intervjuvanki poudarjata, da se včasih pojavi občutek dolžnosti, medtem ko pri večini ni bilo občutka dolžnosti, npr.:

»... da, doma pa ne vidjo samo tega, da sam neki bluzim, ker sm že tolk let v Ljubljani. Da sem vsaj nekaj naredla, bom diplomo spisala. To je pa za njih, imam do njih občutek dolžnosti, da to nardim, ker me finančno podpirajo ...« (Zoja)

Tudi pri odnosu, ki so ga s starši imele v preteklosti, je mogoče zaznati prijetne in manj prijetne lastnosti. Zopet je bila v ospredju sprememba, torej, da se je odnos v preteklosti spreminjal. Odnos na splošno opisujejo kot odnos, kjer je bila prisotna ljubezen, spoštovanje, čustvena podpora, npr.:

»... me tud silil niso, so mi vedno dali izbiro, da se sama odločim ...« (Nikolina)

»... če sva kar koli rable, sva se lahk na njiju obrnale, sta bla ljubeča ...« (Neža)

Skoraj polovica intervjuvank pa je omenila, da so jim starši nudili vse, npr.:

»... starša sta se ful trudla, da sta nama s sestro dala vse, kar sta nama lahko dala ...« (Neža)

V odnosih je zaznati tudi neprisotnost (predvsem očeta).

»No, glede očeta, ta pa je bil vedno avtoriteta, vedno je delal, bil je strog, mislil je, da če nama je dal z bratom vse materialno, da je to to, zato ga nisem preveč marala že kot otrok. Sem se ga prav bala, nikoli si ni vzel časa, sej smo šli na morje, na izlete, ampak ni blo pristno.« (Melita)

Ravno tako so odnos opisale kot odnos, kjer ni bilo komunikacije, npr.:

»... naraščal je pritisk in na eni točki je bilo treba naredit en radikalen korak, čeprav se nisem zavedala, kaj delam.« (Ana)

Tudi tukaj se je pojavil občutek dolžnosti pri dveh osebah.

»... v smislu, poglej, kaj vse mi nudita, kaj vse mi dala in jaz moram na to odreagirat, da sem pridna in ubogljiva.« (Ana)

Navezanost v odnosu s straši je še vedno prisotna. Manj kot polovica intervjuvank navaja, da je navezanost močna, slaba druga polovica pa, da je manjša, kot je bila včasih, ali da navezanosti ni, npr.:

»... pa ne bi rekla, da smo se vedno fajn zastopli, še zde se vedno ne, pridejo prepiri, ne vem, zakaj me je vedno vleklo domov.« (Nikolina)

»... ampak v končni fazi pa ne čutim več neke močne povezave, vezi, da bi me nekaj tako močno vezalo, da se vrnem kdaj domov.« (Ana)

Iz odgovorov je razvidno, da so vse intervjuvanke na poti osamosvajanja in da so na to pot prišle in še hodijo po njej na različne načine. Večina intervjuvank je govorila o tem, da so jih starši na tej poti podpirali, jim nudili oporo, pri skoraj polovici pa je ta želja izhajala iz njih samih, npr.:

»Ja, točen tko, nikol nisem v naši družini čutla omejevanja.« (Nikolina)

»Že na primer takrat, ko sem šla v Ljubljano študirat, sej to je že pet let nazaj, takrat sem si želela, hotla sem it stran, samostojno zaživet, ker če bi bila še danes doma, mi to še danes ne bi uspelo.« (Ana)

Več kot polovica jih poroča o tem, da jih starši na tej poti zavirajo, jih pretirano ščitijo ali pa so zaradi tega, ker se želijo osamosvojiti, z njimi v sporu, npr.:

»To pa zato, ker ma ta problem, da naju noče spustit, da naju zavira pri tem, da bi šle od doma, in tega noče sprejet, da si bova ustvarle novo življenje.« (Neža)

»Bolj v tem smislu, pusti, sej bom jz. Nista mi pustila, da sama kaj naredim, čeprav ne bo popolno, čeprav bi se lahko tudi malo opekla, skoz je bila neka preventiva, priprava na vse.« (Ana)

Sporočila, ki so jih intervjuvanke dobile od doma, so bila različna, predvsem pa so bila implicitna. Največ intervjuvank je govorilo o tem, da se čustev ne kaže ali pa o njih ne govori, npr.:

»... najgloblji pogovor je bil o vremeni, hrani, šoli in kok grozna sm in kaj sm spet narobe naredila. Ne pa, kak se kdo počuti, če mu je kaj neprijetno, če sem že jz hotla kej načet kako temo... fotr se je itak delu, da steni govorim in je šel pač stran, mama je vedno vklopila neki obrambni mehanizem in začela napadat nazaj v smislu, da če mislim, da sem jz pa popolna.« (Zoja)

Druga sporočila so se navezovala bolj na sporočila, kot so, da ni v redu taka, kot je, da ne zna poskrbeti zase, da je življenje težko.

Malo manj kot polovica je mnenja, da so bila pravila toga, ravno toliko pa, da so bila dosledna, npr.:

»Smo se skregali, je rotopalo, pa nismo govorili kakšen teden, dva, tri. Sploh z očetom sva se znala sploh skregat, čeprav takrat sm bla 14 let stara in sm mogla upoštevati njegovo mnenje.« (Melita)

»So mi rekl, da nej bom do dveh doma, če bom to mejo prestopla, bo konc, ne bom smela več vn hodit.« (Nikolina)

5 intervjuvank ima v družini vlogo najmlajšega otroka. Njihove izkušnje glede tega so različne, izpostavile so tako prednosti kot slabosti. Prednosti tega položaja je predvsem, da so imele več svobode, npr.:

»So pa vsi rekl, da sm mela več prioritet, no, to sm narobe rekla, več svobode kot on, ko sm vn hodla ...« (Nikolina)

Medtem ko je najbolj občutena slabost ta, da jih starši težko spustijo od sebe, saj so najmlajše, npr.:

»Se mi zdi, da sta se kar mal obesla na mene, še posebej, odkar je Nani šla.« (Zoja)

Edinki sta bili samo dve intervjuvanki, vendar sta se strinjali s tem, da sta v družini dobile preveč pozornosti in da je bilo preveč kontrole. Npr.:

»Sej sm si ful želela kakšnega starejšega brata al pa starejšo sestro. Potem bi lahko rekla, da je ona kriva in da se naj ukvarjajo z njo.« (Sabina)

Le ena je izpostavila edino pozitivno stvar, in to je, da je edina dobila stvari in da jih ni bilo treba deliti z drugimi. Npr.:

»V otroštvu mi je moj oče vsakič prinesel kinderjajček al pa sladoled, ko je prišel domov. To tudi zato, ker sem bla veliko sama, nisem imela stare mame, ki bi me čuvala. Al pa ko je šel v trgovino, mi je vedno kaj prinesel, al liziko al pa kakšno malenkost.« (Sabina)

4.3. Prijateljstvo

Intervjuvanke so enotne glede tega, da prijateljstvu dajejo velik pomen. Prijateljstvo za vsako pomeni nekaj drugega, a obenem predvsem osebo, na katero se lahko obrnejo, ji zaupajo v primeru težav, jo sprejemajo takšno, kot je, brez obsojanja, povezujejo pa jih preživljanje prostega časa, druženja, npr.:

»... men prijatelji predstavljajo varnost, zavetje, nekoga, na koga se lahk obrnem, če bom kej rabla ...« (Neža)

»Ja, se mi zdi dost pomembno, ker recimo jz to tko jemljem ... za otroka je njegov svet njegova družina, kjer naj bi dobil varnost, ljubezen, vse lepe stvari in jz tega nisem imela, zato se mi zdi prijateljstvo še tolk bolj pomembno. Ker tega nism dobila v družini, sem to še tolk bolj iskala, našla pri prijateljih, to se je zgodilo spontano.« (Zoja)

»... da lahko z njimi sproščeno preživim čas ...« (Dolores)

Dve osebi sta poudarili tudi to, da se pomen prijateljstva skozi leta spreminja, npr.:

»Nimam ne vem kakšne potrebe po tem, da bi bila non-stop z nekom, da se non-stop videvaš kot nekateri. Mi se slišimo, se vidimo na par dni, ne pa da bi ves čas vse delali skupaj, tudi prijateljstvo se z leti spremeni, ni več isto.« (Ana)

Večina intervjuvank se strinja s tem, da je osebni stik pri prijateljstvu zelo pomemben, bistven, npr.:

»... stiki preko medijev, računalnikov ne morejo nadomestiti osebnih stikov, zato mi osebni stik ogromno pomeni. Tista urca, dve, ki jih preživim skupaj z nekom, mi ogromno pomeni.« (Ana)

Le dve osebi pa sta tudi omenili, da ni tako pomemben, saj je tisti čas, ko se vidijo, bolj kakovosten, ali stik vzdržujejo preko e-pošte, telefona.

»Ja, osebnega stika je zagotovo manj ... Pa se mi zdi, da mogoče res ne visimo skoz skupaj, ampak da tisti čas, ko ga imamo, res kakovostno preživimo. Sej če grem domov, se vidimo v petek, soboto in nedeljo, če se le da. Ma ni mi panika, al pa se

pokličemo po telefonu in enkrat na teden govoriš z nekom 15 minut po telefonu. No, itak se pa vidimo.» (Dolores)

»Največ mi pomeni mail, zato ker s tem vzdržujem stike. Takšen obsežen mail, da si vzameš čas, napišeš in je kar nekaj takšnih ljudi, s katerimi vzdržujem stik na takšen način. Ne rabi bit to konstantno, samo da je občasno. Z nekaterimi pa več stika vzdržujem preko mobitela.» (Sabina)

Večina intervjuvank govori o tem, da kraj bivanja, kjer trenutno bivajo, pomembno vpliva na to, koliko se vidijo s prijatelji (kje živijo prijatelji), npr.:

»Ja, absolutno, to je pomembno vplivalo, to je bila ena izmed glavnih stvari ...» (Ana)

»Ja, prijatli so vplival na to, da ostajam v Laškem. Čeprav v času študija je težko reči, kr so res v večini še doma, razen ko je študij, so v Ljubljani, kr neki bližnjih prijatlov pa bo ostal tuki, ko smo navezani.» (Nikolina)

Le tri omenijo, da to ni tako bistvenega pomena in da so prijatelji vsepovsod, npr.:

»Ne bi rekla, ker mam prijatle dost pomešane, jih mam iz Ljubljane, Maribora, Celja, iz vseh koncev. Včasih se mi zdi prav tisto grozno, da je zlo težko uskladit čas, da se vidimo. Tak da se mi ne zdi, da vplivajo na to, kje sem trenutno.» (Polona)

4.4. Partnerstvo

Največ odgovorov v zvezi s partnerstvom se je nanašalo na skupne cilje, ki jih imata, in ovire, ki se pojavijo ob tem. Skupni cilji se vežejo na skupno bivanje, skupno življenje, ki si ga želijo ustvariti s partnerjem, npr:

»Ja, že mava plane. Se pogovarjava o skupnem bivanju in družini, ampak to je vse bolj tko trenutno, mal sanjarjenja al pa tud ne. Ja, valda, se dost o tem pogovarjava, glede na to, da bo čez en let že diplomiru.» (Neža)

Skupni cilji pa naletijo tudi na ovire, ki se nanašajo tako na finance kot tudi možnost bivanja pri fantu doma. Intervjuvanke imajo v večini pomisleke glede skupnega bivanja, ali v popolnosti ločiti stanovanje ali pa iti v podnajemniško stanovanje, npr.:

»... je še opcija, sicer pod pogojem, da se dol zapre nadstropje in da mava vse zase, kot bi mela v bloku stanovanje, če pa ne, potem pa ne, grem raje v podnajemniško stanovanje.« (Polona)

Ovira pa se kaže tudi v mišljenju partnerjev, ki razmišljajo različno in še niso prišli do skupnih odločitev, npr.:

»Tud glede planov za naprej je vse tko tko, različno gledava na najino skupno pot. On bi se že vselil skupaj, bi že mel kakšnega otroka, jz pa tega še ne čutim. Pa tud iz drugačnih družin prihajava, različni vzorci.« (Melita)

4.5. Trenutne obremenitve

Večina intervjuvank kot največjo obremenitev navaja službo (strah pred tem, kako bodo dobile službo, kakovostno službo, pri drugih vidijo, da služb ni), npr.:

»Po mojem mi je največji stres, ko pogledam za naprej, služba. Kje bom jz dejansko dobila službo, ki mi bo omogočala kvalitetno življenje, pa da se bom tud jz tam počutla v redu.« (Melita)

Polovica jih kot obremenitev navaja še študij (diploma, magisterij, preostanek izpitov), npr.:

»Je breme, ki bi ga rada spravla mim, da se že to konča, pa kr ne gre. Mislim, sej ga bom, verjetno, če bi mela kakšno konkretno motivacijo, bi jo lažje.« (Neža)

Skoraj polovica jih pravi, da so obremenitve večje, kot so bile včasih, npr.:

»Zdej je vse težje, kot je bilo prej, ko smo še študirali, nismo se obremenjevali s tem, nismo vedeli, da nas čaka težka pot.« (Ana)

V manjšini so omenile, da jih skrbijo tudi finance, finančna odvisnost in meglена prihodnost (ne vejo, kaj jih čaka), npr.:

»To me še najbolj obremenjuje, da mi finančno ne bi zlaufalo, ker si res ne želim bit še pri 30. finančno odvisna od njih.« (Zoja)

»Dost ja, zato ker ne veš, kaj bi sam s sabo, čakaš, ne veš, kaj te čaka. Sploh kar se financ tiče, je nikako obdobje,...« (Polona)

Skoraj vse intervjuvanke omenjajo način mišljenja kot učinkovito sredstvo za boj proti nastali situaciji. To mišljenje se veže na različno filozofijo, ki jo imajo intervjuvanke v življenju, da jim omogoča lažje soočanje z nastalo situacijo, npr.:

»Je pa tak, da če maš neko željo delat, si nekaj zaslužiti, pol se bo nekaj zagotovo našlo ... Mislim, da če je interes, pol se najde.« (Polona)

»... vem, da sanjske službe ne bom dobila takoj in se mi zdi, da ravno to spoznavam, da se ti sanje lahko vmes spremenijo ...« (Ana)

Večina se v primeru obremenitev obrne na najbližje, torej na svojo socialno mrežo (družino, prijatelje, partnerje), npr.:

»Na bližnje osebe, na fanta, na prijatelje, sestra mi tud ob strani stoji, z mojima se tud pogovarjam in mi data kakšen nasvet, kaj in kako in da nej ne paničarim in da moram najprej diplomirat in da bom pol vidla, kaj bo, pa če ne bo, mi bota pa onadva pomagala in bomo že neki. Predvsem na osebe, ne vem, če glih na kej družga.« (Neža)

Polovica pa v takšnih primerih išče vir moči v sebi, v svojih psiholoških lastnostih, ki jim omogoča boljše soočanje, npr.:

»Edina rešitev, ki ti ostane, je fleksibilnost in odprtost.« (Ana)

Nekaj intervjuvank meni, da so pomembne tudi aktivnosti, ki olajšajo nastalo situacijo, npr.:

»Drugače pa se probam naspāt, kvalitetno jest, kolikor se le da, in čim več gibat.« (Melita)

4.6. Družbeni položaj mladih in vloga izobraževanja

Intervjuvanke so različnega mnenja o tem, kakšen je družbeni položaj mladih. Polovica jih je mnenja, da družbeni položaj mladih opisuje predvsem to, da ni služb

za mlade, dve menita, da je to družbeni problem in da je mladim težko. Nobena družbenega položaja ni opisala kot pozitivnega, ugodnega za nas mlade, npr.:

»A veš, prideš iz faksa, nas ne bo čakala služba.« (Nikolina)

»Sem brala knjige, ki so mi dale oporo, da sem vidla, kako se je družba spremenila, da razumeš, da nisi samo ti kriv za to situacijo, da je to družben problem.« (Ana)

»... nas ne čaka toliko temna prihodnost, kot pravijo. Bo pa težko, nismo v dobrem položaju.« (Zoja)

Le dve intervjuvanki sta podali mnenje o tem, kako vidita razrešitev problema, in to v pozitivni smeri, npr.:

»Pa gledam tudi dost mladih, ki so diplomirali in so dost hitro dobili službo, tak da mam neko upanje, da nam bo uspelo ...« (Polona)

Intervjuvanke so na vprašanje, kje vidijo razloge za podaljševanje študija, v večini navedle ugodnosti študentskega statusa. V njem vidijo samo dobre stvari, kot so, da se status splača imeti zaradi različnih ugodnosti (študentsko delo, študentski boni, študentski domovi, zavarovanje) in neprijetne realnosti, ki nas čaka po zaključitvi študija. Npr.:

»Trenutno mam pa delo preko študenta, fajn služim, tko da, zakaj u bistvu bi diplomirala, če mi je pa fajn tko?« (Neža)

»Status je treba izkoristiti, dovolj ugodnosti nam nudi, ker pol nam bo hudo, ko bomo prišli na trg dela.« (Zoja)

»V bistvu nimaš bolj pametne izbire, še vedno je boljše met status, mam študenta, bone, ne glede na vse, prej dobim kakršno koli delo preko napotnice, kot pa da sem prijavljena na zavodu. Itak, da se mi bolj splača, da mam status, čeprav ga pa ne bi rada vlekla tja do 30. leta.« (Melita)

Obenem jim nudi finančno ugodnost, saj si na ta način lahko vsaj nekaj zaslužijo, dokler ni službe. Kar polovica jih je mnenja, da nas sam sistem prisili v to, da podaljšujemo status, saj je sistem napačen in tako vsaj pridemo do dela, npr.:

»No, jz sm včasih bla trdnega mnenja, da tega ne bi nardila nikol, treba je čim prej doštudirat, se zaposlit. Ampak zdej sm pa ravno v tem položaju, ko razmišljam, da bi nardila ravno to. Na žalost, smo prisiljeni v to, da vlečemo ta status.« (Melita)

S tem je povezan razlog, da so mladi mnenja, da je status zelo dobra ideja, saj po njihovem mnenju ni služb, npr.:

»V glavnem se mi zdi, da bom kjer koli in kakršno koli delo veliko prej dobila s statusom kot pa brez, ker služb itak ni.« (Melita)

Le dve intervjuvanki sta mnenja, da je treba ta čas še izkoristiti in ga užiti, npr.:

»Se mi zdi, da bo še prehitro prišlo, takrat vem, da bo treba iskat službo, in imam ta namen in vem, da bo prišel čas, da se bom zresnala in da bo to prišlo, zaenkrat pa še uživam.« (Zoja)

Dve opozarjata na to, da diploma tako stoji in zato podaljšujejo status, kot razlog pa navajajo tudi strah pred odgovornostmi.

Družba naj bi na nas mlade po mnenju intervjuvank gledala predvsem na negativen način in na nekoga, ki ni v dobrem položaju. Največ odgovorov je bilo povezanih s tem, da nas čakajo težki časi, ni služb, stanovanj, s tem je povezano, da vlečemo status, smo predolgo doma, dajemo vtis, da smo neodgovorni, npr.:

»... da nas ljudje, predvsem starejši, vse mečejo v en koš. Na primer, da smo vsi mladi neodgovorni, divji, da nam je sam za žur, da ne bi delali.« (Dolores)

»Ja, to smo tisti revčki, ko jih čaka temna prihodnost ...« (Zoja)

»Čeprav nekateri majo tist filing, da pač kakšna je današnja mladina, kako so oni pri teh letih že žvel na svojem in že mel, na primer moj fotr prav, da je pri teh letih že mel mojo sestro ...« (Neža)

Intervjuvanke se niso razgovorile o tem, kaj družba pričakuje od mladih, podajam le primer enega odgovora:

»Normalno je, da če nimaš zaposlitve in nisi več študent, da prideš domov ...« (Zoja)

4.7. Vrednote mladih in osebnostne lastnosti

Najbolje ocenjene vrednote, ki so jih intervjuvanke izpostavile, so: ljubezen, dobri odnosi z drugimi, prijateljstvo. Velikokrat so v intervjujih omenile tudi samoizpolnjevanje kot pomembno vrednoto v njihovem življenju, saj se jim to zdi bistveno za izboljšanje odnosa do sebe in drugih, vidijo jo kot pot odraščanja in sledenja samemu sebi, npr.:

»Spoznavanje samega sebe kot dodatna vrednost, to se kaže na vseh področjih, odnosih, na delu. Ni samo, da razčistiš stvari, je nadgradnja.« (Sabina)

»V življenju dobiš določene izkušnje, potem pa se sam odločiš, če se kaj naučiš, če se hočeš kaj naučit, malo zrasti osebno. Se mi zdi pomembno, če ne lahk hitro ostaneš na nižji stopnji, s tem se mi zdi tud povezano to, da postaneš bolj samostojen, neodvisen.« (Zoja)

Ostale vrednote, ki so bile omenjene, so kvalitete v odnosih (poštenost, iskrenost) in vrednote, povezane z delom in izobrazbo (razgledanost, izobraževanje).

Osebnostne lastnosti, ki so bile razvidne v intervjuju, so bile v večini zaželenе lastnosti intervjuvank. Največkrat izraženi lastnosti sta bili odprtost in aktivnost, npr.:

»Sem pa imela že v družini privzgojeno, da mi nič ne pade z neba, da če sem si nekaj želela, sem morala tudi naredit, da mi ni bilo problema it sama v to.« (Ana)

Druge zaželenе osebnostne lastnosti so še bile: odgovornost, ekstravertiranost, prilagodljivost, ambicioznost, vztrajnost, delavnost.

Pojavile so se tudi osebnostne lastnosti, ki niso tako zaželenе, kot je smiljenje sami sebi, pesimizem, nesamostojnost, zadržanost.

V raziskovalnem delu me je zanimalo, kaj intervjuvanke razumejo pod pojmom samoizpolnjevanje. Iz odgovorov je razvidno, da vsaka intervjuvanka ta pojem dojema nekoliko drugače, največkrat se je razumevanje nanašalo na razvoj (delo na sebi, pot do sebe). Samoizpolnjevanje pa le ena oseba dojema kot strah pred odkritjem, vse ostale pa kot nekaj zelo pozitivnega, npr.:

»... edino na tak način lahko narediš svoje življenje, odnose boljše ... najprej moraš najdit samega sebe, da lahko dobro funkcioniraš z drugimi ... ja, ravno to, dobri odnosi so povezani najprej s samim sabo.« (Ana)

»Se spreminjaš kot oseba, dopolnjuješ svojo osebnost.« (Zoja)

4.8. Materialno stanje, možnost zaposlitve, dosedanje izkušnje

Tri osebe so omenile, da je kraj bivanja pomemben glede na možnosti zaposlitve, ki se ponujajo (lahko je to Ljubljana ali domači kraj), npr.:

»Ja, itak, da so tuki večje možnosti glede izobraževanja, iskanja službe.« (Ana)

Materialno stanje intervjuvank je v splošnem takšno, da si lahko priskrbijo stvari, ki jih potrebujejo za življenje, jim ničesar ne manjka, obenem pa si ne morejo privoščiti nekega dodatnega luksuza, npr.:

»Neki si še sama zaslužim, nisem zdej bogata, mi pa nč ne manjka. Mam za sproti ...« (Zoja)

Tri osebe svoje stanje ocenijo kot slabo, saj ne morejo na svoje, z denarjem pa lahko preživijo le nekaj mesecev, npr.:

»Al pa recimo stanovanja, midva živiva še z dvema cimroma, jz bi šla na svoje takoj, sam kaj, če je na primer enosobno stanovanje 300 evrov, pa še pol stroški 150 do 200 in je tega ful.« (Dolores)

Le dve osebi sta svoje materialno stanje ocenili kot dobro: ena je že v delovnem razmerju, druga pa veliko dela in bivata doma, npr.:

»Dobro, zaslužim dobro, za delo, ki ga opravljam, za ure, ki jih delam, zaslužim dobro. Zadovoljna sem s plačo. Zaslužim več kot porabim, pazim na to, saj varčujem. To lahko samo zato, ker bivam pri starših in se mi stroški bivanja zmanjšajo.« (Sabina)

Intervjuvanke na zaposljivost mladih na splošno gledajo precej negativno, saj to največkrat opišejo z negativnimi pojmi, kot so slabo, težko, ni služb, npr.:

»Če bi mela eno službo, ki bi mi jo nekdo ponudu, ki bi me veselila, pol ja, takoj diplomiram. Tak pa gledam folk okol sebe, ki je diplomiral in kako se bori s tem, da ni služb, vsi jemljejo študente, nihče noče zaposlovat. In pol si rečem, kva, pri 23. bom na zavodu? Ne, ne bom!« (Neža)

»Takojšnje zaposlitve sploh ne pričakujem, itak je težko pridet do službe, verjetno bo minilo še neki časa, da se zaposlim.« (Zoja)

Več kot polovica je poudarila pomen dosedanjega dela pri pridobivanju zaposlitve, kjer izkušnje največkrat pridobijo preko študentskega servisa ali prakse, npr.:

»... veliko jih je bilo preko študentskega servisa.« (Polona)

»Zase sem službo dobila po sebi, kako sem se izkazala na praksi, kako sem se predstavila. To so vse stvari, ki ti služijo pri odraščanju.« (Sabina)

Kljub slabi situaciji pa so mnjenja, da služba enkrat bo, pojavljajo se želje in sanje po delu, npr.:

»Ampak želje pa lahk ostanejo za nekoč, za prihodnost. Bomo s. p. odprl.« (Nikolina)

Večina intervjuvank je mnjenja, da so veze bistvenega pomena pri iskanju službe preko študentskega servisa ali kasneje redne zaposlitve, npr.:

»Papir, ki ga imaš, reference, velikokrat ne pomenijo kaj dosti, pomenijo predvsem veze, krog ljudi, ki ga imaš. To je neka vstopnica, kjer šele začnejo šteti ostale stvari, papir, izobrazba, znanje, izkušnje, komunikativnost ...« (Ana)

Le dve sta omenili, da se službo da dobiti tudi preko študentskega servisa ali na takšen način, da te spoznajo, npr.:

»... pomembno pa je, kako se sam predstaviš.« (Dolores)

Iz intervjujev lahko razberem, da so vse intervjuvanke precej veliko delale na različne načine. Največkrat omenjeno delo je bilo delo v stroki, kjer so se izobraževale, predvsem po zaslugi praks, in delo preko študentskega dela. Delo je bilo največkrat priložnostno, npr.:

»Prej pa sem delala preko Zavoda za kulturo. Tam pa sem začela s prakso, v tretjem letniku in pol so me kr obdržali, tak da vsako sezono hodim k njim.« (Melita)

»Ja, kar je pač prišlo ...« (Ana)

Na vprašanje, kako same sebe vidijo po diplomi, so odgovarjale zelo različno. Najbolj so bile enotne v odgovoru, da bodo ta čas preživele aktivno, saj bodo aktivno iskale službo, se izobraževale na kakšnih tečajih, imele status študenta in delale, npr.:

»... pač skoz sem zunaj, skoz brskam za nekimi stvarmi, spremljam razpise, koliko so relevantni, tudi pišem, zdaj sem začela tudi sama raziskovat teren, kje bi lahko bila zaposljiva, tako da pošiljam, da jih informiram, kdo sem, da iščem delo, da bi se morda srečali ...« (Ana)

»Predstavljam si tako, da se bom vpisala nekam, da bom mela status in bom še vedno delala tle, kjer sem, prek študentskega servisa in pošiljala prošnje.« (Neža)

V veliki večini na to obdobje gledajo kot na nekaj slabega (slabše finančno stanje, možnost pojava depresije, težko bo najti zaposlitev), le ena oseba meni, da bo dobila službo ne glede na to, kje bo zaposlitev, samo da bo:

»Vem, da nekaj bom delala, se bom zaposlila na nekem delovnem mestu, pa čeprav bo zahtevana sam srednja šola ... Zaposlila se bom že nekje, kje, pa ne vem. Negotovosti tukaj ni. Tako bo. Domov ne bi šla več živeti, ker se itak hočem sama preživljati.« (Dolores)

5. RAZPRAVA

Mladi obdobje, ko končujejo študij ali so pred kratkim vstopili na trg delovne sile, dojemajo kot prehodno obdobje. V nekaterih pogledih se že vidijo kot odrasli, spet v drugih še ne morejo reči, da so že odrasli. Tukaj bi se navezala na Arnettovo konceptualizacijo (v Lavrič, Flere 2011: 63), ki obdobje med 18. in 25. oziroma 29. letom vidi kot prehodno obdobje, kot »dolgo obdobje med biološko zrelostjo in stabilnim prevzemanjem vlog odraslih«.

Na njihovo dožemanje pa vplivajo različni dejavniki, tako tisti zunanji, ki so predvsem v tradicionalnih družbah veljali za dejavnike odraslosti, kot tisti notranji, torej njihovi občutki. Kot zunanji dejavnik bi izpostavila finančno neodvisnost, ki je po mnenju intervjuvank ključnega pomena za samostojno in odraslo življenje.

Ule in Mihelj (1995: 66) pravita, da je mladost »tudi obdobje, ko moramo zavzeti nek odnos do tega obdobja samega.« To pomeni, da razvijemo stališče o tem, kam se razvrščamo v razponu od otroštva do odraslosti, kaj so nujni pogoji za doseganje odraslosti. O tem so spregovorile tudi intervjuvanke, ki so poleg finančne samostojnosti izpostavile, da se posameznik počuti kot odrasla oseba, predvsem zaradi občutka zrelosti in kako dojemajo same sebe.

Iz njihovih odgovorov je možno razbrati, da so intervjuvanke uspešne na poti osamosvajanja, vendar jim manjka predvsem finančna neodvisnost, da bi se zares počutile odrasle. Tako mladi danes definirajo odraslost z objektivnimi in subjektivnimi kazalci, vendar kot pravi Ule (2008: 236–237), ne smemo zanemariti ekonomskega vidika, saj ekonomska odvisnost ali odvisnost od staršev pomembno vplivata na občutek odraslosti. Van der Velde (2000 v Ule 2008: 15) pojasnjuje, da je treba ločevati med neodvisnostjo in samostojnostjo mladih. Pojem neodvisnost se nanaša na materialno neodvisnost od staršev in samostojnost mladih, medtem ko samostojnost pomeni sposobnost za samostojno oblikovanje svojega življenja in identitete brez vpletanja odraslih v načrtovanje življenja. To pa je razvidno tudi iz odgovorov intervjuvank, saj so intervjuvanke v večini že samostojne (npr. so svobodne, živijo ločeno življenje od staršev, skrbijo zase), vendar so še materialno odvisne od staršev.

Odnos, ki ga imajo intervjuvanke v sedanosti s starši, je predvsem odnos, kjer je prisotno veliko ljubezni (jim nudijo podporo, se lahko obrnejo na njih). Omenjajo tudi spremembe v odnosu (spremenile so pogled na njihov odnos, imajo občutek svobode, ločenosti od njih). V odnosih pa se pojavijo tudi konflikti, ko ne čutijo dovolj čustvene podpore ali se preprosto ne razumejo. To pa za obdobje mladostništva ni nič nenavadnega, saj se z vstopom v omenjeno obdobje spremeni status v družini, želijo več svobode in samostojnosti, kot pa so jo imele v času otroštva. Odnosi med starši in mladostniki se spremenijo, tako da večkrat pride do konfliktov, zmanjšuje se bližina. Družina pa kljub temu zaseda pomembno mesto v življenju mladostnika, saj ostaja ključni vir ljubezni, podpore, varnosti in udobja (Ule 2008: 77–80). V preteklosti se je odnos s starši predvsem spreminjal. Odnos v večini opisujejo kot odnos, kjer je bilo veliko ljubezni, spoštovanja, čustvene podpore, skratka, starši so jim nudili vse. V odgovorih pa je zaznati tudi pomanjkanje komunikacije in neprisotnost očeta.

Občutek krivde v odnosu se pojavi le redko, tako v preteklosti kot sedanosti, to pa bi lahko povezala tudi z vzgojo, ki so jo intervjuvanke imele v družini, ter s pravili, ki so jih doživele kot toga ali dosledna. Na osnovi odgovorov lahko sklepam, da so imele intervjuvanke vzgojo, ki je imela več značilnosti avtoritarne ali avtoritativne vzgoje. Pri avtoritarni vzgoji opisujejo, da same niso imele veliko svobode ali tako, kot so rekli starši, je moralo biti, ne glede na njihove želje. O tem govori Dolores: *»OK, ati je mel res stroga pravila glede tega, kdaj moram biti doma Če je on reku ob osmih, to ni smelo bit osem pa dve minute, ne. To ni šans.«*

Intervjuvanke, pri katerih je bilo mogoče prepoznati več avtoritativne vzgoje, govorijo o tem, da so vedele, kje so meje in kaj sledi, če to prekršijo, v življenju pa tudi znajo sprejemati odgovornost za svoja ravnanja. To je dobro prikazala Nikolina: *»So mi rekl, da nej bom do dveh doma, če bom to mejo prestopla, bo konc, ne bom smela več vn hodit. Ampak zdej, ko gledam za nazaj, se mi zdi njihova vzgoja, stališče v redu, vsaj kakšna sm ratala po odgovornosti, ne rečem glede drugih stvari.«*

Navezanost v odnosih s starši je še vedno prisotna, nekatere jo občutijo kot močnejšo, druge kot manjšo v primerjavi s preteklostjo. Navezanost pa se povezuje tudi s tem, kakšne odnose imajo intervjuvanke danes s starši in kakšni so bili v preteklosti ter kako se z njimi razumejo. Kot primer bi izpostavila dve intervjuvanki, ki

do staršev doživljata različno navezanost. Polono, ki ima dobre odnose s starši in posledično doživlja močno navezanost z njimi, in Zojo, ki se nikoli ni dobro razumela s starši in je v tem odnosu razvila nizko navezanost.

Na poti osamosvajanja jih starši v večini podpirajo (želja po osamosvajanju izhaja iz intervjuvank in jim starši nudijo podporo), nekateri pa jih tudi zavirajo (jih pretirano ščitijo ali so z njimi v sporu). To pa menim, da je izredno pomembno na poti osamosvajanja, saj intervjuvanke zelo dobro vedo, kdaj dobijo podporo in kdaj ne, in vpliva na njihov odnos do osamosvajanja. Prikazala bi primer Neže, ki čuti, da doma ne dobi podpore in jo starša zavirata pri osamosvajanju, kar slabo vpliva na njihov odnos in jo še dodatno spodbuja, da bo od doma odšla prej, kot bi si želela: *»Ja, mislim, da me spodbuja, da bom še prej šla, da bi še prej rada šla.«* Drugo zgodbo pa govori Dolores, ki čuti veliko podpore pri osamosvajanju, sama sprejema odločitve in starša to tudi spoštuje: *»Sm jih obvestila in to sta spoštovala.«* Nekateri starši jih želijo zadržati pri sebi, obvarovati pred svetom, spet drugi jim želijo nuditi podporo in pomoč na poti samostojnosti. Ule (2008: 92) pravi, da so za težnjami staršev v obeh primerih skrite njihove osebne želje in cilji. To pa lahko povežem tudi z že omenjenim Stierlinovim konceptom centrifugalnih in centripetalnih sil, ki otroka lahko spodbujajo ali zavirajo pri vstopu v odraslost.

Starši pa so tudi pomembni pri oblikovanju vlog v družini, ki jih ima vsak posameznik znotraj nje. Otroci imajo pomembno mesto v družini, nanj pa vpliva tudi vrstni red in število sorojencev. Richter (v Čačinovič Vogrinčič, 1998: 57) piše, da je vloga skupek zavestnih in podzavestnih pričakovanj staršev, kar pa nam lahko potrdijo tudi izjave intervjuvank. Intervjuvanke imajo v družini vlogo najmlajšega ali edinega otroka. Kot najmlajši so izpostavili prednost – imeli so več svobode (so jim več dovolili kot starejšim sorojencem in so bili privilegirani), o čemer piše tudi Gostečnik (1999: 246), saj naj bi najmlajšemu po navadi izkazovali več naklonjenosti, pozornosti in ga s tem razvajali. Kot slabost navajajo, da jih starši težko spustijo od sebe. O tem pa govori tudi Zoja: *»... zdej me še pa težje spustita, hočta met enga, da bi se ubadala z njim ...«*

Edinki sta izpostavili slabost, saj menita, da sta imeli preveč pozornosti. Tako lahko takšen otrok odigra vlogo nekoga, ki ohranja družinski ponos, prinaša veselje in

zadovoljstvo v družino in se bosta zakonca postavljala pred drugimi (Gostečnik 1999: 246–247). O tem govori tudi Sabina: »*Pa tako sem bla vedo jz, pa vedno sem jz mogla it zraven, ko se je kam šlo.*«

Intervjuvanke prijateljstvu dajejo velik pomen, saj je prijatelj predvsem oseba, na katero se lahko obrnejo v primeru težav, jim predstavlja varnost, skupaj preživljajo prosti čas ... V mladostništvu dobijo posebno mesto prijateljstva, ki so v primerjavi z drugimi razvojnimi obdobji čustveno intenzivnejša in intimnejša. Prijateljstva temeljijo na večji medsebojni odprtosti, odkritosti, zaupanju in vzajemnosti (Zupančič, Svetina 2004: 605). Skynner in Cleese (1993: 24) še dodajata, da so prijateljstva pomembna tudi zato, da lahko mladostnik uspešno razreši razvojno stopnjo – osamosvajanje od staršev. V tej točki je skupina vrstnikov zelo pomembna, saj se posameznik lahko sicer še v prihodnje močno drži staršev, kar pa posledično pomeni, da ga lahko to tudi ovira na poti osamosvajanja.

Osebni stik je za intervjuvanke zelo pomemben, saj menijo, da virtualni svet, ki je danes že močno prisoten v vsakdanjih življenjih, ne more nadomestiti druženja in srečevanja v živo. S tem lahko tudi povežem odgovore tistih intervjuvank, ki pravijo, da je kraj bivanja prijateljev vplival na kraj bivanja, kjer trenutno živijo. Pri drugih, ki osebnega stika ne dojemajo kot zelo pomembnega in so mnenja, da ga lahko nadomestijo tudi s telefonom ali e-pošto, ne zasledim povezave s krajem bivanja.

Partnerstvo je ena oblika medosebnih odnosov, ki je zelo pomembna v življenju posameznika. Ustvarjanje partnerskega odnosa in svoje družine so v preteklosti močno povezovali z obdobjem odraslosti, danes pa zaradi različnih dejavnikov težje govorimo o tem. Intervjuvanke, ki so v daljši zvezi s partnerjem, že razmišljajo o skupnih ciljih (skupno bivanje, ustvarjanje družine), obenem pa se soočajo tudi z ovirami, na katere naletijo, ko načrtujejo skupne cilje. Te ovire so predvsem pomanjkanje finančnih sredstev in odločitve, kje bivati (pri fantu ali v podnajemniškem stanovanju). Pri teh letih pa se opazi tudi razlika v mišljenju partnerjev, saj na načrte za prihodnost gledajo različno (npr. nekdo bi že imel otroka, drug si ga še ne želi).

Ovire, ki se pojavijo pri skupnem načrtovanju bi lahko povezala s procesom prehoda v odraslost, ki ga spremljata podaljšana mladost in zabrisanost mej med mladostjo in odraslostjo (Ule, Kuhar 2003: 63). Šele bolj ali manj stabilna zaposlitev posamezniku omogoča socialnoekonomsko neodvisnost, med drugim tudi dolgoročno načrtovanje življenja, bivanjskih razmer in družine (Trbanc 2005: 161). Ker pa mladi danes v povprečju kasneje nastopijo s službo, se tudi skupno življenje partnerjev in ustvarjanje družine premika v kasnejša leta. To dobro opiše tudi Zoja, ko razmišlja o skupnem bivanju s fantom: »*Sam zdej še sploh ni variante, ker je itak vse ful drago in ne pride v poštev. Kasnej, ko bova mela službo, pa bo to lažje.*«

Mladi danes v sodobnem svetu doživljajo veliko obremenitev. Kako se soočajo z njimi, pa je odvisno od številnih dejavnikov, kot so teža, količina težav, tveganost, družbeni pogoji, ki vplivajo na nas ... Intervjuvanke so mnenja, da so obremenitve večje, kot so bile včasih, v primerjavi s prejšnjimi življenjskimi obdobji. Najbolj izražena obremenitev, ki jo čutijo v tem obdobju je služba, še ostale obveznosti v sklopu študija, finance in negotova prihodnost. To pa se sklada z današnjim časom, kjer prevladujejo negotove razmere, kot so velika brezposelnost, negotove zaposlitve, ki se povezujejo s financami.

Proti nastali situaciji se bojujejo na različne načine, ki so bili v preteklosti že preizkušeni in so se izkazali kot zanesljivi. Večina vprašanih uporablja pozitiven način mišljenja, ravno tako se obrnejo na socialno mrežo, nekoliko manj pa vir moči iščejo v svojih psiholoških lastnostih. O teh treh virih pomoči piše tudi Ule (2008: 110), vendar intervjuvanke dodajajo še pomen različnih aktivnosti (npr. ukvarjanje s športom), ki naj bi ublažile stisko. Menim, da so viri pomoči zelo pomembni v družbi, ki nam prinaša veliko obremenitev, saj se na takšen način malo »odklopimo« od neprestanih pritiskov in tako obvarujemo svoje zdravje.

Glede na položaj mladih, ki ga imajo v družbi, intervjuvanke menijo, da je zelo neugoden za mlade, saj ni služb in je mladim težko. Za nastali položaj ne krivijo sebe, temveč so mnenja, da je to, kar se dogaja, družbeni problem. Mladi se morajo v takšnih razmerah znajti in en izhod v takšni situaciji je po njihovem mnenju tudi podaljševanje študentskega statusa. Študentskega statusa pa ne podaljšujejo samo zaradi ugodnosti, ki jih prinaša: možnost dela preko študentskega servisa, bivanje v

študentskem domu, študentski boni, zavarovanje, temveč predvsem zaradi tega, ker je sam sistem napačen in jih sili v takšno ravnanje. Tako narašča število fiktivnih vpisov, na katere že vrsto let opozarjajo predvsem zaposleni na višjih in visokih šolah. Takšni študentje se na izobraževalno ustanovo ne vpišejo zaradi zanimanja za izobraževalni program, vendar le zaradi tega, da pridobijo že prej omenjene pravice (RTV SLO: Študij zaradi statusa, in ne zaradi znanja⁶). Tako je zdaj malo bolj jasno, zakaj lahko med drugimi tudi govorimo o nizki učinkovitosti študija v Sloveniji. To lahko tudi razberemo iz števila vključenih in števila diplomantov v Sloveniji na 1000 prebivalcev, starih 20–29 let. Slovenija po vpisanih v terciarno izobraževanje močno presega EU-27, po številu diplomantov v isti starostni skupini pa zaostaja. Tako tudi povprečno trajanje univerzitetnega dodiplomskega študija znaša 6,3 leta, kar je veliko daljše kot v drugih državah (UMAR 2011: 30⁷).

Intervjuvanke opozarjajo tudi na to, da jih po končanem šolanju čaka realnost, ki je za mlade neprijetna. To je možno povezati s strahom pred brezposelnostjo, saj se s podaljševanjem študija izognejo brezposelnosti (Beck 2009: 219) ter trgom delovne sile, ki je za mlade velikokrat neugoden. Tukaj bi se navezala na Ignjatovića in Trbanca (2009: 42–43), ki opozorita na to, da se mladi prav danes soočajo z negativnimi posledicami trga delovne sile. Čakajo jih prilagodljive zaposlitve, ki jim obenem povzročajo občutke neugodja, saj ne vedo, kaj jih čaka, in so lahko povezani tudi s preходом v brezposelnost in potencialno ogroženostjo socialne varnosti.

Intervjuvanke menijo, da družba na mlade gleda predvsem negativno in so zato večkrat predstavljeni kot tisti mladi, ki ne želijo sprejemati odgovornosti odraslega sveta (predolgo živijo doma, vlečejo status, so neodgovorni). Obenem pa so mnenja, da se družba zaveda, da so mladi danes v nič kaj prijetnem položaju (ni služb, stanovanj, časi so težki).

Najvišje uvrščene vrednote pri vprašanih intervjuvankah so bile naslednje: ljubezen, dobri odnosi z drugimi, prijateljstvo in samoizpolnjevanje, ki so ga največkrat

⁶ <http://www.rtv slo.si/slovenija/studij-zaradi-statusa-in-ne-zaradi-znanja/240729>

⁷ www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/pr/2011/POR_2011s.pdf

povezale z razvojem (delom na sebi). Nekoliko manjkrat omenjene so bile poštenost in iskrenost ter razgledanost in izobraževanje.

Tudi v raziskavah Mladina 2000 in Mladina 2010 (Musil, Lavrič 2011: 398) so prišli do podobnih ugotovitev, saj so bile najvišje uvrščene vrednote zdravje, resnično prijateljstvo, družinsko življenje (usmerjene v tradicionalizem in zasebnost) ter svoboda delovanja in mišljenja (ekspresivne vrednote, ki so povezane z idealistično predstavo o svetu in življenju). Vrednoto samoizpolnjevanja prištevamo k ekspresivni vrednostni usmeritvi, takšna vrednota pa za sabo potegne tudi težnjo po razvoju ter svobodi. Rezultati potrjujejo to, o čemer piše tudi Renner (2007: 220), da so se mladi odmaknili od velikih tem (velike zgodovine in ideologije) in težijo k zasebniški vsakdanjosti, prijateljstvu, partnerstvu, družini. Tako lahko na osnovi vrednot, o katerih so govorile intervjuvanke, potrdim, da se vrednostne usmeritve spreminjajo.

Osebnostne lastnosti, ki sem jih razbrala iz odgovorov intervjuvank so bile v večini zaželenne: odprtost, aktivnost, odgovornost, ekstravertiranost, prilagodljivost, ambicioznost, vztrajnost in delavnost. Manj zaželenne so bile naslednje: smiljenje samemu sebi, pesimizem, nesamostojnost in zadržanost v socialnih stikih.

Pomen osebnostnih lastnosti je velik, saj nam med drugimi omogočajo lažje soočanje z dano situacijo, v nekaterih primerih pa nam lahko osebnostne lastnosti to tudi otežujejo. Kot sem napisala že v teoretičnem uvodu, se osebnostne lastnosti oblikujejo v obdobju razvoja in so povezane z oblikovanjem identitete. Če razvojne stopnje v preteklosti niso bile uspešno razrešene, lahko gredo stvari v sedanosti v neugodno smer. Tukaj bi izpostavila Zojo, ki je imela oziroma še vedno ima precej slabe odnose s starši in sta ji med drugimi posredovala sporočila, kot so, da ne zna poskrbeti zase, da takšna, kot je, ni v redu. Sama pravi, da zaradi takšnih odnosov, ki so jih imeli, vidi danes neprijetne posledice: *»Tud sama sem se pol počutla nesamostojna, strah me je blo ful vsega, novih stvari pa tud tko, kok bom pa jz to uredila, tud na faksu pa to.«*

Intervjuvanke so mnenja, da je njihovo materialno stanje takšno, da jim ničesar ne manjka, a si obenem ne morejo privoščiti ničesar nadstandardnega. Le v manjšini stanje ocenijo kot slabo (ne morejo na svoje, lahko preživijo le nekaj mesecev) in

dobro (intervjuvanki lahko ob mesečnem prihodku še nekaj privarčujeta). Glede na to, da so vse intervjuvanke (delno) finančno odvisne od izvirne družine, lahko sklepam, da njihov materialni status ne more biti preveč drugačen od statusa njihove družine. To je v raziskavi ugotovila tudi Ule (1996: 60), saj naj bi bil socialni položaj študentov in študentk v največji meri določen s položajem izvirne družine in načinom bivanja v času študija, in to ravno zaradi njihove ekonomske odvisnosti.

Intervjuvanke menijo, da bo po končanem študiju težko dobiti zaposlitev in bo čas po diplomi težek (pričakujejo poslabšanje finančnega stanja in psihičnega počutja). Tukaj bi se uprla na Klanjška in Lavriča (2011: 141–142), ki poročata o vse več in več diplomantih, ki so končali študij, diplomirali in ne dobijo službe. V obdobju 2000–2009 pa naj bi se brezposelnih diplomantov povečala za 240 %, pri ženskah pa je povečanje še večje, za 278 %. Intervjuvanke si želijo, da bi lahko ta čas po diplomi, preden bodo dobile prvo zaposlitev, preživele aktivno, saj bodo iskale službo, se izobraževale, imele status študenta in delale. To nam še enkrat potrjuje, da so mladi pripravljeni delati in si želijo zaposlitve. Ker pa je povpraševanje večje od ponudbe trga delovne sile, mladi ostajajo kar nekaj časa brez dela, preden dobijo prvo zaposlitev. Zavedajo se, da je lažje priti do dela, če imajo vezi in poznanstva, ne glede na to, ali iščejo službo preko študentskega servisa ali redno zaposlitev; tudi dosedanje delo lahko pripomore k pridobitvi službe. Dosedanje delo so opravljale v obliki prakse ali preko študentskega servisa, kjer je bilo delo priložnostno. Priložnosti za delo, ki se mladim ponujajo, pa so tako pomembne, da lahko to vpliva tudi na kraj bivanja. O možnosti dela v Ljubljani razmišlja tudi Melita: *»Res pa je, da če zdej dobim službo tu, kjer je več možnosti, potem ostanem tukaj, ampak ne za skoz, to mi pa ni, mi ni živet tuki.«*

Za lažjo orientacijo sem v nadaljevanju razprave naredila dve tabeli. Prvo za prikaz osnovnih podatkov intervjuvank in drugo za nadaljnjo razpravo pomembnih področij in podpodročij za posamezne intervjuvanke. Pridobljene podatke sem zaradi lažje razprave posplošila.

Tabela 5.1.: Prikaz osnovnih podatkov intervjuvank

	INTERVJUJAVKE							
OSNOVNI PODATKI	Ana	Zoja	Nikolina	Neža	Dolores	Melita	Sabina	Polona
Starost	24	24	23	23	24	24	25	23
Bivanje – kje	zasebno stanovanje	študentski dom	doma	doma	zasebno stanovanje	študentski dom	doma	doma
Bivanje – s kom	s sostanovalci	s sostanovalci	z očetom	s starši	s fantom in sostanovalci	s sostanovalci	s starši	s starši
Partnerstvo	ne	dolgoletna zveza	ne	dolgoletna zveza	dolgoletna zveza	dolgoletna zveza	ne	dolgoletna zveza
Izobrazba	dipl. kulturologinja	zaključuje zadnji letnik	zaključuje zadnji letnik	absolventka	absolventka	zaključuje zadnji letnik	univ. dipl. socialna delavka	absolventka
Status	brezposelna	študentka	študentka	študentka	študentka	študentka	zaposlena	študentka
Delo	pogodbeno, na črno	občasno študentsko	ne dela	redno študentsko	redno študentsko	občasno študentsko	v socialnem varstvu	redno študentsko

Tabela 5.2.: Prikaz podatkov po področjih in podpodročjih za posamezne intervjuvanke

PODROČJA	PODPODROČJA	Ana	Zoja	Nikolina	Neža	Dolores	Melita	Sabina	Polona
Posameznikovo dojemanje mladosti in odraslosti	definiranje sebe	na prehodu	na prehodu	na prehodu	na prehodu	odrasla	odrasla	na prehodu	na prehodu
	zunanj kazalci	finančna neodvisnost	finančna neodvisnost	odgovornost	finančna neodvisnost	zrelost	finančna neodvisnost	odgovornost	skrb zase
	Občutje	prehod	prehod	odgovornost	/	ločenost	starši	prehod	ločenost
	samostojnost	ločenost	ločenost	zmožna samostojnosti	delam	zmožna samostojnosti	ločenost	ločenost	ločenost
	finančna odvisnost	da	da	delno	delna	delna	delna	delna	delna
Vpetost v družino	odnos preteklosti	slab	slab	dober	dober	dober	slab	srednje	srednje
	odnos sedanosti	dober	slab	dober	dober	srednje	dober	dober	dober
	navezanost	manjša	ni	močna	močna	manjša	manjša	manjša	močna
	osamosvajanje	ni podpore	ni podpore	podpora	ni podpore	podpora	podpora	podpora	podpora
	Pravila	toga	normalna	dosledna	dosledna	toga	popustljiva	dosledna	/
	sorojenka mlajša	ne spustita	ne spustita	več svobode	več svobode	/	zaščita	/	zaščita
	Edinka	/	/	/	/	preveč pozornosti	/	preveč pozornosti	/
Priateljstvo	Pomen	velik	Velik	/	velik	velik	velik	velik	velik
	osebni stik	pomemben	pomemben	pomemben	pomemben	srednje	pomemben	srednje	/
	kraj bivanja	vplivajo	vplivajo	vplivajo	/	ne vpliva	vplivajo	ne vpliva	ne vpliva
Partnerstvo	skupni cilji	/	skupno življenje	/	skupno življenje	skupno življenje	/	/	skupno življenje
	Ovira		finance		bivanje z njegovimi	konflikt s starši	različni plani		bivanje z njegovimi
Trenutne obremenitve	obremenitev	služba	Služba	služba	diploma	služba	služba	služba	služba
Družbeni položaj mladih in vloga izobraževanja	družbeni položaj mladih	družben problem	Težek	slabe razmere	ni služb	ni priložnosti	/	privilegiran	/
	podajševanje statusa	prisila	ugodnost	ni služb	ugodnost	manjša odgovornost	ugodnost	ugodnost	ugodnost
	pogled družbe	/	slab položaj	/	podajševanje/slab položaj	neodgovornost	slab položaj	takoj želimo vse	neodgovornost
Vrednote mladih in osebnostne lastnosti	vrednotna usmeritev	zasebnost, ekspresivne	zasebnost, ekspresivne	zasebnost	/	zasebnost	zasebnost, ekspresivne	zasebnost, ekspresivne	zasebnost, ekspresivne
	osebnostne lastnosti	zaželene	zaželene/manj zaželene	zaželene/manj zaželene	manj zaželene	zaželene	zaželene/manj zaželene	/	zaželene
	samoizpolnjevanje	vrednota	vrednota	strah	/	/		vrednota	vrednota
Materialno stanje, možnost zaposlitve in dosedanje izkušnje	kraj bivanja	vpliva	/	/	/	/	vpliva	vpliva	/
	materialno stanje	slabo	srednje	/	slabo	slabo	srednje	dobro	dobro
	možnost zaposlitve	težko	težko	težko/želje za vnaprej	težko/želje za vnaprej	bo	težko	težko	težko
	vezi in poznanstva	pomembne	pomembne	/	ne tako pomembne	pomembne	pomembne	ne tako pomembne	pomembne
	dosedanje delo	priložnostno	priložnostno	praksa	priložnostno	priložnostno	v svoji stroki	/	priložnostno
	čas po diplomi	aktivno	aktivno	aktivno/slabši položaj	aktivno	aktivno	/	/	/

Družinske socialne mreže imajo v življenju intervjuvank velik pomen, saj odnosi, ki jih imajo s starši, pomembno vplivajo na različna področja in z njimi povezane odločitve. Tako vidim, da se razumevanje v odnosu (v preteklosti in sedanjosti), podpora pri osamosvajanju, ki jo čutijo, navezanost v odnosu, vloga, ki jo imajo v družini, močno povezuje s tem, kje bivajo intervjuvanke. Intervjuvanke, ki bivajo ločeno od staršev (zasebno stanovanje, študentski dom), imajo več razlogov, zakaj je tako. Ali se ne razumejo dobro s starši ali ne čutijo podpore pri osamosvajanju ali kot najmlajši član družine čutijo, da jih težje spustijo ali da je vse na njih zaradi tega, ker so edinke in imajo preveč pozornosti. Vse to se povezuje z manjšo navezanostjo s starši in slabšimi odnosi. Tako pa slabši odnosi med drugim tudi vplivajo na odločitev intervjuvank, da bivajo ločeno od staršev. Tiste intervjuvanke, ki bivajo doma, imajo vse boljše odnose s starši, jih podpirajo pri osamosvajanju (razen Neže, ki pravi, da jo takšno stanje še bolj spodbuja, da gre). Tako lahko rečem, da intervjuvanke, ki doma ne čutijo podpore, hitreje gredo od doma, ravno tako, če se doma ne razumejo najbolje. Skupno jim je to, da se lahko ne glede na to, kakšen odnos so imele s starši v preteklosti ali ga imajo danes, obrnejo na svoje starše takrat, ko potrebujejo čustveno ali finančno podporo, ne glede na to, ali živijo doma ali ločeno od njih. Ob enem pa bi podarila, da je zgodovina družinskih vezi močan dejavnik, ki znotraj kategorije mladih krepijo diferenciacijo mladih.

Na odločitev, ali ostanejo doma ali gredo na svoje, vplivajo še drugi dejavniki. Eden izmed njih je tudi prijateljstvo, ki pomembno vpliva na kraj bivanja, če je za intervjuvanko pomemben osebni stik. Na tiste, ki jim ni tako pomemben, kraj bivanja ne vpliva. Tako lahko intervjuvanke ostanejo doma (Nikolina: *»Pa se mi zdi, da sm bolj navezana na prijatelje iz osnovne in srednje šole kot pa na tiste iz faksa.«*) ali gredo na svoje (Ana: *»Ja, absolutno, to je pomembno vplivalo, da sm tukaj v Ljubljani, to je bila ena izmed glavnih stvari ...«*).

Bivanje doma bi povezala tudi z materialnim stanjem. Skupno jim je to, da so vse (delno) finančno odvisne od staršev, ne glede na status, vrsto in višino zaslužka. Res je, da so intervjuvanke v večini odgovorov svoje materialno stanje označile kot slabo ali srednje, vendar lahko pri dveh intervjuvankah, ki bivata doma, to povežem z dobrim materialnim stanjem. Dobro materialno stanje sem opredelila kot tisto, kjer

posameznik zasluži več kot zapravi in lahko še ob tem nekaj prihrani. To pa sta izrecno povedali tudi omenjeni intervjuvanki. Takega stanja pri intervjuvankah, ki bivajo ločeno od staršev, ne zasledimo. Materialni dejavnik je še eden, ki deluje v smeri heterogenosti v kategoriji mladih.

Mladi se danes čedalje dlje izobražujejo, razvijajo samega sebe, se želijo samouresničevati v poklicu, o čemer govorijo tudi intervjuvanke. To pa lahko povežem z ekspresivnimi vrednotami, ki so za njih izredno pomembne. Prehod iz izobraževanja v zaposlitev pa je kljub istim okoliščinam (slab položaj mladih v družbi) za mlade različno težek. Vidim lahko, da bodo tiste intervjuvanke, ki bivajo ločeno in se zaradi slabših odnosov ne želijo vrniti domov, iskale druge možnosti, druge poti na tem prehodu. Tako Zoja pravi: *»... ostala bom v Ljubljani, ne grem domov. Si bom našla eno službo, pa tud, če si pokrijem sam osnovne stroške, stanovanje, tud če mi nč druga velik ne ostane. Vse bom nardila, da ostanem tuki.«* Tako pristanejo na delo nižje stopnje izobrazbe, tudi delo na črno, o čemer govori Beck (2009: 223), saj opaža, da so mladi po zaključku izobraževanja pripravljeni sprejeti vsako delo, za katerega upajo, da bo samo začasno, z razlogom, da bi se najprej sploh integrirali v sistem zaposlovanja. Kako močno deluje ta pritisk, je odvisno od vsakega posameznika, od družbenega okolja in zasebnih življenjskih okoliščin posameznika. Če intervjuvanke nimajo dohodka, to vpliva na slabše materialno stanje, ki pa je med drugim tudi dejavnik, ki poveča socialno ranljivost mladih. Tiste intervjuvanke, ki bivajo doma, takšnih možnih odločitev ne omenjajo, kar lahko povežem s tem, da njihovo materialno stanje tudi v primeru brezposelnosti ne bi bilo tako močno ogroženo kot pri tistih, ki bivajo ločeno od staršev.

Intervjuvankam je skupno, da družbeni položaj mladih ocenjujejo kot nenaklonjen mladim na prehodu iz mladosti v odraslost, kar največkrat povezujejo s tem, da je težko pridobiti službo. Tudi obremenitve, ki jih doživljajo na prehodu, so povezane s službo, ne glede na to, kje bivajo, kakšno podporo staršev imajo, kakšne izkušnje so pridobile pri delu, skupno jim je, da imajo vse isto stisko. Stiska pa se poglobi pri osebah, ki živijo ločeno od staršev, saj bolj intenzivno iščejo druge poti (podaljševanje študentskega statusa, delo na črno, delo na nižji stopnji izobrazbe) v primerjavi s tistimi, ki živijo doma. Skupno jim je tudi to, da pri iskanju službe

(študentskega dela, redne zaposlitve) velik pomen dajejo vezam in poznanstvom, ki odigrajo pomembno vlogo pri zaposlitvi, saj so to izkusile tudi same. Ker ni služb in se ne morejo finančno osamosvojiti, iščejo druge poti, med katerimi je tudi podaljševanje statusa študenta, saj jim status prinaša ugodnosti in s tem boljši socialno-ekonomski položaj, kot pa če bi bile brezposelne in prijavljene na zavodu. Ker se leta študija podaljšujejo, tudi socialno-ekonomska neodvisnost nastopi kasneje. Šele ko nastopi socialno-ekonomska neodvisnost, ki jo intervjuvanke povezujejo z redno službo, se bodo odločale o skupnem bivanju s partnerjem. Kljub temu da so vse intervjuvanke, ki so v dolgoletni zvezi, izrazile željo po skupnem bivanju, se ovire v večini nanašajo na pomanjkanje finančnih sredstev in s tem nezmožnost ustvarjanja nečesa skupnega.

Osebnostne lastnosti v življenju posameznika odigrajo veliko vlogo. Tukaj bi se osredotočila na tiste lastnosti, ki lahko v današnjem času pozitivno vplivajo na razreševanje stiske, obremenitve in se tudi povezujejo z zahtevami trga delovne sile, kjer je psihološki kapital temelj kompetentnosti posameznika. Nove oblike zaposlitve od mladih zahtevajo veliko odprtosti za nove stvari, prilagodljivosti, ki ju ima večina intervjuvank. Intervjuvankam je skupno to, da imajo v večini zaželenene lastnosti, ki jim bodo pomagale, da se bodo v takšnih situacijah znašle bolje in z manj stresa, kot pa tiste, ki imajo manj zaželenene osebnostne lastnosti, ki jih lahko ovirajo pri obremenitvah sodobnega časa in na trgu delovne sile. Melita se na primer težko spoprijema s stresom: *»Jz kr težko prenašam stres in se ne znam najbolje borit z njim, težko spim, ko sem pod stresom.«* Osebnostne lastnosti pa so tudi eden izmed dejavnikov, ki vpliva na diferenciacijo znotraj skupine mladih.

Na osnovi pridobljenih intervjujev želim še enkrat poudariti to, da je obdobje iz mladostništva v odraslost zares prehodno, to pa lahko razberemo iz položaja intervjuvank. Imajo svoje samostojno življenje, ločeno od staršev, si v finančni odvisnosti od staršev obenem služijo denar in prispevajo k življenjskim stroškom, vendar premalo za samostojno preživetje. Zaključujejo študij ali so ga zaključile, vendar brez (dobre možnosti pridobitve) redne službe, ki jo povezujejo s socialno-ekonomsko neodvisnostjo. Vidimo, da se trudijo, ampak vedno znova jim nekaj »zmanjka«, da bi postale zares odrasle, in tako ostajajo na prehodu. Na osnovi tega

lahko lažje razumemo njihovo »nedefiniranost« in lahko še enkrat potrdim teorijo, ki pravi, da se prehodi odmikajo od tradicionalnih pričakovanj, so nejasni, spremenljivi in vse bolj pluralistični.

6. SKLEPI

- Intervjuvanke sebe v tem obdobju dojemajo na prehodu, vendar se v razponu med obdobjem mladostnic in odraslih oseb uvrščajo že v zgornjo mejo, torej proti odraslosti. Pogled na odraslost ocenjujejo skozi dva različna dejavnika: zunanji oziroma objektivni dejavniki ter notranji oziroma subjektivni dejavniki. Menijo, da je pomembna ločnica pri objektivnih dejavnikih finančna neodvisnost, medtem ko pri subjektivnih dejavnikih poudarjajo občutek zrelosti in kako posameznik vidi samega sebe.
- Intervjuvanke v večini poročajo o dobrem odnosu med njimi in starši, tako v preteklosti in sedanjosti. Dober odnos se povezuje tudi z navezanostjo, ki jo mladi danes čutijo do svoje družine. Pri tistih, ki so imele dobre odnose s starši in jih imajo še danes, bo navezanost močna, ravno obratno pa je pri tistih, kjer odnosi niso bili oziroma še vedno niso najboljši.
- Pravila v družini se povezujejo z vzgojo, s katero so starši vzgajali svoje otroke. Iz odgovorov intervjuvank lahko sklenem, da prevladujejo značilnosti avtoritativne ali avtoritarne vzgoje. Z avtoritarno vzgojo je povezan občutek krivde, o katerem govorita dve intervjuvanki.
- Starši intervjuvanke na poti osamosvajanja v večini podpirajo, nekaj pa jih pove, da ne čutijo podpore. To vpliva na odnos s starši in na njihov odnos do osamosvajanja.
- Intervjuvanke imajo v družini vlogo najmlajšega člana družine ali pa so edinke. Tiste, ki so v vlogi najmlajšega otroka, čutijo, da jih starši težje spustijo od sebe ali so do njih zaščitniški. Edinke so v družini doživele preveč pozornosti.
- Intervjuvankam je skupno, da so jim prijateljstva zelo pomembna. Pri intervjuvankah, kjer jim je osebni stik v prijateljstvih zelo pomemben, bo kraj prijateljev, kjer živijo, vplival tudi na kraj bivanja intervjuvank. Tiste, ki osebnega stika ne poudarjajo tako, poudarjajo pomen informacijske tehnologije in ni povezave v kraju bivanja.
- Intervjuvankam, ki so v daljši zvezi s partnerjem, je skupno, da razmišljajo o skupnih ciljih, ki se nanašajo na skupno bivanje in ustvarjanje družine. Pri tem

pa naletijo na težave, ki se v največji meri povezujejo s finančno odvisnostjo od staršev in s tem nezmožnostjo iti na svoje in začeti skupno življenje.

- Intervjuvanke v primerjavi s preteklimi življenjskimi obdobji čutijo večje obremenitve, ki se vežejo na službo, še preostale obveznosti študija, finance in negotovo prihodnost. Da si olajšajo obremenitveno situacijo, si pomagajo s svojim načinom mišljenja, oprejo se na socialno mrežo, vir moči iščejo v sebi in svojih psiholoških lastnostih ter aktivnostih, ki jim pomagajo pri lažjem soočanju s problemi.
- Intervjuvanke so enotne v mnenju, da je položaj mladih v družbi neugoden in se soočajo z realnostjo, ki ni prijetna – z brezposelnostjo po študiju. Sistem jih sili, da v takšni situaciji najdejo rešitev in mladi jo najdejo v podaljševanju študija oziroma fiktivnem vpisu, ki jim prinaša ugodnosti. Razloge podaljševanja študija pa vidijo v strahu pred brezposelnostjo.
- Menijo, da družba na mlade gleda na dva različna načina: na mladino, ki ne želi odrasti in je neodgovorna, in na mlade, ki imajo težke razmere na poti osamosvajanja.
- Vrednostne usmeritve mladih se spreminjajo od nekoč velikih tem (velike zgodovine in ideologije) do današnjih ekspresivnih in informacijskih vrednot, ki težijo k zasebnosti, prijateljstvu, partnerstvu in družini. Tako danes ne govorimo o razpadu vrednot, temveč o spremembah vrednot in njihovih orientacijah.
- Pomen osebnostnih lastnosti je pri posamezniku velik, saj mu lahko omogoča med drugimi lažji prehod v odraslost ali pa ga otežuje. Najbolj izrazite osebnostne lastnosti pri intervjuvankah so bile naslednje: odprtost, aktivnost, odgovornost, ekstravertiranost, prilagodljivost, ambicioznost, vztrajnost in delavnost. Malo manj zaželeno pa smiljenje samemu sebi, pesimizem, nesamostojnost in zadržanost v socialnih stikih.
- Materialno stanje intervjuvank bi lahko najbolje opisala kar z izjavo Dolores, ki je svoje finančni položaj opisala takole:
»Ja, ne dosti, ampak nimam nekih velikih potreb. Ne rabim se sekirati, da ne bom mela za burek.«

Intervjuvanke imajo dovolj za preživetje, nič jim ne manjka, kar pa so v delnem zaslugi staršev, ki jih finančno podpirajo, in kot pravi Zoja: *»Ja, mi čisto nič ne manjka, zahvaljujoč staršema.«*

- Intervjuvanke menijo, da bo po diplomi težek čas (službe ne pričakujejo takoj), zato ga želijo preživeti predvsem aktivno. Kljub zavedanju, da je situacija za mlade diplomante težka, so prisotne želje za naprej. Menijo, da je lažje priti do dela, če imaš vezi in poznanstva, dosedanje izkušnje pri delu pa vidijo kot nekaj pozitivnega. Zaradi večjih možnosti za zaposlitev pa so pripravljene tudi prilagoditi kraj bivanja.

Na osnovi pogovorov z intervjuvankami sem prikazala nekaj vzročno-posledičnih povezav:

Odnosi z družino vplivajo na → ločeno/skupno bivanje s starši → materialno stanje → lažji/težji prehod iz izobraževanja v zaposlitev:

- Primeri intervjuvank kažejo na povezanost bivanja doma ali ločenega bivanja od staršev v povezavi z odnosi, ki jih imajo. Tisti, ki bivajo ločeno, se s starši ne razumejo najbolje ali ne čutijo podpore pri osamosvajanju ali imajo vlogo v družini, ki jih ovira pri osamosvajanju. V takšnih odnosih grede mladi prej od doma kot tisti, ki imajo doma dobre odnose, čutijo podporo pri osamosvajanju in jih starši spuščajo od sebe.
- Bivanje doma se povezuje z dobrim materialnim stanjem. Tiste intervjuvanke, ki bivajo doma, imajo boljše materialno stanje kot tiste, ki bivajo ločeno.
- Prehod iz izobraževanja v zaposlitev je kljub istim družbenim okoliščinam težji za tiste, ki bivajo ločeno od staršev in imajo manj kakovostne odnose s starši, kot tiste, ki bivajo doma in se z njimi bolje razumejo. Tako bodo intervjuvanke, ki živijo ločeno, iskale druge možnosti finančne neodvisnosti, kot je sprejetje dela z nižjo izobrazbo, delo na črno in drugo. Intervjuvanke, ki bivajo doma, ne omenjajo takšne možnosti.

Družbeni položaj mladih → podaljševanje študentskega statusa → kasnejša socialno-ekonomska neodvisnost → kasnejše skupno bivanje, družina s partnerjem

- Neugoden družbeni položaj mladih na prehodu iz izobraževanja v zaposlovanje intervjuvanke povezujejo s tem, da težko pridobijo službo in to stisko si delijo vse, ne glede na to kje bivajo, kakšno podporo staršev imajo ter kakšne izkušnje so pridobile pri delu. Takšen položaj pa jih spodbudi k temu, da podaljšujejo status študenta, ki nastopi kot socialni amortizer. Ta posledično prinese kasnejšo socialno-ekonomsko neodvisnost. Šele, ko nastopi socialna-ekonomska neodvisnost pa se intervjuvanke odločijo o skupnem bivanju in družini s partnerjem.

Osebnostne lastnosti → lažje/težje soočanje z obremenitvami in pritiski → kompetentnost na trgu delovne sile

- Zaželene osebnostne lastnosti jim lahko pomagajo pri lažjem soočanju z obremenitvami in pritiski, s katerimi se morajo soočati tudi na trgu delovne sile. Takšne lastnosti pa jih delajo obenem kompetentne na trgu delovne sile. V nasprotnem primeru jih bodo manj zaželene lastnosti pri soočanju s pritiski trga delovne sile ovirale in naredile obremenitve, ki jih imajo, še težje.

Obenem intervjuvanke potrjujejo, da znotraj kategorije mladih ostajajo velike razlike in neenakosti. Najbolj izraženi dejavniki, ki znotraj kategorije mladih delujejo v smeri heterogenosti so: zgodovina družinskih vezi, materialni dejavniki in osebnostne lastnosti, ki se povezujejo z vstopanjem na trg delovne sile.

Tako lahko zaključim, da primeri intervjuvank potrjujejo to, o čemer govori teorija o osamosvajanju mladih v sodobnem času.

7. PREDLOGI

Na osnovi praktičnega dela in prebiranja literature lahko razberem dejavnike in probleme, ki mlade ovirajo na poti osamosvajanja. Rada bi poudarila, da je nemogoče govoriti o enem prevladujočem dejavniku, ki vpliva na osamosvajanje mladih, ampak gre za preplet različnih področij, ki so medsebojno povezana in vplivajo ena na drugo. Tako je treba na problematiko osamosvajanja mladih gledati celostno, saj lahko le na takšen način zares vidimo težave, s katerimi se soočajo mladi, in razumemo njihov življenjski svet. Pomembno je, da se zavedamo, da je okolje del nas samih in smo tudi mi del njega. Tukaj bi se oprla na Milošević Arnold in Poštrak (2003: 139), ki pravita, da »s pomočjo izbire, ki jo imamo, in skozi socialne transakcije, v katere se vključujemo in reagiramo na različne priložnosti in omejitve, oblikujemo svoje življenje«. To pa se mi zdi bistveno, ko govorimo o osamosvajanju mladih. Dobro je, da to razumemo in upoštevamo sistemsko-ekološki model v socialnem delu, ko bomo v vlogi socialnih delavcev/delavk in bomo delali z mladimi v stiski.

Poudarila bi pomen neformalne podpore, še posebej družine, ki je v družbi, kjer vlada negotovost, izrednega pomena. Starši se morajo zavedati, da osamosvajanje mladih danes poteka na drugačen način in da so mladi dlje časa odvisni od njih. Obenem pa je podpora staršev na poti osamosvajanja izrednega pomena, saj mlade med drugim varuje tudi pred socialno ranljivostjo.

Menim, da pomembno vlogo nosi država, saj je tista, ki mora razvijati takšne ukrepe, da se stopnja brezposelnosti znižuje, da se odpirajo nova delovna mesta ... Treba bi bilo urediti politiko zaposlovanja mladih, tako da bi mladi imeli več možnosti za pridobitev prve zaposlitve, npr. pripravništva, pri čemer bi iskalci prve zaposlitve pridobili prve delovne izkušnje na trgu delovne sile, ki bi jim omogočala lažje iskanje zaposlitve za naprej. Prve delovne izkušnje pa bi morali študentje že pridobiti v času študija, zato je potrebno zagotoviti praktična usposabljanja pri delodajalcih za vse študente, saj predstavljajo pomembno delovno izkušnjo.

S tem bi bil prehod iz izobraževanja v zaposlitev lažji, mladi pa bi hitreje pridobili socialno-ekonomsko varnost. To bi posledično pozitivno vplivalo na osamosvajanje

mladih, selitev od doma, ustvarjanje skupnega življenja, družine s partnerjem/partnerko in drugo.

8. VIRI IN LITERATURA

Bajzek, J., Bajzek, R., Bedernjak, K., Červek, A., Sraka, J., Sraka, M., Strniša Tušek, Š. (2008), *Odiseja mladih*. Radovljica: Didakta.

Beck, U. (2009), *Družba tveganja: Na poti v neko drugo moderno*. Ljubljana: Krtina.

Čačinovič Vogrinčič, G. (1998), *Psihologija družine: Prispevek k razvidnosti družinske skupine*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče

Filipović, M. (2005), Stanovanjske razmere in stanovanjski standard družin z otroki in mladino. V: Črnak-Meglič, A. (ur.), *Otroci in mladina v prehodni družbi: Analiza položaja v Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino; Maribor: Aristej (189–204).

Flere, S., Tavčar Krajnc, M. (2011), Izobraževanje in usposabljanje. V: Lavrič, M. (ur.), *Mladina 2010: Družbeni profil mladih v Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino; Maribor: Aristej (93–124).

Gostečnik, C. (1999), *Srečal sem svojo družino*. Ljubljana: Založba Brat Frančišek, Frančiškanski družinski center.

Gostečnik, C. (2010), *Neprodirna skrivnost intime*. Ljubljana: Založba Brat Frančišek, Frančiškanski družinski center.

Ignjatović, M., Trbanc, M. (2009), Zaposlovanje in brezposelnost mladih: aktivni, fleksibilni in prilagodljivi. V: Rakar, T., Boljka, U. (ur.), *Med otroštvom in odraslostjo: Analiza položaja mladih v Sloveniji 2009*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino; Inštitut RS za socialno varstvo (39–55).

Klanjšek, R., Lavrič, M. (2011), Zaposlovanje in podjetništvo. V: Lavrič, M. (ur.), *Mladina 2010: Družbeni profil mladih v Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino; Maribor: Aristej (125–176).

Kompare, A., Stražišar, M., Vec, T., Dogša, I., Jaušovec, N., Curk, J. (2001), *Psihologija: Spoznanja in dileme*. Ljubljana: DZS.

Kovač Šebart, M., Gaber, S., Pluško, A. (2005), Izobraževanje in izobraženost, V: Črnak-Meglič, A. (ur.), *Otroci in mladina v prehodni družbi: Analiza položaja v Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino; Maribor: Aristej (125–159).

Lavrič, M., Flere, S. (2011), Demografske spremembe in medgeneracijsko sodelovanje. V: Lavrič, M. (ur.), *Mladina 2010: Družbeni profil mladih v Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino; Maribor: Aristej (63–92).

Lavrič, M., Klanjšek, R. (2011), Stanovanjske in bivanjske razmere mladih. V: Lavrič, M. (ur.), *Mladina 2010: Družbeni profil mladih v Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino; Maribor: Aristej (347–374).

Leskovšek, V. (1999), Stanovanje kot pomemben prispevek k samostojnosti mladih. V: Mandič, S. (ur.), *Pravica do stanovanja: Brezdomstvo in druga stanovanjska tveganja ranljivih skupin*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo (71–104).

Mandič, S. (1999), Predgovor. V: Mandič, S. (ur.), *Pravica do stanovanja: Brezdomstvo in druga stanovanjska tveganja ranljivih skupin*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo (5–8).

Mandič, S. (1999), Stanovanjska tveganja, ranljive skupine in novi pogledi. V: Mandič, S. (ur.), *Pravica do stanovanja: Brezdomstvo in druga stanovanjska tveganja ranljivih skupin*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo (11–42).

Marjanovič Umek, L., Zupančič, M. (2004), Teorije psihičnega razvoja. V: Marjanovič Umek, L., Zupančič, M. (ur.), *Razvojna psihologija*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete; Založba Rokus (28–63).

Mencin Čeplak, M., (2000), Šola ter zgodbe o (pre)velikih pričakovanjih in izgubljenih iluzijah. V: Ule, M. (ur.), *Socialna ranljivost mladih*. Ljubljana, Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino; Maribor: Aristej (119–142).

Mesec, B. (2007), *Metodologija raziskovanja v socialnem delu I: Študijsko gradivo za interno uporabo*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Milošević Arnold, V., Poštrak, M. (2003), *Uvod v socialno delo*. Ljubljana: Študentska založba, Celje: Grafika Fric.

Mladi in izobraževanje. Programski dokument. Ministrstvo za šolstvo in šport, 2010. Dostopno na medmrežju http://www.mss.si/datoteke/dokumenti/MSS-131-10-PP_izobrazevanjemladih.pdf (dne 26. 10. 2011).

Musek, J. (1995), *Ljubezen, družina, vrednote*. Ljubljana: Educy.

Musek, J. (1999), *Psihološki modeli in teorije osebnosti*. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za psihologijo; Kranj: Deu.

Musek, J. (2010), *Psihologija življenja*. Vnanje Gorice: Inštitut za psihologijo osebnosti.

Musil, B., Lavrič, M. (2011), Vrednote, trajnostni način družbenega delovanja in vizije prihodnosti. V: Lavrič, M. (ur.), *Mladina 2010: Družbeni profil mladih v Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino; Maribor: Aristej (395–422).

Nagode, M., Smolej, S., Boljka, U. (2009), Socialni in ekonomski položaj mladih. V: Rakar, T., Boljka, U. (ur.), *Med otroštvom in odraslostjo: Analiza položaja mladih v Sloveniji 2009*. Ljubljana, Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino, Inštitut RS za socialno varstvo (57–75).

Nastran Ule, M. (1996), Življenjski svet študentske mladine. V: Tivadar, B. (ur.), *Predah za študentsko mladino*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino, Zavod Republike Slovenije za šolstvo (15–116).

Praper, P. (1999), *Razvojna analitična psihoterapija*. Ljubljana: Inštitut za klinično psihologijo.

Rakar, T. (2009), Izobraževanje in izobraženost mladih. V: Rakar, T., Boljka, U. (ur.), *Med otroštvom in odraslostjo: Analiza položaja mladih v Sloveniji 2009*.

Ljubljana, Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino; Inštitut RS za socialno varstvo (25–37).

Rener, T. (1996), Mladina in družina. V: Tivadar, B. (ur.), *Predah za študentsko mladino*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino, Zavod Republike Slovenije za šolstvo (119–152).

Rener, T. (2000), Ranljivost, mladi in zasebno okolje. V: Ule, M. (ur.), *Socialna ranljivost mladih*. Ljubljana, Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino; Maribor: Aristej (91–118).

Rener, T. (2007), Družbena ranljivost mladih in starih. V: Skrt, B. (ur.), *Debata za enake možnosti*. Ljubljana: Za in proti, zavod za kulturo dialoga (219–239).

RTV: Študij zaradi statusa, in ne zaradi znanja. Dostopno na medmrežju <http://www.rtvlo.si/slovenija/studij-zaradi-statusa-in-ne-zaradi-znanja/240729> (dne 28. 10. 2011).

Skynner, R., Cleese, J. (1993), *Družine in kako v njih preživeti*. Ljubljana: Založba Tangram.

SLONEP, dom in nepremičnine. (2006), Zgodovina nepremičninskega trga. Dostopno na medmrežju <http://www.slonep.net/info/nepremicninski-trg/zgodovina> (dne 9. 11. 2011).

Slovar slovenskega knjižnega jezika (2011). Dostopno na medmrežju <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> (dne 29. 10. 2011),

Trbanc, M. (2005), Zaposlovanje in brezposelnost mladih. V: Črnak-Meglič, A. (ur.), *Otroci in mladina v prehodni družbi: Analiza položaja v Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino; Maribor: Aristej (161–188).

Ule, M., Mihelj, V. (1995), *Prihodnost mladine*. Ljubljana: DZS: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino.

Ule, M. (2000), *Mladi v družbi novih tveganj in negotovosti*. V: Ule, M. (ur.), *Socialna ranljivost mladih*. Ljubljana, Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino; Maribor: Aristej (15–89).

Ule, M., Kuhar, M. (2003), *Mladi, družina, starševstvo: Spremembe življenjskih potekov v pozni moderni*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Center za socialno psihologijo.

Ule, M. (2008), *Za vedno mladi: Socialna psihologija odraščanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

UMAR (2009), *Poročilo o razvoju 2009*. Ljubljana: Urad republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj. Dostopno na medmrežju http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/pr/2009/por2009.pdf (27. 10. 2011).

UMAR (2011), *Poročilo o razvoju 2011*. Ljubljana: Urad republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj. Dostopno na medmrežju http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/pr/2011/POR_2011s.pdf (dne 27. 10. 2011).

Zupančič, M. (2004), *Opredelitev razvojnega obdobja in razvojne naloge v mladostništvu*. V: Marjanovič Umek, L., Zupančič, M. (ur.), *Razvojna psihologija*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete; Založba Rokus (511–524).

Zupančič, M. (2004), *Razvoj identitete in poklicno odločanje v mladostništvu*. V: Marjanovič Umek, L., Zupančič, M. (ur.), *Razvojna psihologija*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete; Založba Rokus (571–588).

Zupančič, M., Svetina, M. (2004), *Socialni razvoj v mladostništvu*. V: Marjanovič Umek, L., Zupančič, M. (ur.), *Razvojna psihologija*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete; Založba Rokus (589–611).

9. PRILOGE

9.1. VPRAŠALNIK

- spol
- starost
- stan (v zvezi, sama)
- bivanje (doma, s sostanovalci, študentski dom ...)
- izobrazba
- delo

1. POSAMEZNIKOVO DOJEMANJE MLADOSTI IN ODRASLOSTI

- Kako bi sebe opredelila? Zakaj temu tako?
- Bi lahko naštela kakšen kazalec, ki pravi, da je že nekdo odrasel, nekdo pa še samo mladostnik?
- Kdaj boš zase lahko rekla, da si že odrasla?
- Bi lahko zase rekla, da si samostojna in neodvisna? V katerih točkah ja, v katerih ne?
- Ti status, ki ga trenutno živiš, povzroča kakšno stisko ali vidiš samo prednosti v takšnem načinu življenja?

2. VPETOST INTERVJUVANK V DRUŽINO

- Kako bi lahko opisala svoj odnos s starši? Malo opiši, kako se razumete, kako se počutiš v tem odnosu.
- Kakšen je bil v preteklosti, ko si bila otrok in mladostnik in zdaj, ko stopaš po poti odraslosti?
- Te na poti osamosvajanja podpirajo ali zavirajo? Kako se to kaže? Lahko to opišeš?
- Če se malo vrneš v čas svojega odraščanja, kako si doživljala starša? Kot stroga, popustljiva, je bilo veliko pravil, zapovedi, mogoče so se ti zdele kakšne nesmiselne... Kako si vse to doživela?
- Si imela možnost izražati svoja čustva, povedati svoje mnenje?
- Si imela kot otrok občutek varnosti, navezanosti na družino, obenem pa si imela možnost razvijati se v samostojno osebo? Ali pa te je bolj omejevala? Opiši!
- Kako bi lahko opredelila svojo navezanost na starše? Npr. čutiš do njih kakšno dolžnost, imaš občutek, da se moraš po koncu študija vrniti domov?
- Kako je ta odnos vplival na to pot osamosvajanja in neodvisnosti?

3. PRIJATELJSTVO

- Kaj zate pomenijo prijatelji?
- Kakšen vpliv imajo v tvojem življenju?
- Ti je pomembno, da imaš z njimi osebni stik, da živijo v tvoji bližini ali ti je dovolj samo komuniciranje preko medijev?

4. PARTNERSTVO

- Imata s partnerjem že kakšne skupne cilje, plane za prihodnost? Če ja, katere!
- Vidita na tej poti kakšne ovire?

5. TRENUTNE OBREMENITVE

- Kaj je zate največja obremenitev, ko pogledaš v prihodnost?
- Bi lahko zase rekla, da si trenutno, ko vstopaš v svet odraslih, bolj obremenjena kot si bila včasih?
- Čutiš kaj negotovosti? Če ja, kaj je zate negotovo in kako to vpliva nate?
- Kako zdržiš z negotovostjo? Kako se »bojuješ« prosti njej?
- Na katere vire moči se trenutno obračaš? (socialne, psihološke lastnosti posameznika, način vedenja, mišljenja...)
- Kako gledaš na razrešitev teh problemov v prihodnosti? Se bodo dali razrešiti, ob pomoči koga ali kaj?

6. DRUŽBENI POLOŽAJ MLADIH IN VLOGA IZOBRAŽEVANJA

- Kakšen je po tvojem mnenju družbeni položaj mladih?
- Ko razmišljaš o tem, kakšne občutke imaš? Perspektivnost, osebni napredek, negotovost, obremenjenost...?
- Kako gledaš na podaljševanje šolanja, podaljševanje statusa? Kako je v tvojem primeru vplivalo na proces osamosvajanja?

7. VREDNOTE IN OSEBNOSTNE LASTNOSTI

- Kaj zate pomenijo vrednote?
- Danes se zelo veliko govori o samoizpolnjevanju kot pomembni vrednoti. Ali je ta vrednota pomembna v tvojem življenju?
- Kako misliš, da ti lahko tvoje osebnostne lastnosti pomagajo pri soočanju z izzivi, ki ti jih prinaša prihodnost? (npr. si ekstravertirana, si upaš tvegat - greš delat v tujino...)

8. MATERIALNO STANJE, MOŽNOSTI ZAPOSLOTITVE, DOSEDANJE IZKUŠNJE

- Kako bi lahko opredelila tvoje trenutno materialno stanje?
- Kako gledaš na zaposljivost mladih?
- Kako vplivajo novi vzorci zaposlovanja (npr. zaposlitev za določen čas, krajši del. čas...) na razmišljanje o zaposljivosti? Na tvojo sliko o prihodnosti? Na proces osamosvajanja?
- Kakšne so tvoje dosedanje izkušnje z delom (delo preko študentskega servisa, prostovoljno delo, pogodbeno delo)? Je bilo delo težko dobiti? Si delala v svoji stroki ali priložnostno?
- So vezi in poznanstva pri pridobitvi službe pomembne?
- Pričakuješ po diplomi takojšnjo zaposlitev? Če ne, kako nameravaš preživeti čas, preden dobiš zaposlitev?

9.2. KLJUČNI CITATI INTERVJUVANK

Pri vsaki izmed intervjuvank sem napisala le ključne citate, ki najbolj nazorno opisujejo posamezna področja. Transkripcije vseh intervjujev v celoti zaradi obsežnosti nisem dodala v prilogo diplomske naloge, so pa dostopni za vpogled pri avtorici.

Navajam posamezna področja, ki so označena vsaka s svojo barvo za lažjo orientacijo pri citatih:

- oranžna: posameznikovo dožemanje mladosti in odraslosti,
- zelena: vpetost intervjuvank v družino,
- svetlo modra: prijateljstvo,
- temno modra: partnerstvo,
- vijolična: trenutne obremenitve,
- roza: družbeni položaj mladih in vloga izobraževanja,
- rjava: vrednote mladih in osebne lastnosti,
- siva: materialno stanje, možnost zaposlitve in dosedanje izkušnje.

ANA

»... nekje na prehodu, med mladostnikom in odraslim. Mislim, da nisem še čisto odrasla oseba ...«

»... za vsako neodvisnostjo, je najprej pomembna finančna neodvisnost ...«

»Da dejansko ima moja družina ločeno življenje, ki se lahko z mojim preplete, ni pa zdej eno z drugim pogojeno ali pa odvisno ali da bi šlo za kakšen nadzor.«

»Dejansko jz še vedno vidim dom kot pribežališče, kamor se lahko še vedno vrnem, ampak mogoče res samo v najbolj kritičnih trenutkih, če ne bi bilo nobene druge možnosti, pol je vrnitev domov še vedno opcija. Imamo take odnose, da bi se še vedno obrnala na starše ob neki krizi ...«

»Nimam kaj slabega reči na odnose, je pa tak da sem si mogla izbrati svojo pot, svoj prostor, ker sta me hotla še kakšno leto nazaj dosti usmerjati, dokler nisem sama prišla do tega, da si tega ne želim, sta imela dosti vpliva na mene, sta me ful težko spustila.«

»Nikoli ni bilo povedano, nobenih očitkov, v smislu kaj vse smo ti nudili, to res ni bilo. Jz sm pa to čutila, sem tako doživela.«

»... ampak v končni fazi pa ne čutim več neke močne povezave, vezi, da bi me nekaj tako močno vezalo, da se vrnem kdaj domov.«

»Mislim, da je prijatelj ena oseba, na katero se obrneš in on nate, v vseh situacijah in predvsem v zadnjem času sem spoznala, da prijatelja zares spoznaš šele v nesreči, na koga se lahko zares obrneš, ko ti ni fajn, ko ti ni v redu, kdo te sprejme takšnega kot si ...«

»... stiki preko medijev, računalnikov, ne morejo nadomestiti osebnih stikov, zato mi osebni stik ogromno pomeni. Tista urca, dve, ki jih preživim skupaj z nekom, mi ogromno pomeni.«

»Ja, absolutno, to je pomembno vplivalo, da sm tukaj v Ljubljani, to je bila ena izmed glavnih stvari ...«

»... ampak jz vem, da bo to šlo še samo navzgor, proti temu, da bom še bolj samostojna.«

»Najbolj me skrbi služba ...«

»... saj bi si želela imeti neko redno službo, bi si želela en klasičen, reden šiht, da od delaš, dobiš denar in je to to. To bi si res želela.«

»Edina rešitev, ki ti ostane, je fleksibilnost in odprtost.«

»... vem, da sanjske službe ne bom dobila takoj in se mi zdi, da ravno to spoznavam, da se ti sanje lahko vmes spremenijo ...«

»Predvsem to, da se pogovarjaš z ljudmi, ki so v isti situaciji.«

»Sem brala knjige, ki so mi dale oporo, da sem vidla kako se je družba spremenila, da razumeš, da nisi samo ti kriv za to situacijo, da je to družben problem.«

»Ja, tak je ... Jaz sem bila še kakšno leto nazaj dost kritična do tega, da študentje izrabljajo status, da študirajo dlje, da to ni prav ... V bistvu pa zde vidim, da te sam sistem sili v to, ker imaš tako težko pot, skoraj nemogočo pot osamosvajanja, finančno, da dobiš službo, in valda, da študentje potem vlečejo status.«

Vrednote: »Sama sem se trudila v tej smeri, da sem začela zase srbet, si kuhat ...«

»Sreča, ljubezen, dobri odnosi, prijateljstvo.«

»Šolanje ne, bolj razgledanost, ne pa tista dokončana izobrazba.«

»Tudi čut za sočloveka.«

»Vidla sem šele zde, kakšni odnosi so po eni strani družine in si želim to tudi sama izboljšat, ko bom imela svojo družino.«

Osebnostne lastnosti: »... zelo hitro že odgovorna ...«

»Sem pa imela že v družini privzgojeno, da mi nič ne pade iz neba, da če sem si nekaj želela, sem morala tudi naredit, da mi ni bilo problema it sama v to.«

»Ekstravertiranost, spoznavanje novih ljudi«

»To, da si upaš tvegat, da greš iz kroga tistega znanega, varnega ...«

»Edino na tak način lahko narediš svoje življenje, odnose boljše ... najprej moraš najdit samega sebe, da lahko dobro funkcioniraš z drugimi ... ja, ravno to, dobri odnosi so povezani najprej s samim sabo.«

»Ja, itak, da so tuki večje možnosti glede izobraževanja, iskanja službe ...«

»... kot zelo slabo. Trenutno imam na računu toliko, da lahko preživim nekaj mesecev.«

»Grozno ... naravnost grozno! Višje kot si izobražen, slabše je.«

»Papir, ki ga imaš, reference, velikokrat ne pomenijo kaj dosti, pomenijo predvsem veze, krog ljudi, ki ga imaš. To je neka vstopnica, kjer šele začnejo šteti ostale stvari, papir, izobrazba, znanje, izkušnje, komunikativnost ...«

»Ja, kar je pač prišlo ...«

»... pač skoz sem zunaj, skoz brskam za nekimi stvarmi, spremljam za razpise, koliko so relevantni tudi pišem, zdaj sem začela tudi sama raziskovat teren, kje bi lahko bila zaposljiva, tako da pošiljam, da jih informiram, kdo sem, da iščem delo, da bi se morda srečali ...«

ZOJA

»... nekje na meji.«

»... sem še finančno odvisna od staršev. To se mi zdi en tko, zlo velik faktor ...«

»... se mi zdi, da se pripravljam na to, da bi se čim prej osamosvojila ...«

»... šla od staršev, šla na svoje živeti.«

»... da doma pa ne vidjo samo tega, da sam neki bluzim, ker sm že tolk let v Ljubljani. Da sem vsaj nekaj naredla, bom diplomu spisala. To je pa za njim, imam do njih občutek dolžnosti, da to nardim, ker me finančno podpirajo,...«

»... ampak glede poseganja v moj prostor pa čutim še zdej in se vleče že od otroštva naprej. Doma sploh nimam zasebnosti ...«

»Ja, definitivno, ker ko pomislim na dom, smo mel neko tesnobno ozračje, hladen odnos ...«

»... tak ko jih za mene pretirano skrbi.«

»... sporočata mi, da ne znam poskrbet sama zase ...«

»... zdej me še pa težje spusti, hoča met enga, da bi se ubadala z njim ...«

»Ja, se mi zdi dost pomembno, ker recimo jz to tko jemljem ... za otroka je njegov svet njegova družina, kjer naj bi dobil varnost, ljubezen, vse lepe stvari in jz tega nisem imela, zato se mi zdi prijateljstvo še tolk bolj pomembno. Ker tega nism dobila v družini, sem to še tolk bolj iskala, našla pri prijateljih, to se je zgodilo spontano.«

»... tak se mi zdi, da mam v Ljubljani svoje življenje ...«

»Ja, sva se že pogovarjala, da če bi šla mogoče skupi živeti ...«

»Sam zdej še sploh ni variante, ker je itak vse ful drago in ne pride v poštev. Kasnej, ko bova mela službo, pa bo to lažje.«

»Sej za delat se ziher najde službo, jz verjamem v to, da neki se bo že našlo ...«

»To me še najbolj obremenjuje, da mi finančno ne bi zlaufalo, ker si res ne želim bit še pri 30ih finančno odvisna od njih.«

»Želim si sam ene osnovne varnosti.«

»Sej, men ni nč težko al pa da bi mela slabo vest, da sm pri 24ih še vedno študentka. Sej tud, ko druge pogledam se mi zdi, da je to čist neki normalnega, da smo vsi še študentje, zdej se oklepam še tega študentskega statusa.«

»Ja, sej se mi zdi kr res, čeprav pa ni tolk fejest črn, nas ne čaka tolk temna prihodnost kot pravjo. Bo pa težko, nismo v dobrem položaju.«

»Status je treba izkoristit, dovolj ugodnosti nam nudi, ker pol nam bo hudo, ko bomo prišli na trg dela.«

»... da nikoli nism mela namena iti domov, tud pol ko diplomiram, sicer še ne vem, kako bom to izpeljala, ampak ostala bom v Ljubljani, ne grem domov. Si bom našla eno službo, pa tud če si pokrijem sam osnovne stroške, stanovanje, tud če mi nč druga velik ne ostane. Vse bom nardila, da ostanem tuki.«

»Ja, to smo tisti revčki, ko jih čaka temna prihodnost ...«

»Se zavedam, da ne bom iskala idealne službe že na začetku, sprejmeš tist kar je.«

Vrednote: »... vrednota ostat na svojem ...«

»Ljubezen, dobri odnosi z bližnjimi, prijateljstvo«

»Ja, to bi tud lahk rekla, da je samoizpolnjevanje vrednota.«

»Izobrazba – fajn jo je met, da si zagotoviš nek poklic, ki ga opravljaš z veseljem, ker ga drugače ne bi mogel ...«

»Poštenost – da maš tak odnos do drugih kot si želiš, da bi ga imeli drugi do tebe ...«

Osebnostne lastnosti: »Ja, sej sm že zdej navajena delat ...«

»... mam delavne izkušnje, ne mislim obviset doma in čakati, da bo zaposlitev padla iz neba.«

»... ne preveč izbirčna ...«

»Tud sama sem se pol počutla nesamostojna, strah me je blo ful vsega, novih stvari pa tud tko, kok bom pa jz to uredila, tud na faksu pa to.«

»Pa tud fleksibilna sem dost ...«

»V življenju dobiš določene izkušnje, potem pa se sam odločiš, če se kej naučiš, če se hočeš kej naučit, malo zrasti osebno. Se mi zdi pomembno, če ne lahk hitro ostaneš na nižji stopnji, s tem se mi zdi tud povezano to, da postaneš bolj samostojen, neodvisen.«

»Neki si še sama zaslužim, nisem zdej bogata, mi pa nč ne manjka. Mam za sproti ...«

»Takojšnje zaposlitve sploh ne pričakujem, itak je težko priditi do službe, verjetno bo minilo še neki časa, da se zaposlim.«

»Drugače pa sm tud preko vez dobila, da sm poznala koga pa mi je tisti službo zrihtal.«

»Ja, se kr da dobit, u bistvu je velik ponudbe, sam dost hitr poberejo kakšna administrativna dela, pač tud tam najdeš pač tist kar je, sam da je zaslužek.«

»Ja, diplomirala bom, vpisala se bom na neko šolo sam zaradi statusa...«

NIKOLINA

»Se mi zdi, da se ne počutim ne odraslo, pa ne mladostnika več, glih neki vmes, kot da sem na nekem prehodu.«

»... ko že res moraš met odgovornost ... do drugih, službe...«

»... sem sposobna samostojnega življenja ...«

»... ampak sej se zavedaš, da če bi kar koli blo, bi bla brat in fotr na prvem mestu, ki bi pomagala in obratno.«

»... me tud sili niso, so mi vedno dali izbiro, da se sama odločim ...«

»Pa pol sm se hitro zavedala, da mam sam očeta pa brata, no, sej so tud drugi sorodniki pa prijatli, ampak mislim ožja družina, sta mi sam onadva še ostala. Se mi zdi, da me je to rahlo priklenilo še tolik bolj na dom.«

»Ja, pa baje jz sm ... Baje, da to drži, da sm najbolj razvajena ... So pa vsi rekl, da sm mela več prioritet, no to sm narobe rekla, več svobode kot on, ko sm vn hodla ...«

»Itak da mi več pomeni to, da lahko nekoga gledam v oči, kot pa v ekran, vidiš njihove reakcije.«

»... te ta najbližji bojo ostal v Laškem, neki tud v Ljubljani, iz faksa pa so razkropljeni po celi Sloveniji. Pa se mi zdi, da sm bolj navezana na prijatle iz osnovne in srednje šole kot pa na tiste iz faksa.«

»Mam občutek, da bo prihodnost še kr pestra in za službo in za preživetje, čeprav se mal čudn čuje.«

»Ja, po moje ja. Zdej, ko vidim mal pri drugih, ko že iščejo, služb ni.«

»Ja, da bo treba it v resnični svet.«

»Ja, je negotovost, sam pol ko se zavem tega, da ne bi bla edina, da vem, da se ne bi sam men to zgodil. Vidim, kakšne so razmere.«

»Ja, mislim da ... če pa ni služb! Pa ko bo lažje dobu službo preko študenta in te pol zaposlil.«

»Greš z nekom na kavico al pa v takšnem primeru raj na pir, pa daš to vn iz sebe, pa je lažje. No, mal se hecam.«

Vrednote: »Ljubezen, odnosi, od družine, do prijatlov, znancev, zaupanje.«

Osebnostne lastnosti: »Ne bi se tolik zaprla v sebe, bi raj komu mal pojamrala ...«

»... da so mi starši lahk zaupal.«

»... sm se vedno držala, da jz sm jz.«

»... prvič ko pridem v stik z ljudmi, mi je težko, sm mal zadržana, pol pa gre ...«

»... super spoznat samega sebe, da je to prednost. Ampak je pa strah, da kaj če si pol ne boš več vseč sam seb, ko se boš globlje spoznal? Globlje ko greš v sebe ... me je strah kaj bi spoznala. Ne rečem, da je slabo, al pa da ni vrednota, ampak pri meni ni.«

»... čeprav v današnjem času boš pač mogu sprejet tist, kar se bo ponudlo, glede na tolik mal ponudb, ko jih je trenutno.«

»Ja, sej pri men je problem tist začetek, kr v študentskih letih mi res ni blo nikol treba delat. Ker sm mela res stalni dohodek preko mame in sm se na to kr precej zanašala, kar je tud narobe, ker nism pridobila navad, izkušenj in je zdej tolik težje za mene.«

»Predvsem kak tečaj, ko bi ti lahk nekak koristu, ne pa to kar te na sociali pošiljajo naokoli.«

NEŽA

»Neki vmes.«

»... da maš redne prihodke, redno službo ...«

»... in sm v neki meri še od njih odvisna, nism še zaposlena.«

»Ker tud jz mal drugač gledam na njiju in če kej rabim, se lahk obrnem na njiju in da mi bota pomagala. Mamo res tko iskren in odprt odnos.«

»... če sva kar koli rable, sva se lahk na njiju obrnale, sta bla ljubeča ...«

»Že tko, ko sem mela možnost it študirat v Koper, pa sm mela vse možnosti, tud doma so me podpiral pa sm rekla, da ne, da ne morem stran od svoje družine, da ne morem stran in pol nisem šla.«

»To pa zato, ker ma ta problem, da naju noče spustit, da naju zavira pri tem, da bi šle od doma in tega noče sprejet, da si bova ustvarle novo življenje. Ma, je huda nasprotnica in pošilja nezavedna sporočila, tko da mislim, da ja, da zlo ovira na poti odraščanja.«

»Ja, mislim, da me spodbuja, da bom še prej šla, da bi še prej rada šla.«

»Vplival je na takšen način, da se je ona skoz razburjala kok men več dovolijo kot so njej ...«

»... men prijatelji predstavljajo varnost, zavetje, na nekoga, ki se lahk obrnem, če bom kej rabla ...«

»... moraš čutit osebo.«

»Ja, že mava plane. Se pogovarjava o skupnem bivanju in družini, ampak to je vse bolj tko trenutno, mal sanjarjenja al pa tud ne. Ja, valda, se dost o tem pogovarjava, glede na to, da bo čez en let že diplomiru.«

»Sej, to je pa pol problem. Fant prav, da kaj pa bova pol enmu tujcu plačvala, kot pa da bi njegovim olajšala življenje v oni veliki bajti, ki je bla itak kupljena s tem namenom, da bo v njej živelo več družin. Ja, tle se pa stvari mal zakomplicirajo. Ja, jz bi šla raj v podnajemniško stanovanje, ker itak že skoz živimo tko in mi to ne predstavlja nobenga problema.«

»Ja, trenutno, vsekakor diploma.«

»Soočam pa se s tem tako, da vlečem študentski status.«

»Na bližnje osebe, na fanta, na prijatlce, sestra mi tud ob strani stoji, z mojima se tud pogovarjam in mi data kakšen nasvet, kaj in kako in da nej ne paničarim in da moram najprej diplomirat in da bom pol vidla kaj bo ...«

»... da je ta naša generacija v enem takšnem obdobju, ko ni služb ...«

»Itak del na študentskega servisu je ogromno, zaposluje se ne, jemljejo pa študente. Kaj pol boš brez statusa?«

»Čeprav nekateri majo tist filing, da pač kakšna je današnja mladina, kako so oni pri teh letih že žvel na svojem in že mel, na primer moj fotr prav, da je pri teh letih že mel mojo sestro, ampak po drugi strani pa pogledam mojo babi, ki vedno pravi kok se ji mi smilmo, ker ni služb, stanovanj, ničesar, v kakšnem svetu živimo. Mamo več pogledov.«

Osebnostne lastnosti: »Res na trenutke se že kr smilim sama seb, res, grozn je.«

»Ne vem, ker del bi lahk bil svetel, ker zame ni čist nič.«

»Valda, ja, mislim, sej mam kolkertolk redne prihodke, sam je itak težko, težko je dobit stanovanje, neko pocen stanovanje, če že, če bi že šla s kakšnimi puncami v stanovanje, da bi ble cimre, sam pol se ti zdi zakaj, če mam vse doma zastonj, zakaj bi šla na svoje? Če pa lahk doma še neki pršparam, nekaj pa tud čakam fanta, nanga, da tud on faks zaključi, pol bova pa šla kam skupi.«

»... problem je v tem, da mam okol sebe ljudi, ki težko dobijo službo in če bi jz mela ljudi, ki bi se jim kr nekaj odpirale možnosti za zaposlitev, bi si tud jz rekla, da pa ni tolk slabo. Če bi pa vidla nekoga, ki bi valda, kr takoj dobil službo. No, mislim, zdej ne smem posploševat ...«

»Pa veze, veze so pomembne!«

»Ja, pri nas je itak problem v tem, da jemljejo sam prostovoljce, tak se smatra, da kjer koli boš delal v sociali, boš delal kot prostovoljc. Nekak sploh nikol nism probavala za službo, ker itak jemljejo sam prostovoljce in za kaj za boga bi me zaposlil, če so itak prostovoljci in če sem, sem delala prostovoljno.«

»Predstavljam si tako, da se bom vpisala nekam, da bom mela status in bom še vedno delala tle kjer sem, prek študentskega servisa in pošiljala prošnje.«

DOLORES

»Ja, jz sebe vidiš že bolj kot odraslo.«

»Jz sm vedno mela štipendijo, sem že zlo zgodaj se mogla naučit delat z denarjem. Sm si vedno sama kupovala oblačila, dajala za malco v srednji šoli, računalnik sm si sama kupila, vsakih neki let opravi tud kak večji nakup, ne. Ker pač moja starša sta navadna delavca, zadnja 3 leta je mama brez službe ostala in je doma in mata oba skup glih za sebe in jima nočem bit še jz breme.«

»... ne čakaš komaj petka, da bi domov stekel, da maš neko svoje življenje.«

»Da znaš poskrbet zase, vse od hrane do higiene.«

»Zadnje leto se tudi sama preživljam. No, telefon mi še plačajo.«

»Ja, recimo lani, junija, sem se iz Ljubljane odselila nazaj domu, z namenom, da bom živela doma. Ampak smo se očitno v teh petih letih čist odvadli skupnega življenja in zato sem šla nazaj v Ljubljano pol takoj septembra. Bi rekla, da ko pridem za dva tedna domov, sta dva dni čez vikend čist dovolj.«

»Čeprav se slišim z mamo skoraj vsak dan al pa še celo po dvakrat in si ful poveva, ampak za živeti skupaj pa se vseeno ne razumemo dovolj.«

»Spomnem se, da sem vedno kej z atijem delala kje, z mamo delala na vrtu, al pa avto popravljala z atijem, pripravljala kosila ... Pri nas se je vedno kej delalo doma, to mi nikol ni bil problem.«

»Sm jih obvestila in to sta spoštovala.«

»Ok, ati je mel res stroga pravila glede tega, kdaj moram biti doma. Če je on reku ob osmih, to ni smelo bit osem pa dve minute, ne. To ni šans.«

»Ja, sm si želela, da bi še mela koga. Blo je preveč pozornosti na meni.«

»... da si lahko tisto kar si, da lahko poveš kaj si želiš in da te ne bojo obsojali za to, kar poveš, kaj si želiš, kaj si naredu.«

»Ma ni mi panika, al pa se pokličemo po telefonu in enkrat na teden govoriš z nekom 15 minut po telefonu. No, itak se pa vidimo.«

»To ja, sam že ko sem šla študirat v Ljubljano, so vsi moji najboljši prijatli šli študirat v Maribor. Zdej so ostali tam, al pa so šli spet domov. Že takrat smo se ločili.«

»Ja, že 5 let skupaj živiva in je samoumevno, da greva skupaj živet, ne glede na to kam greva. Meni je to normalno, drugače se mi zdi korak nazaj.«

»... partner vpliva na tebe in mogoče vseeno bolj stopiš na njegovo stran in se starši s tem ne strinjajo.«

»Ja, vsekakor. Bo kr težko službo najdit. Po moje tud ni tak težko, če že v času študija veš kaj bi rad in že takrat delaš v tej smeri. Če pa nisi čist ziher pa da se ne znajdeš dovolj, pa je ful problem.«

»Ja, jz mam rada vedno naprej začrtano to, kar naj bi blo. Ampak tokrat to ne gre, tako da poskušam živet sproti, iz dneva v dan, seveda z neko vizijo naprej.«

»Recimo to, da če iščeš zaposlitev, vsepovsod iščejo izkušnje. Kje pa jih naj dobiš?«

»Po moje glih v tem, ko si mladi mislijo, da itak ne bom službe dobu ...«

»Ker večkrat diplomo jemljemo kot da je to to, zdej si pa išči šiht, zdej bom pa to delal do konca življenja. Tako da mislim, da je to to. Dokler delaš preko študenta, si lahk vseeno privoščiš, da te kdaj ni, še vseeno nimaš tolik odgovornega dela kot pa kasnej, se ne sekiraš toliko za šiht, večini to odgovarja.«

»Sej se mi zdi, da majo še vseeno upanje v nas, ampak mogoče po enih slabih primerkih, preveč slabo ocenijo celo mlajšo populacijo.«

Vrednote: »Tak ne, se mi zdi, da sm tud neki odnesla od tega, to da se dogovoriš in se tega držiš, je zame zelo pomembno.«

»Men je že od nekdaj zelo pomembna družina in bom raje vzela kr en šiht in bom delala od sedmih do teh, kot pa da bi vzela en šiht pa bi mogla delat cel dan, sobote, da bi domov nosla stvari. Ob takem šihitu se težko posvetiš družini. Tak da bom gledala bolj na to, da bom še mela kaj od življenja poleg.«

Osebnostne lastnosti: »Ja, jz mam rada vedno naprej začrtano to, kar naj bi blo. Ampak tokrat to ne gre, tako da poskušam živet sproti, iz dneva v dan, seveda z neko vizijo naprej.«

»Ja, ne vem, jz vedno ko nekaj delam, se vedno posvetim tistemu, ne morem sam na pol nardit, mora biti res ok.«

»Ja, ne dosti, ampak nimam nekih velikih potreb. Ne rabim se sekirati, da ne bom mela za burek.«

»Se mi zdi, da ko te enkrat spoznajo v tvoji bodoči firmi, da je pol dosti lažje. Mogoče večina mladih se med študijem se še ne obremenjuje s tem, delaš bolj na izi, al da delaš kakšne promocije, etiketiranje, pakiranje, kar nekaj. Takrat se še ne zaveš, da bo tak težko najti šiht. Mal bi že blo dobro, da bi se povezave nardile že v času študija, kakšna praksa.«

»Zaslužiš si lahko tudi preko študenta.«

»Vem, da nekaj bom delala, se bom zaposlila na nekem delovnem mestu, pa čeprav bo zahtevana sam srednja šola. Ker vem, da če bom hotla ostati v Ljubljani, bom mogla delati, da se bom lahko preživela. Zaposlila se bom že nekje, kje pa ne vem. Negotovosti tukaj ni. Tako bo. Domov ne bi šla več živeti, ker se itak hočem sama preživljati.«

MELITA

»Vidim se že bolj kot odrasla oseba.«

»Bolj v tem smislu, ko sem že začela delati, služiti svoj denar ...«

»... ker se mi zdi tudi, da so me starši bolj začeli v tej smeri dojemati.«

»... si tudi sama velik lahko plačam in s tem postajam neodvisna, finančno neodvisna.«

»Se lahko obrnem na njih, če je karkoli ju lahko pokličem sredi noči in mi bota takoj priskočila na pomoč.«

»... razni takrat, ko je mama mela tisto krizo. Takrat smo se v prvi vrsti vsi zelo oddaljili, ampak naju je pa z očetom to izjemno zbližalo. On se je potem ful spremenil, zelo velik sva debatirala, ko je bila mami v bolnici, pogovarjali sva se začela, ko se nikoli prej nisva, začel je upoštevati moje mnenje.«

»Ampak se je velik spremenilo, ker ni več tolik tega kje pa si, kam pa greš, kdaj pa prideš nazaj, nadzor je s tem popustil.«

»Smo se skregali, je rotalo, pa nismo govorili kakšen teden, dva, tri. Sploh z očetom sva se znala sploh skregati, čeprav takrat sem bila 14 let stara in sem mogla upoštevati njegovo mnenje.«

»Pa ne vem, midva sva si bila zelo različna, drugače pa je bil največji problem pri naju z bratom ta, da je bil on blazno ljubosumen na mene, zelo, zelo, pomojem za to, ker sem mu itak mamino vzela.«

»... gre se tudi za to, da maš zaupnika, da mu lahko poveš svoje probleme, to mi zelo veliko pomeni.«

»Ja, definitivno, osebni stik je bistvenega pomena.«

»Drugače pa sem raje na nek način doma, ker imam doma prijatelje, svojo družbo, tle v Ljubljani pa nimam pretirane družbe. »

»Tudi glede planov za naprej, je vse tko tko, različno gledava na najino skupno pot. On bi že se vselil skupaj, bi že mel kakšnega otroka, jaz pa tega še ne čutim. Pa tudi iz drugačnih družin prihajava, različni vzorci.«

»Po mojem mi je največji stres, ko pogledam za naprej, služba. Kje bom jaz dejansko dobila službo, ki mi bo omogočala kvalitetno življenje pa da se bom tudi jaz tam počutila v redu.«

»Zdej sem začela malo bolj v tej smeri, da se probam sprostit ... to mi ful paše. Kot avtogeni trening.«

»Poskusim se pomeniti s kom, včasih kaj pojamram svoji mami pa me ona malo potolaži ...«

»Prvo poskušam sama pri sebi se znebiti in razpustiti pri sebi. Ko premagaš ta stres, začutiš strah, vidiš da to ni noben big deal in gre lažje.«

»No, jz sm včasih bla trdnega mnenja, da tega ne bi nardila nikol, treba je čim prej doštudirat, se zaposlit. Ampak zdej sm pa ravno v tem položaju, ko razmišljam, da bi nardila ravno to. Na žalost, smo prisiljeni v to, da vlečemo ta status.«

»V bistvu nimaš bolj pametne izbire, še vedno je boljše met status, mam študenta, bone, ne glede na vse, prej dobim kakršno koli delo preko napotnice kot pa, da sem prijavljena na zavodu. Itak, da se mi bolj splača, da mam status, čeprav ga pa ne bi rada vlekla tja do 30. leta.«

»Se mi pa zdi, da smo v precej težkem položaju, ker družba od nas veliko zahteva, pričakuje in si potem sami sebi postavljamo te visoke kriterije ...«

Vrednote: »ljubezen, družina, poštenost, iskrenost.«

»Več mi je vredno to, da dobim neko službo, ne glede na stopnjo izobrazbo pa da delam nekaj takega, kar mi je všeč in v redu kolektivu. Ja, da nisem skoz pod stresom in ne razmišljam samo o službi.«

»... če pa ne bo to šlo, bom pa neki druga vpisala, da bom šla po poti, kjer bom sledila sebi.«

»Drugače pa mi je izobrazba vrednota, da lahko s pomočjo izobrazbe pridem do dela, ki si ga želim opravljati ...«

»... ampak rabim svoj prostor, privatnost.«

»Ja, vsekakor, imam bolj delavske vrednote.«

Osebnostne lastnosti: »Ja, kar se takih stvari tiče, ja, vedno sem stala za svojimi dejanji.«

»In sm celo leto pisala prošnje, težila vsepovsod, iskala zveze, vse možno ...«

»Pa na splošno sem bolj ekstravertirana oseba ...«

»Jz kr težko prenašam stres in se ne znam najbolje borit z njim, težko spim ko sem pod stresom.«

»Včasih moraš nardit tud kaj takega kar ni najlažja pot, ker veš, da ni prava pot, nardi tud kej tazga, kar ni fajn, ne morš gledat več sam tko, kar je fajn in kaj ni fajn. Pač da si končno zastaviš cilj in slediš njemu.«

»Potrebno je spoznat, kaj te v življenju veseli, kaj te osrečuje, kako to doseči, obstajajo približki k čemu sledimo ... Dobro je, da gledaš na stvari realno, kar je možno, kaj ni, kaj pride v poštev in kaj ne, da si zadovoljen.«

»Najprej je treba to s študijem nekaj uredit, dobit službo. Odločila sem se, da ostanem tam, kjer se mi bodo ponudile najboljše možnosti.«

»Ni tak slabo, v fizičnem smislu mam vse kar rabim ... Zdej ko delam, se kar fajn počutim, ne zaslužim neki bajno, ampak si pa lahko sama kupim oblačila, lahko grem na morje, da si sama plačam. Prej sem bla pa čist od staršev odvisna, od njune dobre volje, čeprav sem vedno dobila vse kar sem rabla.«

»Ja, definitivno. Ker brez izkušenj nikamor ne prideš, napisala sem ogromno prošenj in nič. In pol si mislim, da če kot študent ne moreš pridiť zraven, kako je šele pol težko najdit zaposlitev, brez izkušenj, je skorej nemogoče, prekleto težko.«

»Ja, al pa veze in poznanstva. To še danes dela edino čudeže.«

»Ja, študentsko delo mi pomeni v prvi vrsti itak denar, ki ga vsi rabimo, najbolj pa to, da sm prišla zraven, kjer se si želela, glede samega dela in končno neke izkušnje iz tega področja, ker je zelo težko priti v ta krog.«

SABINA

»Ne vidim se kot mladostnico, niti kot odraslo osebo v izpopolnjeni meri.«

»Pa tko, odgovornost, to mi je pomembno, ne mislim stroga odgovornost, ampak, če se dogovorimo nečesa, potem se tega dogovorimo. Al pa prelaganja bremena na nekoga drugega, krivde.«

»Ja, to je prehodno obdobje, iskanje stabilnosti.«

»Jz samo sebe vidim tako, da se ves čas spreminjam, vsako leto se spreminjam, sem bolj zrela, da mam občutek vpogleda nazaj, ki ga včasih nism imela.«

»Ju imam pa ful rada in mi predstavljata del mene, se lahko obrnem na njiju, jima zaupam ...«

»Včasih mi najeda, da nimam vso svobodo, ki bi jo rada imela.«

»Prej sem dosti bolj imela občutek krivde, da moram zadovoljit še njih, zdej pa sem to razrešila pri sebi in to ni več problem.«

»Vedno sta me podpirala.«

»Ja, to prihajanje domov ob določenih urah al pa me je še kot najstnico prihajala iskat. Ocene so ble v šoli pomembne, ni blo treba met najboljših, ampak da ni blo nezadostnih, sicer je sledila kazen.«

»Sej sm si ful želela kakšnega starejšega brata al pa starejšo sestro. Potem bi lahko rekla, da je ona kriva in da se naj ukvarjajo z njo.«

»Ja, tudi zaupnost, ne dvoličnost, prijateljica ti je lahko kot ogledalo.«

»Največ mi pomeni mail, zato ker s tem vzdržujem stike. Takšen obsežen mail, da si vzameš čas, napišeš in je kar nekaj takšnih ljudi, s katerimi vzdržujem stik na takšen način. Ne rabi bit to konstantno, samo da je občasno. Z nekaterimi pa več stika vzdržim preko mobitela.«

»Vse kar je tu v Sloveniji, mi ni tako oddaljeno, mogoče gledam iz tega stališča, ker mam prevoz pa tud mi ni težko se vsedit na vlak. Nisem zanemarila odnose v Ljubljani, ni pa tako pogosto, kot je bilo prej.«

»Najbolj bi me bremenilo to, da ne bi imela dela.«

»Negotovost krepi posameznika, vendar morajo biti točke varnosti, da ni kaosa, da nisi zgubljen. Predstavlja mi nove možnosti, tudi če primerjam to s trgov delu, verjamem, da se mi bo nekje odprlo, verjamem v ta pretok energije.«

»... in seveda določeni prijatelji, brez podpore, pogovorov, bi mi blo zelo hudo, tudi jz se včasih zlomim in to mi je res velik pomenilo.«

»Da si želimo samo standarda in visoke štipendije in tako naprej. Verjamem, da je vseskozi blo izkoriščenje in vedno bo, je določen procent mladih, ki jih res potrebuje in določen procent, ki živijo lagano. Možnosti študentskega doma, vedno več je študentov in možnosti. S tega smo vedno bolj privilegirani in pol takoj pričakujemo zaposlitev.«

»Da bi pa večino jemala v smislu, da si študent, ker je najlažje bit študent, ne, to pa ne. Težko je marsikaj pridobit, če nisi študent.«

»V bistvu sem ga podaljšala samo zaradi tega, da mam status, dokler ne dobim nekaj bolj resnega.«

Vrednote: »Ljubezen, prijateljstvo, partnerstvo.«

»... mi je pomembna vrednota osebna rast, razvoj ...«

»Delo, izobraževanje kot vrednota.«

Osebnostne lastnosti: »... spoznavnje novega, širjenje perspektive.«

»Osebnostni razvoj vidim v prijateljskem odnosu, ful dam v tem odnosu.«

»Tle v Ljubljani nisem mogla ostati, ker so se mi ponudile dol priložnosti za delo.«

»Dobro, zaslužiš dobro, za delo, ki ga opravljam, za ure, ki jih delam, zaslužiš dobro. Zadovoljna sem s plačo. Zaslužiš več kot porabim, pazim na to, saj varčujem. To mi omogoča samo zato, ker bivam pri starših in se mi stroški bivanja zmanjšajo.«

»Slabo je, res je slabo! Lahko imaš določene sposobnosti, lahko pošiljaš prošnje, ampak veliko je odvisno od sreče in ponudb na trgu ... Je težko, vedno več je študentov, sedma stopnja, določen nivo plače, manj pa je ponudbe, zelo manj in vse se krči v javnem sektorju.«

»Veze niso tako pomembne, odigrajo pa svojo vlogo ...«

POLONA

»Ko iščeš pripravništvo, pišeš prošnje, se začneš zavedat, da si pa zdej že pa res tam, ko si želiš bit, zdej ko pa si, pa si ne želiš bit. Tak da že bolj kot odraslo ... V bistvu čist odkrito, se počutim še tudi kot mladostnica.«

»Bolj v takem smislu, da znaš poskrbet zase ...«

»... da se ne upiraš preveč na starše ...«

»Pa da starše tud pripravljáš na to, da ne boš večno ostal doma, da maš namen it in se postavit zase.«

»Sej veš, ko smo bli najstniki, ni blo variante, da bi staršem kaj zaupali, jim povedali, zdej pa je zaupanje med nami veliko večje. Sej še vedno kakšno stvar zadržim za sebe, ampak v večini pa si kr povemo, mam dost iskren, odprt odnos.«

»Predvsem ati je bil skeptičen, ker je tud moj brat sfaliral faks pa je bil na primer doma, pa ni mel tolk zaupanja v mene, glede na to, da ne bom doma in ne bojo mel tolk nadzora nad mano. Pa so potem vidli, da gre.«

»Mogoče sem pol, ko sem začela živeti v Ljubljani, bolj cenla družino, čeprav rada potujem, rada grem od doma, ampak se tudi rada vrnem, ampak se mi zdi, da smo postali ful bolj povezani.«

»Pa tudi ata si je vedno želel hčerko, brat sestro ... sigurno potem to vpliva na to, da te malo bolj nosijo po rokah.«

»Pa zaupnost je tud zelo pomembna, da lahko nekomu nekaj zaupaš.«

»... mam prijatle dost pomešane, jih mam iz Ljubljane, Maribora, Celja, iz vseh koncev. Včasih se mi zdi prav tisto grozno, da je zlo težko uskladiti čas, da se vidimo. Tak da se mi ne zdi, da vplivajo na to, kje sem trenutno. Tudi ti prijatli, ki jih mam v Mariboru, no, eno so prijatli, eno pa kolegi, se vidimo, ne pa zdej ful pogosto.«

»Je še opcija, sicer pod pogojem, da se dol zapre nadstropje in da mava vse zase, kot bi mela v bloku stanovanje, če pa ne, potem pa ne, grem raje v podnajemniško stanovanje.«

»Zdaj, ko je diploma že oddana pa iskanje pripravništva. Ne veš kam bi poslal, ker če nimaš vez, ne boš nič dosegel. Žal tak pač je. Tak da po moje kaj takega, iskanje zaposlitve. To je precej stresno. Dostikrat, ko se zvečer uležem v posteljo, razmišljam o tem, kaj pa če ga ne dobim, kaj pa bom pol še eno leto.«

»Po navadi tako, da koga pokličem, pojamram, potožim. Velikokrat mami, ona vedno najde kakšne zanimive rešitve dostikrat ko se je pri diplomi zataknilo. Ves čas je kakšno spodbudno rekla. Jz sm tko, da več kot povem, boljše se počutim.«

»Pa gledam tudi dost mladih, ki so diplomirali in so dost hitro dobili službo, tak da mam neko upanje, da nam bo uspelo, sej pa smo pridne, delavne.«

»Ja, itak. Maš bone, čeprav jz jih zdej ne uporabljam več veliko, je pa študentsko delo, ki je danes velik plus v razmerah katerih smo. Pa še delo si lažje najdeš.«

»Sem že tud razmišljala o tem, sam mam ful upanje, da bo se porihntalo s pripravništvom. Drugače pa bi ga podaljšala, se splača. »

»Ja, čim prej je treba začeti, se spustiti na realna tla. Drugače se še potem težje privadiš. Nismo edini, nismo zadnji, ki smo prišli sem in bomo šli čez to.«

Vrednote: »... da gradiš pošten, fer odnos do drugih ljudi, tudi, če jih ne maraš najbolj.«

»... postajam čedalje bolj empatična do drugih. Pa tudi veščine, vrline, ki so me jih naučili starši, da pomagaš drugim ...«

»Mislim, da je pri meni družina kr na prvem mestu.«

»Prijatelji, partner.«

»... pri nas doma pa, sej je delo tud pomembno, ampak predvsem moraš znat se zabavat, uživati življenje ...«

»Mene pa so naučili, da se moraš znat dol usediti, povedati in lepo v miru zmeniti, to so me kr naučili.«

Osebnostne lastnosti: »Imela sem skoz to željo jih od doma, sprobat nekaj novega.«

»... sm delavna«

»Se mi zdi pomembno, da delaš na sebi, ker če sam delaš za druge, pa sebe zanemariš, to ni ok. Zdi se mi, da moraš delat na sebi.«

»Avto mam, denar za bencin mam, za kakšno cunjo še tud mam. Mislim, da je moje materialno stanje dovolj dobro. Tud če bi zdej neki rabla pa si sama ne bi mogla tega privoščiti, vem, da bi mi doma posodli, tudi fant. Na dopust greva, tak da mislim, da sem si dost našparala.«

»Zaposljivost mladih je res ful slabo organizirana v Sloveniji ... Se mi zdi, da če nimaš vez, ne prideš nikamor.«

»Pa tud mladi niso več ne vem kaj motivirani, ker vejo kaj jih čaka.«

»Zaslužla sem si predvsem od varstva, priložnostno preko študenta.«

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana Mateja Slapnik, vpisana na Fakulteto za socialno delo v študijskem letu 2006/2007 kot redna študentka, izjavljam, da sem diplomsko delo z naslovom »Osamosvajanje mladih« napisala samostojno s korektnim navajanjem virov in ob pomoči mentorja doc. dr. Sreča Dragoša.

Datum: _____

Podpis:

10. POVZETEK

Z diplomsko nalogo sem želela prikazati dejavnike osamosvajanje mladih v sodobni družbi in ovire, s katerimi se soočajo na tej poti. V današnjem času ne moremo govoriti o tradicionalnih prehodih iz mladostništva v odraslost, ampak so meje čedalje bolj zabrisane in nedefinirane.

Diplomska naloga je sestavljena iz dveh delov: teoretičnega in praktičnega. V teoretičnem delu sem želela predstaviti bistvene značilnosti tega obdobja in dejavnike, ki pomembno vplivajo na osamosvajanje mladih. Tako sem najprej predstavila težavo, na katero naletimo že pri definiranju mladosti, kako je nastal pojem mladost, prehode v odraslost, ki se povezujejo z individualiziranjem življenjskih potekov, ter spremembe v vrednostni usmeritvi vrednot. Predstavila sem tudi pomen družine pri razvoju mladostnika, ki se povezuje z razvojem identitete in krizo identitete, ki ima pomembno mesto v mladosti in nadaljnjem razvoju. Predstavila sem trend podaljševanja študija, ki vpliva na kasnejši vstop na trg delovne sile in kasnejšo socialno-ekonomsko neodvisnost, podaljšano bivanje doma in z njim povezanega stanovanjskega problema mladih ter posledično na kasnejše ustvarjanje družine.

V praktičnem delu sem izvedla kvalitativno raziskavo – 8 pol strukturiranih intervjujev, ki sem jih opravila z bližnjimi prijateljicami. Zajemal je študentke, ki končujejo študij (zaključujejo 4. letnik ali so absolventke) ali je od njihove diplome minilo največ eno leto in so že vstopile na trg dela. Pri tem sem se osredotočila na osem pomembnih področij: posameznikovo dožemanje mladosti in odraslosti, vpetost intervjuvank v družino, prijateljstvo, partnerstvo, trenutne obremenitve, družbeni položaj mladih in vlogo izobraževanja, vrednote mladih in osebnostne lastnosti ter materialno stanje, možnost zaposlitve in dosedanje izkušnje. V raziskavi sem prišla do ugotovitve, da so vsa področja med seboj povezana in prepletena in da je nemogoče govoriti o enem prevladujočem dejavniku, ki vpliva na osamosvajanje mladih. Izpostavila bi le najpomembnejše: v raziskavi se je kot pomemben dejavnik pri kasnejšem osamosvajanju pokazal vpliv podaljšanega izobraževanja in s tem kasnejši vstop na trg delovne sile, ki ni usklajen s povpraševanjem in ponudbo. Grozi jim

brezposelnost, ki ima za mlade širše posledice. Kasnejša pridobitev socialno-ekonomske neodvisnosti pa posledično med drugim vpliva na podaljšano ostajanje doma in kasnejše ustvarjanje lastne družine. Izvorna družina v življenju vsakega posameznika odigra pomembno vlogo, saj močno vpliva na razvoj posameznika in je pomembna neformalna opora, ki jo mladi potrebujejo. Tisti mladi, ki imajo doma slabše odnose, gredo prej od doma, imajo zaradi tega slabši materialni položaj, ki vpliva na težji prehod iz izobraževanja v zaposlitev. Za tiste, ki imajo doma dobre odnose pa velja obratno. Mladi zaradi stanovanjskega problema in pomanjkanja finančnih sredstev ostajajo doma v odvisnosti od svojih staršev. Pomembna povezava se je pokazala tudi med osebnimi lastnostmi posameznika in kompetentnostjo na trgu delovne sile. Intervjuvanke, ki imajo zaželeno osebnostne lastnosti (npr. prilagodljivost, odprtost za nove stvari), se bodo lažje soočale z obremenitvami in pritiski na trgu delovne sile kot pa tiste, ki takšnih osebnostnih lastnosti nimajo.

Pomembno se mi zdi, da se zavedamo, da na mlade ne moremo kazati s prstom, da so leni, neodgovorni in da ne želijo odrasti. Problematika osamosvajanja mladih je široka, zato je treba na njo pogledati celotno in ne le na en del življenja mladih. Težave, s katerimi se soočajo, niso le težave vsakega posameznika, vendar tukaj govorimo o družbenem problemu, ki vpliva na vsa področja mladega človeka.